

De eerste stappen zijn gezet...

Het Nederlandse vormgevingsbeleid nader onderzocht

Masterscriptie

Naam: Silvia Groenewegen
Studentnummer: 0331295
Universiteit: Universiteit Utrecht
Opleiding: M Kunstbeleid en –Management
Begeleider: Hestia Bavelaar
Datum: 29 juni 2007

1 Inhoudsopgave

1	Inhoudsopgave	3
2	Voorwoord	6
3	Inleiding	8
4	Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er uit?	15
4.1	<i>Wat zijn de ontwikkelingen in het Nederlandse vormgevingsbeleid van 1945 tot 2000?</i>	15
4.1.1	Vormgevingsbeleid gericht op particuliere initiatieven tot 2000	15
4.1.2	Vormgevingsbeleid gericht op overheidsinitiatieven tot 2000	18
4.2	<i>Wat zijn de recente ontwikkelingen in het Nederlandse vormgevingsbeleid van 2001 tot heden?</i>	21
4.2.1	Vormgevingsbeleid gericht op overheidsinitiatieven tot heden	21
4.2.2	Vormgevingsbeleid gericht op particuliere initiatieven tot heden	24
4.2.3	Het nieuwe kabinet Balkenende IV	26
4.2.4	Samenwerking tussen het ministerie van OCW en het ministerie van EZ	29
4.2.5	Internationaal Cultuurbeleid	30
4.3	<i>Wat zijn de belangrijkste speerpunten van het Nederlandse vormgevingsbeleid?</i>	34
5	Wat zijn volgens de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Prensela Stichting de belangrijkste ontwikkelingen en speerpunten van het Nederlandse vormgevingsbeleid en de vormgevingsvakwereld?	36
5.1	<i>Welke adviezen en toekenningen heeft de Raad voor Cultuur van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?</i>	37
5.1.1	Wat is de Raad voor Cultuur?	37
5.1.2	Adviezen van de Raad voor Cultuur over vormgeving	37
5.1.3	Cultuurnota adviezen met betrekking tot vormgeving	38
5.2	<i>Welke adviezen en toekenningen heeft het Fonds BKVB van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?</i>	42
5.2.1	Wat is het Fonds BKVB?	42
5.2.2	Beleidsplannen Fonds BKVB 2001-2004 en 2005-2008	42
5.3	<i>Welke adviezen en toekenningen heeft de Mondriaan Stichting van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?</i>	47
5.3.1	Wat is de Mondriaan Stichting?	47
5.3.2	Beleidsplan Mondriaan Stichting 2005-2008	48
5.3.3	Stimuleringsprijs voor de Culturele Diversiteit	50
5.4	<i>Welke ontwikkelingen constateert de stichting Prensela?</i>	51
5.4.1	Wat is Prensela?	51
5.4.2	Ontwikkelingen volgens Prensela van 2001 tot heden; vormgevingsbeleid	52
5.4.3	Ontwikkelingen volgens Prensela van 2001 tot heden; vormgevingsvakgebied	54
5.5	<i>Second Opinion – over beeldende kunstsubsidies in Nederland</i>	55
5.6	<i>Welke ontwikkelingen en speerpunten constateerden de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Prensela Stichting?</i>	57
6	Hoe beziet de vormgevingsvakwereld zelf de ontwikkelingen en het daarbij gekozen beleid van de Nederlandse overheid?	59
6.1	<i>Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen binnen de vormgevingsvakwereld?</i>	59
6.1.1	Situatieschets door de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving	59
6.1.2	Situatieschets door Gert Staal voor het Fonds BKVB	61
6.2	<i>Wat zijn de meest recente ontwikkelingen?</i>	64

6.3	<i>Hoe ziet de vormgevingsvakwereld het Nederlandse vormgevingsbeleid?</i>	66
6.4	<i>Hoe beziet de vormgevingssector het Nederlandse vormgevingsbeleid in samenhang met de belangrijkste ontwikkelingen binnen de vormgevingssector?</i>	67
7	Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er van 2001 tot heden uit en hoe verhoudt het zich tot de ontwikkelingen binnen het Nederlandse vormgevingsvakgebied van 2001 tot heden?	68
7.1	<i>Aanbevelingen</i>	71
8	Literatuurlijst	72
9	Bijlage	74
9.1	<i>Bijlage 1</i>	74
9.2	<i>Bijlage 2</i>	79
9.3	<i>Bijlage 3</i>	81
9.4	<i>Bijlage 4</i>	83
9.5	<i>Bijlage 5</i>	90
9.6	<i>Bijlage 6</i>	97
9.7	<i>Bijlage 7</i>	99
9.8	<i>Bijlage 8</i>	102

2 Voorwoord

Van eind maart tot begin juni heb ik, samen met studiegenoot Claudia Cuypers, stage gelopen bij de Stichting Utrecht Manifest. Deze stichting organiseert iedere twee jaar een biënnale over, vooral, geëngageerde vormgeving. Stuwende kracht achter deze organisatie is de oud-directeur van Pastoe UMS Fabriek, Harm Scheltens. Wanneer men deze man ontmoet kan men niet anders dan gefascineerd en betoverd raken door de wereld van de geëngageerde vormgeving. Voor Scheltens is deze vorm van vormgeving direct terug te voeren naar het modernistische tijdperk en tijdens onze stage liet hij dan ook geen moment onbenut om ons daar aan te herinneren. Het kan dan ook niet anders dat ook ik, een afgestudeerd bachelorstudente Oude Kunstgeschiedenis, zeer gesteld ben geraakt op de moderne, hedendaagse vormgeving die een bijdrage levert aan de samenleving, de natuur en de wereld.

Daarnaast was het ook snel duidelijk en ook een verzoek vanuit de leden van de stichting, dat ik met mijn eindthesis ook een bijdrage zou leveren aan de theorievorming van de stichting. De theorievorming, ofwel het doen van onderzoek over het betreffende onderwerp, is een belangrijke pijler voor de stichting en een onderdeel waar de biënnales voor een groot deel van afhankelijk zijn. Naast het bronnenonderzoek dat ik, samen met Cuypers, ook al voor de stichting heb uitgevoerd, zal ook dit stuk een belangrijke bijdrage leveren aan verder onderzoek voor de stichting.

Maar niet enkel Scheltens heeft mij zeer goed geholpen bij het ontdekken welk onderwerp ik wilde gebruiken voor mijn eindthesis. Ook de verdere leden van de stichting, met in het bijzonder Hestia Bavelaar en Gert Staal hebben, tijdens hun vele gesprekken met mij en Cuypers, een belangrijke bijdrage geleverd bij het kiezen van een onderwerp, geschikt voor een eindthesis. Maar hoewel mijn interesse naar geëngageerde vormgeving zeer zeker is ontstaan tijdens mijn stage wilde ik wel graag dit onderwerp terug koppelen naar mijn masteropleiding: kunstbeleid en –management. Voor mij was de keuze dan ook snel gemaakt om een onderzoek te verrichten naar het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid.

Uiteindelijk is er voor gekozen om een onderzoek te verrichten naar de afstemming tussen het Nederlandse vormgevingsbeleid en de daarbij belangrijkste instellingen en het vormgevingsvakgebied op zich. Hoe ziet het Nederlandse vormgevingsbeleid en het beleid van de instellingen Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de

Premsele Stichting er uit? Zijn zij het eens met hoe het vormgevingsbeleid er op dit moment er uit ziet? Wat zouden zij er aan willen veranderen? En wat is de mening van het veld? Wat zou er volgens hen moeten veranderen of juist niet?

Deze vragen zullen aan het eind van deze thesis zo volledig mogelijk beantwoord zijn.

Hierbij wil ik graag in het bijzonder nog mijn dank uit spreken naar de volgende personen voor hun steun, toeverlaat en inzet die mijn scriptie hebben kunnen maken tot wat het nu is geworden. Gerben Settels voor zijn onuitputtelijke steun en stimulering. Hestia Bavelaar voor haar enorme inzet en begeleiding en Gert Staal, die er voor zorgde dat ik, als onwetende kunstgeschiedenis studente, een steeds meer en beter begrip van de vormgevingssector kreeg. En daarnaast wil ik Anne Hoogewoning, van het Fonds BKVB, Bob Fooij, van de Mondriaan Stichting, Dingeman Kuilman, van de Premsele Stichting en Marlou Thijssen van het ministerie van OCW bedanken voor hun tijd en energie.

3 Inleiding

Aan het einde van de jaren zeventig van de twintigste eeuw ontstond er binnen de beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving een nieuwe mentaliteit, het postmodernisme. De postmodernistische houding is tot op heden nog steeds de belangrijkste kunsthistorische houding in Nederland. Met de term postmodernisme worden de stilistische ontwikkelingen bedoeld die een antwoord waren op het rationalisme van de moderne vormgeving. Postmodernisten waren van mening dat het modernisme -waar het postmodernisme een reactie op is- had geleid tot de creatie van onbegrijpelijke boeken en kunstwerken, zielloze objecten en ongewenste gebouwen die door mensen afschuwelijk werden gevonden. De vroege postmodernisten vonden geometrische abstractie en ornamentloosheid, waar de modernistische architectuur om bekend stond, ontmenselijkend en daarom vervreemdend. Als reactie op het modernistische gedachtegoed wilden de postmodernisten beeldende kunst en massacultuur, intellectuele en populistische kunst met elkaar laten versmelten. Dit leidde er toe dat versieringen weer mochten aangebracht worden en dat men inspiratie uit andere stromingen haalde. Herkenbare onderdelen van het postmodernisme was dat alles fel gekleurd en brutaal was en ontwerpen uit allerlei designdisciplines in beperkte oplagen werden geproduceerd. Postmodernisten waren compleet tegengesteld aan de modernisten: de modernisten hadden een hekel aan kleur, bij de postmodernisten waren al hun ontwerpen gekleurd. De modernisten verwierpen historicisme, decoratie en traditie, terwijl de postmodernisten er gebruik van maakten: gelaagd beeldgebruik, collage en fotomontage geïnspireerd door het kubisme, dada en allerlei lokale stijlen droegen eind jaren zeventig en begin jaren tachtig bij aan het postmodernisme. Men deed daarnaast de modernistische idealen af als naïef en onrealistisch. Bekende namen uit het begin van deze stroming waren onder andere Wolfgang Weingart die design experimenteel benaderde, Alessandro Mendini en Michael Graves.¹ Met dit postmodernistische gedachtegoed ontstond er onder meer in de vormgeving een verandering in het denken. Vaak werden postmodernistische kunstenaars opgemerkt als cynisch, het was een tijd van onbekommerd hedonisme, ironie en ongeloof in het bestaan van vaststaande waarden en men had een gevoel van stuurloosheid, waardoor het 'nu' als ongrijpbaar en bedreigend gezien werd, wat verklaard waarom men vaak terug greep naar bekende en snel herkenbare stijlen en stromingen. Later begon het kritisch postmodernisme meer voet aan grond te krijgen binnen de kunstwereld, wat er toe leidde dat

er meer kunst met een knipoog gemaakt werd en kwam het artistiek gebruik van nieuwe media in een stroomversnelling.

Met het begin van het postmodernisme begon de aandacht voor de vormgevingssector ook groter te worden. Door de opkomst van het yuppiedom begon men design als een levensstijl te zien, én begon het dus meer belang te krijgen binnen de Nederlandse maatschappij. In het midden van de jaren negentig leek de jonge generaties kunstenaars zich af te keren van de als elitair ervaren kunstwereld en leek vooral gedreven de echte wereld te omarmen. Hierdoor ontstond er grote belangstelling voor de openbare ruimte, vormgeving, reclame, de entertainmentindustrie en de nieuwe media. Daarnaast ontstonden er tussen de verschillende disciplines zoals beeldende kunst, bouwkunst en vormgeving door het postmodernisme grensverbindingen. Dit resulteerde in een afbreuk van de hiërarchie der kunsten, waar de beeldende kunst zo lang had geregeerd. Het door het modernisme zo streng bewaakte onderscheid tussen high art, ofwel de serieuze elitaire museumkunst, en low art, de populaire massacultuur, boette aan belang in, waardoor de vaste kwaliteitscriteria onbruikbaar werden en kunstenaars zich gretig op allerhande verboden stijlen, disciplines en voorbeelden uit het verleden stortten. Deze ontwikkelingen zorgden er voor dat de Nederlandse overheid ook meer en meer aandacht en bewustwording begon te krijgen voor de vormgevingssector. De designopleidingen, bijvoorbeeld de Design Academy in Eindhoven, werden gemoderniseerd en zijn hier een voorbeeld van. Het vormgevingsbeleid begon een samenspel te vormen met de ontwikkelingen die gaande waren binnen de vormgevingssector. Zo werd in 1988, nadat het postmodernisme weliswaar al enige tijd voet aan grond had in Nederland, het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst opgericht. Dit fonds was gericht op het stimuleren van kwaliteit en het feit dat hierin ook de sector vormgeving aan bod kwam laat zien dat de Nederlandse overheid vormgeving een steeds belangrijker beleidsterrein vond. In de éénnentwintigste eeuw begint het er op te lijken dat deze trend doorgezet wordt door de Nederlandse overheid, onder meer door de internationale potentie van vormgeving wordt deze sector steeds meer en beter betrokken in het cultuurbeleid.ⁱⁱ

Op dit moment zijn er binnen de vormgevingssector een aantal veranderingen gaande. Eén daarvan is de verandering in denken over het maken van producten. Een voorbeeld hiervan is de Stichting Utrecht Manifest. Een belangrijke reden voor deze verandering in produceren is de discussie die op dit moment over de hele wereld gaande is over de opwarming van de aarde en het broeikaseffect. Door onze verhoogde koolstofdioxide-uitstoot (CO₂) ontstaat er een stijging in temperatuur door het broeikaseffect. Een aantal van de gevolgen hiervan zijn het

smelten van de ijskappen, de verandering in het klimaat en zo zijn wij, volgens sommige wetenschappers, ook ons eigen bestaan aan het vernietigen. Iemand die ons hierbij zeer diep aan het denken heeft gezet is Al Gore, met zijn documentairefilm 'An Inconvenient Truth'. Zo wordt in de documentaire gesteld dat ongeveer de helft van Nederland onder water zou lopen als gevolg van de opwarming van de aarde. Dit heeft niet alleen zijn uitwerking op onderzoekers maar ook op een aantal van de ontwikkelaars van producten zoals designers. Een aantal van hen zijn dan ook manieren aan het ontwikkelen waarop de natuur zo min mogelijk wordt beschadigd.ⁱⁱⁱ

Het doel van het onderzoek is dan ook om te bekijken hoe het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid en de ontwikkelingen binnen het Nederlandse vormgevingsvakgebied zich tot elkaar verhouden. Dit wordt onderzocht door het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid vanaf het jaar 2001 tot heden te verhelderen: wat voor soort beleid hanteert de Nederlandse overheid en hoe kijken de uitvoerende instellingen, te weten: de Raad voor Cultuur, de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premsela Stichting aan tegen dit beleid. Dit zal onderzocht worden door visies en nota's van het vormgevingsbeleid te bestuderen en gesprekken te voeren met deskundigen van de betreffende instellingen en het ministerie van OCW. Door gebruik te maken van overzichtswerken over het Nederlandse vormgevingsvakgebied en, nog belangrijker, door gesprekken te voeren met mensen uit het veld zelf, zullen de ontwikkelingen omschreven worden welke zich vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog, en specifiek, van 2001 tot heden hebben gemanifesteerd binnen de vormgevingsvakwereld. Ook aan hen zal gevraagd worden hoe zij het vormgevingsbeleid van de overheid zien en wat er volgens hen aan veranderd zou kunnen worden. Uiteindelijk zullen deze resultaten naast elkaar gelegd worden om duidelijk te maken hoe deze verhoudingen liggen.

De hoofdvraag die bij het onderzoek dan ook gesteld is, is de volgende:

Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er van 2001 tot heden uit en hoe verhoudt het zich tot de ontwikkelingen binnen het Nederlandse vormgevingsvakgebied van 2001 tot heden?

Voor het beantwoorden van de hoofdvraag is er gebruik gemaakt van drie deelvragen die de drie fasen van het onderzoek voorstellen.

- Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er uit?

Door de beantwoording van deze vraag is het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid in kaart gebracht. De periode die het belangrijkste is voor dit onderzoek is de periode van 2001 tot heden. Toch is er eerst een historische schets gegeven van de voorgaande cultuurperiode. Besloten is om deze historische schets te starten vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog omdat vormgeving toen pas voor het eerst op de agenda van de Nederlandse overheid kwam te staan. Daarna is specifiek ingegaan op de periode van 2001 tot heden. De keuze voor het jaartal 2001 is omdat in dat jaar de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving een advies uit heeft gebracht over het vormgevingsbeleid.

- Wat zijn, volgens de uitvoerende instellingen, te weten: de Raad voor Cultuur, het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst (hierna te noemen het Fonds BKVB), de Mondriaan Stichting, en daarnaast de Prensela Stichting, de belangrijkste ontwikkelingen en speerpunten in het Nederlandse vormgevingsbeleid en de vormgevingsvakwereld?

De keuze om deze vier instellingen te betrekken in dit onderzoek is de volgende: 1) de Raad voor Cultuur is het adviesorgaan van de overheid, het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting zijn de twee belangrijkste uitvoerende instellingen die vanuit het ministerie van OCW adviezen en subsidies afgeven aan de sector vormgeving. Zij staan dus als het ware tussen het ministerie van OCW en het vormgevingsvakgebied in; 2) Dit laatste geldt nog sterker voor de Prensela Stichting, zij zijn de hoeksteen tussen het ministerie van OCW en het vormgevingsvakgebied. Daardoor weten zij zeer goed welke ontwikkelingen er van beide kanten gaande zijn en zijn zij daardoor een goede aanvulling op een situatieschets van de ontwikkeling bij zowel het ministerie van OCW en het vormgevingsvakgebied. Deze vraag wordt beantwoord door gesprekken te voeren met medewerkers van de betreffende instellingen.

- Hoe beziet de vormgevingsvakwereld zelf de ontwikkelingen en het daarbij gekozen beleid van de Nederlandse overheid?

Door de mening van het vormgevingsvakgebied over de gemaakte ontwikkelingen naast en tegenover de mening van de beleidsmakers te plaatsen is het mogelijk te kijken waar de verschillen in ideeën over het beleid en de ontwikkeling zitten en wat er aan veranderd zou moeten worden. Daarnaast wordt ook vanuit dit perspectief een historische schets gegeven van de belangrijkste ontwikkelingen binnen het vormgevingsvakgebied. Om dit gelijk op te

laten lopen is besloten om deze historische schets te laten starten vanaf de Tweede Wereldoorlog tot 2000 en specifiek van 2001 tot heden. Deze vraag wordt beantwoord door gesprekken te voeren met designcritici en met Premesla.

Binnen dit onderzoek is het van belang om een aantal kernbegrippen op voorhand meer te specificeren. Dit zijn begrippen die in het gehele onderzoek telkens weer naar voren zullen komen en het is daarom nuttig om deze uit te diepen om het onderzoek beter te kunnen begrijpen.

Vormgeving

Het begrip vormgeving is op zichzelf al een uitgebreid onderwerp om te bespreken. Onder de noemer vormgeving kunnen namelijk verschillende vormen en uitingen worden verstaan. Dit houdt dus in dat er zowel onduidelijkheden rondom het begrip vormgeving bestaan, als dat het vormgevingsvakgebied op zichzelf al zeer breed is. Hieronder zal een korte beschrijving gegeven worden van het begrip vormgeving. Daarnaast zullen de verschillende disciplines die onder de noemer vormgeving vallen besproken worden. En zal er even kort ingegaan worden op de verschillende begrippen die tegenwoordig in de praktijk gebruikt worden om vormgeving te duiden.

Het vakgebied vormgeving ontstond in Europa vanuit het maatschappelijke ideaal om industrieel vervaardigde producten ‘mooier’ en ‘beter’ te maken. In de Verenigde Staten ontstond vormgeving echter vanuit de economische visie, tijdens de crisisjaren van de vorige eeuw, rond 1930, dat styling de concurrentiepositie van producten kon verbeteren. Vandaar dat vormgeving in de Angelsaksische landen vaak wordt aangeduid met creative industry of creative agent en daarmee zowel een belangrijke maatschappelijke als economische rol kan spelen. Vormgeving heeft dan ook als één van de weinige kunststromingen raakvlakken met zeer veel verschillende disciplines en beleidsgebieden. Wat betreft kunst disciplines zijn er raakvlakken met architectuur, (nieuwe media), beeldende kunst en kunstnijverheid. Wat betreft beleidsterreinen raakt het aan Economische Zaken (innovatie, efficiency en strategievorming), Sociale Zaken (ergonomie en gebruikersvriendelijkheid van producten, technieken, materialen en diensten), Buitenlandse Zaken (Holland Promotion en de Nederlandse identiteit), Onderwijs en VROM (ecologie, mobiliteit).^{iv}

Maar wat is vormgeving nu precies? Om deze vraag te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van het boekje *Ontwerp voor infrastructuur* van de Federatie van Kunstenaarsverenigingen:

Vormgeving wordt breed geïnterpreteerd en strekt zich uit van producten die een nauwe relatie hebben met beeldende kunst tot en met producten die het resultaat zijn van industriële productontwikkeling. Concreet zijn er de volgende disciplines en toepassingen te onderscheiden:

- Grafische vormgeving (inclusief illustraties)
- Interieur vormgeving (inclusief meubels)
- Textiele vormgeving
- Modevormgeving
- Keramische vormgeving
- Vormgeving in glas
- Vormgeving in sieraden
- Industrieel ontwerpen

Daarnaast kan er ook nog een onderscheid worden gemaakt in een aantal deelgebieden:

- Vrije vormgeving (equivalente begrippen: toegepaste kunst of zelf geproduceerd ontwerp). Dit houdt kort gezegd in dat de vormgever vaak van het begin tot het eind van het proces betrokken is en vaak ook meerdere taken op zich neemt, daarnaast is het eindproduct vaak een unicum of een kleine serie.
- Vormgeving in opdracht. Hierbij maakt de vormgever een product in opdracht van een opdrachtgever, dit kunnen overheden, non-profit instellingen, particulieren of bedrijven zijn die vaak een expliciet aantal eisen heeft. Het eindproduct kan zowel unica, een kleine of een grote serie zijn.
- Industrieel ontwerpen. De ontwerper is betrokken bij een proces van productontwikkeling dat wordt geïnitieerd door het bedrijfsleven en waarbij vaak een groot aantal eisen aan verbonden zijn. Het eindproduct betreft vaak grote series en massaproductie.^v

Hoewel tegenwoordig de begrippen vormgeving, design en ontwerpen in zowel dezelfde als in verschillende contexten kunnen worden gezien is besloten om geen onderscheid te maken tussen deze begrippen. Dit om de reden dat deze begrippen in de praktijk ook steeds meer

door elkaar heen worden gebruikt en de nuanceverschillen zo klein zijn dat het eerder onduidelijk dan duidelijk gemaakt wordt.

Nederlands vormgevingsbeleid

Met het Nederlandse vormgevingsbeleid wordt het beleid van de Nederlandse overheid, en in het bijzonder, het beleid van het ministerie van OCW bedoeld met betrekking tot vormgeving. Hiertoe behoren alle beslissingen die genomen zijn rondom de sector vormgeving, zoals aparte beleidsplannen maar ook de cultuurnota's en kunstplannen van de afgelopen decennia.

Vormgevingsvakgebied

Bij de mening van het Nederlandse vormgevingsvakgebied zal vooral de mening gevraagd worden van designcritici en overkoepelende organisaties. Er zal verder niet gevraagd en gekeken worden naar individuele kunstenaars en vormgevers.

Raad voor Cultuur, Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premisela Stichting

De keuze voor de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premisela Stichting is omdat de Raad voor Cultuur het adviesorgaan van de overheid is en het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting de belangrijkste uitvoerende instellingen van het ministerie van OCW zijn. Premisela fungeert als hoeksteen tussen de Nederlandse overheid en de vormgevingsvakwereld. De Raad voor Cultuur adviseert de Nederlandse overheid over vakinhoudelijke zaken, daar de Nederlandse overheid zich geen inhoudelijk oordeel vormt over het Nederlandse cultuurbeleid. Het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting zijn een, door de overheid, geprivatiseerd fonds dat meer eigen zeggenschap heeft gekregen over toekenningen van subsidies aan kunstenaars en initiatieven. Dit eveneens om te zorgen dat de overheid genoeg afstand houdt van een inhoudelijk oordeel over het cultuurbeleid. Premisela is opgericht nadat het Vormgevingsinstituut is opgeheven. Naar aanleiding van een onderzoek van de Tijdelijke Adviescommissie in 2001 is daartoe besloten. Zij werken sinds 2002 aan de verbetering van het Nederlandse designklimaat. Premisela organiseert lezingen, debatten en tentoonstellingen en voert daarnaast ook onderzoek uit, schrijft publicaties en geeft informatie en advies.^{vi}

4 Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er uit?

Het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid heeft in de loop van de decennia na de Tweede Wereldoorlog zeer veel veranderingen doorlopen. Als keerpunt in de geschiedenis van het vormgevingsbeleid is gekozen voor het jaartal waarop de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving een advies uitbracht over de sector vormgeving. Dit gebeurde in het jaar 2001, nadat het ministerie van OC&W in 2000, naar aanleiding van het advies van de Raad voor Cultuur, had besloten het voormalige Vormgevingsinstituut op te heffen en nieuwe beleidsuitgangspunten te formuleren.

4.1 Wat zijn de ontwikkelingen in het Nederlandse vormgevingsbeleid van 1945 tot 2000?

4.1.1 Vormgevingsbeleid gericht op particuliere initiatieven tot 2000

Na de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) is de Nederlandse overheid gestart met structurele steun aan de vormgevingssector. Deze steun ontstond vanuit het ministerie van Economische Zaken (EZ, voorheen het ministerie van Handel en Nijverheid) die een voordeel zag in een kwalitatieve verbetering van de industriële productie in verband met exportbevordering. In samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Kunst en Wetenschappen (OKW) ontwikkelde zij een actieve cultuurpolitiek op het gebied van de industriële vormgeving.

Deze twee ministeries waren, samen met werkgeversorganisaties, eveneens betrokken bij de oprichting van de Stichting Industriële Vormgeving (het SIV, het latere Instituut voor Industriële Vormgeving, het IIV) in 1949. Het doel van deze stichting / dit instituut was de promotie van industriële vormgeving. Dit gebeurde onder andere door het geven van voorlichting en het bevorderen van afzetmogelijkheden van goed vormgegeven producten. De bedoeling was dat zij na een startsubsidie onafhankelijk zou kunnen bestaan, echter door gebrek aan draagvlak binnen de economische sector werd dit instituut in 1975 opgeheven. Rond dezelfde tijd, in 1948, werd de Stichting Centraal Orgaan voor het Scheppend Ambacht (COSA) opgericht. COSA hield zich bezig met de belangenbehartiging van de kunstnijverheid, met als doel de positie van ambachtskunstenaars te verbeteren door promotie en bemiddeling. Later hielden zij zich meer bezig met de bevordering van omgevingskunst, om zich uiteindelijk te specialiseren binnen de industriële vormgeving. Deze stichting werd

zowel gesubsidieerd door het ministerie van EZ als door het ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). In 1984 was het ministerie van EZ van mening dat de functie van COSA meer in lijn lag met het ministerie van WVC. Toen rond dezelfde tijd echter het ministerie van WVC ook geen subsidie meer wilde verstrekken is ook het ministerie van EZ gestopt met de subsidiering.^{vii}

In 1984 ontstond, op initiatief van het georganiseerde beroepsveld en de werkgeversbond, een nieuw samenwerkingsverband tussen het ministerie van Economische Zaken en het, op dat moment, ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). Door deze samenwerking werd de Stichting Industrieel Ontwerpen Nederland (ION) opgericht. Deze stichting had tot doel het industriële ontwerp te verbeteren, voorlichting te geven en afzetmogelijkheden te bevorderen. Het ION werd eveneens binnen zeer korte tijd opgeheven, na 6 jaar, in 1990. De reden hiervoor was dat het ministerie van WVC haar steun terug trok omdat men vond dat de stichting teveel als directe belangenbehartiger en etalage van bedrijven fungeerde.

In hetzelfde jaar als de opheffing van het ION voerde het ministerie van WVC nieuwe beleidsinstrumentaria in ter bevordering van de vormgeving in plaats van binnen uitsluitend de industriële vormgeving. Het accent kwam meer te leggen op de culturele betekenis van vormgeving, de positieverbetering van de individuele vormgevers en op de kwalitatieve verbetering van de producten. Er kwamen individuele subsidiemogelijkheden voor vormgevers ten behoeve van de opbouw van hun beroepspraktijk en van de kwalitatieve verdieping van hun werk. In 1988 werd dit beleid uitgebreid met subsidieregelingen voor manifestaties, museumaankopen, deskundigheidsbevorderingen, publicaties en tijdschriften en met opdrachten op het terrein van de vormgeving.

Een ander initiatief in de twintigste eeuw dat door een startsubsidie van het ministerie van EZ is gestart is het European Design Centre (EDS) in Eindhoven, opgericht in 1993. Het EDC was een initiatief van de Akademie Industriële Vormgeving Eindhoven en werd opgericht als kenniscentrum op het gebied van de industriële vormgeving en productontwikkeling.^{viii} Dit centrum bestaat tot op de dag van vandaag nog steeds, zij omschrijven zich als een netwerk van experts in het design- en design managementveld en virtuele en verhoogde reality oplossingen.^{ix}

In de beleidsnota Vormgeving die het ministerie van WVC in 1990 publiceerde is aangegeven waarom men vormgeving tot het cultuurbeleid rekent.¹ De doelstellingen waren de bevordering van de kwaliteit van de vormgeving, de stimulering van de belangstelling voor vormgeving en de aanmoediging van de discussie over het vak. Dit moest bereikt worden door het geven van incidentele subsidies -hieronder vallen subsidies voor manifestaties, tentoonstellingen, publicaties, onderzoek en deskundigheidsbevordering- en door het geven van individuele subsidies via het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (Fonds voor BKVB, nu: Fonds BKVB). Het vormgevingsbeleid valt vanaf dat moment definitief onder de vleugels van het ministerie van WVC. Zij pleitte echter wel voor een integrale samenwerking met het ministerie van EZ. Zo zou er volgens WVC een gezamenlijke nota moeten worden geschreven. EZ weigerde echter te participeren bij de oprichting van het Vormgevingsinstituut en WVC besloot dit instituut alleen op te richten, in de hoop dat EZ later toch aan zou haken. Het besluit om toch weer een overkoepelend orgaan in het leven te stellen was ontstaan vanwege een uitgebreid onderzoek over en consultatie van het veld door het bureau Coopers & Lybrand Management Consultants. Hun conclusie luidde dat er dringend behoefte was aan versterking van de infrastructuur voor de sector om te voorkomen dat belangwekkende initiatieven en projecten incidenten bleven zonder samenhang en continuïteit.

Het doel van het Vormgevingsinstituut was de kwaliteitsverbetering van het aanbod, stimulering van belangstelling voor en de vraag naar goed vormgegeven producten en het bevorderen van het discours binnen het vakgebied. Verder kregen zij nog veel meer taken mee, zoals het opzetten en het beheren van een documentatiebestand, het ontwikkelen van prijsvragen en tentoonstellingen (in binnen- en buitenland), het opzetten en beheren van een vakbibliotheek, deelname aan internationale netwerken, coördinatie, promotie en afstemming van initiatieven van derden en het bevorderen van samenwerking met andere disciplines en het bedrijfsleven.^x

Eind 2000 besloot het, inmiddels weer van naam veranderde, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OC&W), op advies van de Raad voor Cultuur, om het instituut te

¹ *In het kunstbeleid gaat het om de bevordering van culturele waarden en vormgeving biedt daar uitstekende kansen toe. Verder is verwantschap tussen beeldende kunstenaars en vormgevers zo evident dat ook al om die reden het vormgevingsbeleid tot het kunstbeleid moet worden gerekend.* Beleidsnota Vormgeving (concept) p. 10

sluiten. De Raad was van mening dat hij het nog steeds van zeer groot belang achtte dat er onder verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid een vormgevingsinstituut functioneerde. Zij achtte het niet enkel van belang vanwege een initiërende actor en een bindend element maar ook om de culturele waarde van vormgeving verder te ontwikkelen en uit te dragen. Echter het feit dat er in de afgelopen jaren een specifieke invulling was gegeven aan de statutaire doelstellingen² door oud-directeur, John Thackara, zoals beperking tot enkele ‘thematische’ gebieden, de hoofdzakelijk internationale oriëntatie en het gesloten karakter van de instelling. Daarnaast plaatste de Raad voor Cultuur kanttekeningen bij de beleidsuitgangspunten op basis waarvan het instituut destijds werd opgericht. Het vormgevingsbeleid van het ministerie van OC&W richtte zich op ‘het bevorderen van de kwaliteit van vormgeving, het stimuleren van de belangstelling voor vormgeving, in het bijzonder de vraag naar goed vormgegeven producten, en de aanmoediging van de discussie over vormgeving en ontwerpen’. De Raad was van mening dat vooral de eerste twee beleidsuitgangspunten aan actualisering toe waren. Zo schreef de Raad in zijn advies aan het ministerie van OC&W dat tegenwoordig het gedachtegoed rondom goed vormgegeven producten die de samenleving zouden kunnen verbeteren veranderd was en dat vormgeving behalve producten ook in toenemende mate processen, diensten en interaction design inhield. Bovendien, zo was hij van mening, had het normstellende karakter van het eerdere uitgangspunt plaats gemaakt voor de idee dat mensen zelfstandig keuze moesten kunnen maken en daarbij het meest gediend zouden zijn bij een ruim aanbod van kwalitatief hoogstaande informatie waardoor het inzicht wordt verdiept. De Raad formuleerde dan ook de volgende beleidsuitgangspunten: “1) ontwikkeling en verdieping van de vormgeving (kenniscentrum en denktank); 2) de inbedding van de resultaten hiervan in de maatschappij (presentatie, informatie, educatie, netwerkfunctie). Het instituut moet een knooppunt worden van nationale en internationale ontwikkelingen in de voorhoede van de vormgeving, een bindende en richtinggevende actor.” (Raad voor Cultuur, 2000, 12)^{xi}

4.1.2 Vormgevingsbeleid gericht op overheidsinitiatieven tot 2000

De eerste kunstnota die in Nederland verscheen onder het ministerie van CRM is de Discussienota Kunstbeleid uit 1972. Al hoewel binnen deze nota het begrip vormgeving wel

² Te weten: 1) het scheppen van zodanige voorwaarden dat de vormgevingskwaliteit van het aanbod wordt verhoogd; 2) het stimuleren van de vraag naar een de belangstelling voor goed vormgegeven producten; 3) het bevorderen van de discussie over vormgeving en ontwerpen op een hoog niveau.

aangehaald werd, is er nog zeker geen sprake van een apart vormgevingsbeleid. In deze nota werd vormgeving gezien als een functie van kunst. “Een samenleving kan niet bestaan zonder vormgevers” en “de kwaliteit van ons bestaan, bepaald als zij is door onze omgeving, wordt (...) voor een aanzienlijk stuk door het niveau van de vormgevende activiteiten van de mens aangegeven” zijn opmerkingen die in deze nota naar voren komen.” Er werd door de minister wel aangegeven dat er binnen de vormgeving een ontwikkeling gaande was waarbij de industriële productiewijze de andere vormen van vormgeving had verdrongen en dit resulteerde in het feit dat er bijna geen plaats en interesse meer was voor goede vormgeving omdat daarnaast de consument zich al snel tevreden stelde met de zuiver technische eisen. Echter goede maatregelen en oplossingen werden daar niet voor gegeven, het waren enkel constatering.

In de tweede kunstnota van het ministerie van CRM, de nota *Kunst en kunstbeleid* uit 1976, werd helemaal niet gesproken over de sector vormgeving. In de *Discussienota B* die in 1983 werd gepubliceerd werd er wel melding gemaakt over het feit dat het beleid op het terrein van de vormgeving tot op dat moment vrijwel non-existent, ofwel niet bestond. Toch werd er ook binnen deze nota geen aanzet gemaakt tot het formuleren van geschikte beleidsdoelstellingen voor de sector vormgeving. In deze jaren is er echter in 1984 wel een Regeling Individuele Subsidies voor Vormgevers doorgevoerd. Deze regeling was zowel bedoeld voor ontwerpers die binnen de industriële productiesector werkten als voor de ontwerpers die zich meer richtten op toegepaste kunst. Toch werd aan het aspect van afstemming tussen aanbod en distributie met dit nieuwe beleid te weinig aandacht besteed. De individuele subsidies waren goed voor de aanbodzijde, maar er was wel al behoefte aan verruiming van die mogelijkheid in 1987. Het distributieaspect kreeg op kleine schaal vorm door subsidiëring van tentoonstellingen, manifestaties, publicaties en symposia. Dit hield enerzijds het informeren van het publiek in, anderzijds had het de bedoeling de discussie binnen de vakgebieden te stimuleren.^{xii}

In het eerste kunstenplan voor de periode 1988-1992 werd voor het eerst over vormgeving gesproken als afzonderlijk beleidsterrein. Ook in het tweede kunstenplan, ofwel de eerste cultuurnota voor de periode 1993-1996, werd de sector vormgeving als apart beleidsonderdeel besproken. Binnen deze sector viel volgens de minister toegepaste kunst, interieurvormgeving, modevormgeving, grafische vormgeving en industrieel ontwerpen, waarbij voor het ministerie van WVC vooral de vormgeving van belang was. Het beleid dat de minister formuleerde voor de vormgeving was vooral gericht op het scheppen van

zodanige voorwaarden dat de vormgevingskwaliteit van het aanbod zou worden verhoogd, dat de vraag naar en belangstelling voor goed vormgegeven producten zou worden gestimuleerd en dat de discussie over vormgeving en ontwerpen op een hoog niveau zou worden gevoerd. Met beleidsinstrumenten als individuele subsidies en het beleid van de Jan van Eyck Academie moest worden getracht de kwaliteit van het aanbod te stimuleren. De belangstelling van het publiek en van opdrachtgevers moest worden gestimuleerd om vormgevers en ontwerpers te betrekken bij het ontwerpproces in welk geval de productontwikkeling. Daarnaast was het de bedoeling dat vormgevers de mogelijkheid geboden zou worden hun producten in het buitenland te laten zien door tentoonstellingen, door de media attent te maken, door het houden van internationale symposia en door de mogelijkheden te vergroten voor Nederlandse vormgevers aan activiteiten in het buitenland deel te nemen. Dit zou onder andere moeten worden bewerkstelligd door het eerder besproken Vormgevingsinstituut. Aandacht voor vormgeving was nodig omdat het een rol zou spelen bij het vervaardigen, bij het beoordelen en bij het functioneren van producten. In de brief over het Vormgevingsbeleid uit 1992 werden eveneens enkele uitgangspunten beschreven: zo diende er aandacht te zijn voor het aanbod en de afname van vormgeving die voort kwam uit de stimulering van de kwaliteit van het aanbod, door individuele vormgevers en ontwerpers in staat te stellen hun ontwerpcapaciteiten en talenten verder te ontwikkelen.^{xiii}

In de cultuurnota 2001-2004³ begon de minister met de opmerking, dat het goed ging met de vormgeving. Dankzij een economische groei hadden bureaus en ontwerpers in de sectoren interactieve media, keramiek, glas, sieraden en mode genoeg werk voorhanden voor de komende tijd en was er volgens de minister nog steeds sprake van ondernemerszin. Binnen deze cultuurnota kreeg een aantal instellingen, zoals de *Beyerd* in Breda, en een aantal initiatieven, zoals *Doors of Perception* en *Droog Design*, subsidie van de overheid.^{xiv}

³ De gegevens in de nota zijn nog geschreven de periode voordat het Vormgevingsinstituut definitief beëindigd is, vandaar dat deze nota toch besproken wordt binnen de lijnen van het vormgevingsbeleid van voor 2001.

4.2 Wat zijn de recente ontwikkelingen in het Nederlandse vormgevingsbeleid van 2001 tot heden?

In de daaropvolgende jaren zijn er verschillende nota's uitgebracht over het Nederlandse cultuurbeleid in zijn algemeenheid, met daarbinnen de sector vormgeving, daarnaast zijn er ook specifiekere beleidsplannen ontwikkeld. Hieronder een korte beschrijving van deze nota's en een toelichting op het daarin genoemde vormgevingsbeleid. Daarnaast zal er gekeken worden naar de ontwikkelingen die meer recent hebben plaats gevonden binnen het Nederlands vormgevingsbeleid.

4.2.1 Vormgevingsbeleid gericht op overheidsinitiatieven tot heden

In 2001 publiceerde de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving onder voorzitterschap van Jules van de Vijver, op verzoek van de toenmalige Staatssecretaris van Cultuur, Rick van der Ploeg, een rapport over een herziening van het Nederlandse vormgevingsbeleid. De vier belangrijkste hoofddoelen binnen dit rapport waren:

1. Versterking van de beleidsregie en de uitvoeringscapaciteit bij de overheid en in het werkveld

De commissie beargumenteerde dat het vormgevingsbeleid, dat uitsluitend vanuit een culturele invalshoek werd gevoerd, te beperkt was en dat er behoefte was aan een integraal overheidsbeleid. Er diende daarom coördinatie en structurele samenwerking tussen de verschillende departementen tot stand te komen. Verder was de commissie eveneens van mening dat er een periodiek en systematisch onderzoek plaats diende te vinden van het veld en dat er afstemming plaats diende te vinden tussen het regionale en landelijke beleid. Om tot een goede implementatie te komen zou er een platform (zogenaamd Nederlands Designplatform) en een Ontwikkelingsfonds opgericht te worden die als doel had het veld te dienen als knooppunt in een op netwerken gerichte beleidsaanpak.

2. Verbetering van de aansluiting van de designpraktijk op productie- en distributiekkanalen

Hierbij was het de bedoeling dat er bemiddeling, stimulering en facilitering van gewenste ontwikkelingen plaatsvond. Goed opdrachtgeverschap en professioneel ontwerperschap dienden daarom in samenhang te worden gestimuleerd. Hierin lagen volgens de commissie taken voor het eerder genoemde Nederlandse Designplatform en het Ontwikkelingsfonds. Verder dienden er agenten te worden toegewezen aan een aantal

strategisch gekozen steden om een betere toegang te vinden tot buitenlandse opdrachtgevers, afnemers en producenten.

3. Versterking van de infrastructuur op strategische onderdelen

Er diende een nieuw discours te worden opgebouwd over opleiding en scholing in samenwerking tussen de designsector en het onderwijs- en cultuurbeleid. Ook hierin speelde het Nederlandse Designplatform een belangrijke rol; zij dienden volgens de commissie een proactieve rol te spelen bij de verbeteringen van opleidingen en deskundigheidsbevorderingen. Verder waren er op korte termijn verschillende inspanningen nodig op het terrein van onderzoek, theorievorming en reflectie om een goed vormgevingsbeleid en een stevig fundament voor het vakgebied te kunnen vormen. Ook gaf de commissie aan dat er vanuit het veld de oproep was gekomen één aanspreekpunt te hebben voor informatie en advies over design, ook hierin zag de commissie, samen met de taak om de bekendheid met de designpraktijk en de betrokkenheid daarbij te vergroten en impulsen te creëren, een rol weggelegd voor het Nederlandse Designplatform.

4. Behoud, ontsluiting en onderbrengen van het erfgoed en bevordering van de bijbehorende kennis

In het advies werd aangegeven dat er problemen waren rondom het erfgoed ‘vormgeving’. Er diende daarom volgens de commissie zo spoedig mogelijk behoud en beheer van archieven en documentatie plaats te vinden. Daarvoor diende er echter wel eerst theoretisch onderzoek plaats te vinden. Daarnaast was het volgens de commissie wenselijk de Nederlandse vormgeving meer gezicht te geven door meer visie te ontwikkelen op het verzamelbeleid.^{xv}

Naast een advies over het nieuw op te starten platform lieten zij ook hun blik gaan over het toenmalige vormgevingsbeleid van de overheid. Door gebruik te maken van een sterke / zwakte analyse werd in het kort het beleid van de overheid besproken. Kort samengevat waren de sterke punten van het beleid, volgens de commissie, de ruimte die geboden werd voor individueel initiatief en innovatie en het Nederlandse designonderwijs. De belangrijkste zwakten waren dat het vormgevingsbeleid op dat moment alleen een zaak van het ministerie van cultuur was, terwijl onderwijs en economische facetten bij deze sector ook een belangrijke rol speelden, langdurig bestaande lacunes in vooral het gebied van onderzoek had er toe geleid dat culturele en economische aspecten van het vormgevingsvakgebied niet goed gematcht konden worden, de verkokering van de culturele infrastructuur, waarmee het ontsluiten van erfgoed en het gebrek aan afstemming tussen de verschillende

onderwijsdoelen, was een probleem en ten slotte voorzag het beleid niet in regelmatig en degelijk onderzoek dat ontwikkelingen in de vormgevingssector beschreef en de resultaten van het beleid in kaart bracht.^{xvi} Dit advies heeft gezorgd voor een ware kentering in het denken over vormgeving van de overheid. De overheid begon zich na deze adviezen te realiseren dat vormgeving een belangrijke sector was binnen de cultuursector en vanaf deze tijd is het dan ook te zien dat er meer aandacht is gekomen voor de vormgeving.

De veranderingen die dit advies volgens Marlou Thijssen, senior beleidsmedewerker bij het ministerie van OCW onder de directie Kunsten, teweeg heeft gebracht is dat er vanaf dat moment toegewerkt werd naar een maatschappelijk en economisch draagvlak, zonder daarbij de culturele belangen te verkwanselen. Uiteindelijk leidde dit volgens Thijssen, die zelf ook plaats heeft gehad in de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, dat er ook een verandering in denken ontstond bij de ontwerpers zelf, niet zo zeer in hun ontwerpen maar zij werden volgens haar wel marktgericht.^{xvii}

In de cultuurnota 2005-2008 werd door de minister aangegeven dat de kwaliteit van het Nederlands industrieel ontwerp zeer goed is maar dat door de Raad voor Cultuur in zijn vooradvies wel aangegeven werd dat de mate waarin de prestaties van Nederlandse vormgevers en ontwerpers minder wisten te overtuigen. Om dit te verbeteren adviseerde de Raad voor Cultuur om, zoals vaker door hem aangegeven, meer rekening te houden met de economische en maatschappelijke potentie van vormgeving. In eerste instantie was de Premisela Stichting belast met de zorg voor zo'n breder draagvlak. De Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB dienden functionaliteit, gebruiksvriendelijkheid en inspelen op productiemogelijkheden, in combinatie met de artistieke of culturele kwaliteit van een ontwerp beiden mee te wegen bij de toekenning van subsidies. Welk fonds de stimulering van vormgeving het beste op zich kan nemen werd volgens de Raad de komende jaren op basis van de resultaten gezien.

In het *Beleidsplan 2005-2008* van Premisela werd door hen een korte beschrijving gegeven van een aantal uitgegeven beleidsplannen, brieven en adviezen door de Nederlandse overheid en wat daarbinnen over de sector vormgeving wordt geschreven. Hieronder een korte beschrijving van deze genoemde stukken:

In het *Vooradvies 2005-2008* van de Raad voor Cultuur uit 2003 werd de “dringende noodzaak” verwoord om effectieve beleidsinstrumenten te ontwikkelen, hierbij werd prioriteit gegeven aan de volgende problemen:

- ontbrekende informatie over de sector
- beperkte presentatiemogelijkheden
- een gebrek aan mogelijkheden voor het behoud van vormgevingserfgoed
- investerings-, productie- en distributieproblemen in specifieke deelsectoren
- geen aansluiting op het beleid van het Ministerie van Economische Zaken
- ontoereikende reflectie en theorievorming

In de *Uitgangspuntenbrief Cultuur 2003* en de *Beleidsbrief Cultuur 2003* werd aangegeven dat het van belang was een sterke culturele infrastructuur te stimuleren. Daarnaast had de creatieve industrie een opvallende plaats waardoor volgens Prensela de vraag gelegitimeerd werd om middelen van het ministerie van OCW voor de economische ontwikkeling van de vormgeving en boden volgens hen goede kansen voor structurele samenwerking met het ministerie van EZ.

4.2.2 Vormgevingsbeleid gericht op particuliere initiatieven tot heden

Naar aanleiding van het advies van de Adviescommissie Vormgeving is in juli 2002 Prensela, stichting voor Nederlandse vormgeving, opgericht. De opdracht die de stichting meekreeg was het versterken van de maatschappelijke, economische en culturele rol van Nederlandse vormgeving. Dit om het gat dat het Vormgevingsinstituut had achtergelaten na opheffing, op te vullen. In het beleidsplan van de Prensela Stichting uit 2003 gaven zij aan dat het tot dan toe uitgevoerd vormgevingsbeleid voldeed aan het beeld van de twaalf ambachten en zeven sloten. Zij namen zich in dit beleidsplan voor hier mee te breken door een open communicatie en samenwerking met het vormgevingsveld en belanghebbenden en door het formuleren van realistische doelstellingen, gekoppeld aan een gezonde dosis pragmatiek.^{xviii}

Prensela ziet zichzelf niet als een instituut dat waardeoordelen uitspreekt over de kwaliteit van vormgeving en evenmin als een fonds zoals het Fonds voor BKVB en de Mondriaan Stichting. Zij stelt zichzelf vooral op als initiator en een stichting die voor de vereiste middelen zorgt, of middelen aanwendt om kansrijke initiatieven te versterken. Daarvoor hebben zij vier aandachtsgebieden benoemd; business development,

deskundigheidsbevordering, behoud en ontsluiting van het erfgoed, informatiemanagement en (inter)nationale promotie. Door deze gebieden probeert Premssela de condities voor vormgeving te verbeteren, dat de vraag naar vormgeving groeit, dat er meer vakkennis beschikbaar komt, dat er een even levendige als scherpe discussie over het vak ontstaat en dat het vormgevingserfgoed bewaard blijft en wordt ontsloten.^{xix} De visie die zij in hun *Beleidsplan 2005-2008* hebben geformuleerd is de volgende: zij zien vormgeving als toegepast en gebruikersgericht, haar ontwikkeling wordt bepaald door dialoog met de gebruiker, onderzoek van gebruikersomstandigheden en gebruikersbehoeften, en samenwerking met andere disciplines. Daarnaast stellen zij de gebruikswaarde van vormgeving centraal, in relatie tot culturele waarde en toekomstwaarde. Dit laatste hangt volgens hen samen met duurzaamheid en is van collectief, grensoverschrijdend belang voor huidige en toekomstige generaties.^{xx}

Premssela bevindt zich tegenwoordig onder een groot aantal instellingen en initiatieven rondom vormgeving, waarbinnen zij in hun *Beleidsplan 2005-2008* zichzelf een specifieke rol hebben toegekend. Zij kiest positie als platform ter bevordering van de ontwikkeling van de Nederlandse vormgeving, zij doet onderzoek naar de vormgevingssector en verzamelt relevante informatie, zij initieert projecten en activiteiten met fondsen, instellingen en andere partners, waar nodig spelen zij een regisserende en coördinerende rol binnen het (inter)nationale vormgevingsveld en zij werkt initiatieven uit ter versterking van de bestaande infrastructuur.^{xxi}

De doelstellingen die zij zich binnen het *Beleidsplan 2005-2008* hebben gesteld naar aanleiding van, onder andere, het advies van de Adviescommissie Vormgeving zijn de volgende:

- de Nederlandse vormgevingssector in kaart brengen
- de vraag naar vormgeving stimuleren bij bedrijven
- vormgeving inzetten voor de aanpak van maatschappelijke problemen
- het professionele discours verbeteren op basis van onderzoek en theorievorming
- het vormgevingserfgoed archiveren en ontsluiten
- de internationale positie van Nederlandse vormgeving doelgericht versterken

TNO heeft daarom, in opdracht van Premssela, een onderzoek uitgevoerd naar het economisch belang van vormgeving in Nederland. Deze is namelijk onderbelicht volgens Premssela. Dit

komt volgens Premisela doordat vormgeving in Nederland hoofdzakelijk door een artistiek-esthetische bril wordt bekeken. Resultaten uit dit onderzoek waren de volgende:

- Nederland telt 46 duizend vormgevers waarvan bijna driekwart (72%) in de commerciële dienstverlening werkt, een vijfde in de nijverheid en slechts 7% in de non-profit sector. De Nederlandse vormgevers zijn in 2001 gezamenlijk goed voor een geschatte toegevoegde waarde van 2,6 miljard euro, 0,7% van de totale toegevoegde waarde van de Nederlandse economie
- Eenderde van alle vormgevers werkt in de zogenaamde vormgevingssectoren, deze kunnen worden onderverdeeld in de reclamesector en de sector mode- en interieurontwerp. De reclamesector is de grootste.
- Volgens de CBS innovatie-enquête levert vormgeving daadwerkelijk een bijdrage aan innovatie, dat geldt zelfs in iets sterkere mate voor marketing, deze onderdelen worden gezien als niet-technologische innovatie.

Binnen de regionale economie studie in Amsterdam en Eindhoven blijkt dat de soort vormgevingsactiviteiten in de regio's duidelijk samenhangen met de structuur van de regionale economie. Toch blijkt dat de bedrijven die onderdeel zijn van de regionale vormgevingssectoren, niet of niet langer afhankelijk en gericht zijn op de regionale vraag. Integendeel, ze werken bij voorkeur nationaal of zelfs internationaal.

- De vraag naar vormgeving neemt, onder invloed van ontwikkelingen in onze cultuur en economie, toe. Dat blijkt onder meer uit de sterke groei van de werkgelegenheid in de vormgevingssectoren, in het bijzonder in mode- en interieurontwerp.^{xxii}

4.2.3 Het nieuwe kabinet Balkenende IV

Op 22 februari 2007 is het nieuwe kabinet Balkenende IV aangetreden. Dit kabinet bestaat uit het CDA (als grootste partij), de PvdA en de ChristenUnie. Ronald Plasterk werd voor de PvdA benoemd tot minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Verder werden Marja van Bijsterveldt en Sharon Dijksma benoemd tot staatssecretarissen van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Minister Plasterk heeft de cultuurportefeuille in eigen beheer.

Na aantreden van het kabinet trokken de bewindspersonen van het ministerie van OCW de eerste honderd dagen het land in. Zij gingen daarbij op werkbezoek, woonden bijeenkomsten bij, zij voerden discussies en gesprekken met mensen op de werkvloer. Deze gesprekken leverden de input op voor de beleidsagenda 2007-2011. Op dit moment zijn zij nog steeds

bezig met deze gesprekken. Op 22 juni heeft de minister van OCW de hoofdlijnen van het nieuwe cultuurbeleid gepresenteerd. Hieronder zal een korte weergave van de belangrijkste punten worden geschetst:

Minister Plasterk geeft in de inleiding van deze nota aan dat de reden waarom de overheid cultuur subsidieert de volgende is: het is een collectief goed, cultuur brengt externe effecten tot stand waaronder binnen de economie, cultuur is een merit good en dus voor iedereen en door cultuur te conserveren is ons erfgoed voor toekomstige generaties ook nog beschikbaar. Er dient daarnaast volgens de minister een internationaal concurrerend klimaat te ontstaan, excellentie dient te worden bevorderd en de top moet worden versterkt en gestimuleerd. En het is van belang dat zoveel mogelijk mensen in cultuur participeren. Om daadwerkelijk tot deze excellentie te komen en de top te stimuleren is het volgens de minister noodzakelijk om over te stappen van het principe 'iedereen een beetje' naar 'meer geld naar minder projecten'. Het maken van scherpe keuzes is volgens hem een voorwaarde om ongekend talent een kans te geven. De belangrijkste hoofdlijnen voor het nieuwe cultuurbeleid zijn dan ook de volgende:

- Excellentie: begeleiding en ontwikkeling van (top)talent

Dit is onder meer een belangrijke hoofdlijn daar door stimulering van toptalent Nederland ook internationaal zijn koppositie behoudt, versterkt, dan wel, verkrijgt. Dit is onder andere een belangrijk punt geworden door de publicatie *All that Dutch* en *Second Opinion*. Hierin wordt respectievelijk aangegeven dat de internationale positie van Nederland als vooraanstaand land verzwakt en dat men er voor pleit scherpere keuzes te maken met betrekking tot subsidies. Binnen deze hoofdlijn richt de minister zich ook specifiek op het internationale cultuurbeleid. Het is volgens hem nodig een sterke programmering van buitenlands aanbod in Nederland te creëren en het Nederlands aanbod in het buitenland te versterken. Verder wijst hij productiehuisen en presentatie-instellingen een sterke positie toe, omdat zij een ontwikkelfunctie in de basisinfrastructuur hebben. En kondigt hij een nieuwe prijs aan voor cultureel talent van internationale kwaliteit: de Vermeerprijs. Hij vergelijkt deze met de Spinoza-prijs die in de wetenschap wordt verstrekt als beurs voor topopleidingen of speciale projecten^{xxiii}

- Innovatie en e-Cultuur: meer samenhang en minder schotten tussen de verschillende sectoren om zo innovatie, experiment en vernieuwing van de grond te laten komen.

Digitalisering biedt volgens de minister volop kansen voor cultuur, onder meer voor artistieke vernieuwing en experimenten, maar ook voor het creëren van digitaal aanbod en de

ontsluiting van cultuur, voor het vergroten van het publieksbereik en de belangrijke conserveringsfunctie.^{xxiv}

- Participatie: bevorderen dat cultuur meer mensen bereikt.

Iedereen dient volgens de minister de mogelijkheid te krijgen om als culturele burger deel te nemen aan de samenleving. Dit moet onder meer ontwikkeld worden door de amateurkunst en door cultuureducatie. De minister heeft hiertoe het 10-puntenplan opgezet. Dit plan is zowel de opvolger van het Actieplan Cultuurbereik en de voortzetting van Cultuur en School.^{xxv}

- Mooier Nederland: doel is met ambitieus architectuurbeleid en door modernisering van de monumentenzorg de culturele bijdrage aan een mooier Nederland te versterken.

Deze hoofdlijn is vooral gericht op de ruimtelijke vormgeving van Nederland en deze dient volgens de minister weer nadrukkelijk als culturele opgave worden aangepakt vanwege de veranderende maatschappij.^{xxvi}

- Een sterke cultuursector: een sector die stevig op eigen benen staat en verankerd in de maatschappij, die zorgt voor goed bestuur en meer eigen inkomsten genereert.

Hoe dit aangepakt dient te worden moet worden overlegd met de sector. Het gaat er volgens de minister de komende tijd wel over om tot een goede rolverdeling te komen tussen de Raad voor Cultuur, de cultuursector en de politiek. Voor een verdere professionalisering en belangenbehartiging is de sector volgens de minister zelf aan zet.^{xxvii}

Na gesprekken met personen van de Mondriaan Stichting, het Fonds BKVB en designcriticus Gert Staal, werd al snel duidelijk dat zij allen verwachten dat er wel veel zaken zullen gaan veranderen in vergelijking met het vorige cultuurbeleid, onder meer voor de uitvoerende instellingen en wellicht ook voor het adviesorgaan van het kabinet, de Raad voor Cultuur. Het tweede deel van de hoofdlijnennota gaat hier dieper op in en is gericht op de veranderingen die doorgevoerd dienen te worden op het gebied van het subsidiestelsel. Dit werd onder meer door de Tweede Kamer als door de verschillende instellingen als onnodig ingewikkeld en bureaucratisch gezien. De Tweede Kamer heeft op 23 april 2007 ingestemd met een wetsvoorstel tot wijziging van het subsidiestelsel. De Eerste Kamer heeft het wetsvoorstel op 12 juni 2007 aanvaard. Uitgangspunt van de wijziging in de systematiek is het onderscheid tussen functies die onder directe ministeriële verantwoordelijkheden blijven en waar naast artistieke ook bestuurlijke aspecten mee moeten wegen bij de beoordeling, en functies die onder indirecte rijksverantwoordelijkheid, door de fondsen worden beoordeeld. Dit heeft geleid tot de volgende wijzigingen:

- Alleen culturele instellingen die onder de zogenaamde landelijke basisinfrastructuur vallen, worden rechtstreeks door OCW gesubsidieerd.
- Een aantal culturele instellingen en de fondsen krijgen een blijvend uitzicht op subsidie. Deze instellingen zullen met ingang van de subsidieperiode 2009-2012 worden gevisiteerd.
- Instellingen kunnen bij de cultuurfondsen terecht voor meerjarige subsidies.

Ook op het gebied van financieringen binnen de verschillende overheden gaan in de toekomst veranderingen plaats vinden. Zo eindigt in 2009 de Geldstroom voor Beeldende Kunst en Vormgeving. Hoe dit er echter in de toekomst uit zal komen te zien is tijdens het verschijnen van de hoofdlijnennota nog niets bekend.^{xxviii}

Staal plaatst wel een kanttekening bij het cultuurbeleid van de Nederlandse overheid. Hij is van mening dat er door iedere minister en iedere staatssecretaris van Cultuur tijdens iedere cultuurperiode wel bepaalde speerpunten in zijn of haar beleid heeft staan. Zo richtte Medy van der Laan zich op culturele diversiteit en Rick van der Ploeg zich op het cultureel ondernemerschap. Al hoewel dit gebaseerd is op ontwikkelingen binnen de maatschappij, volgens onder meer Anne Hoogewoning, coördinator bij het Fonds BKVB, heeft de overheid volgens Staal toch geen algemeen beeld over de beeldende kunst- en de vormgevingsector in Nederland. Zij hebben volgens hem daarnaast ook geen beeld op het cultuurbeleid en wat cultuur betekent voor de maatschappij. Hierdoor blijft het Nederlandse beleid hangen op wat wij in het verleden bereikt hebben met onder meer de invoering van de Cultuurnota, maar zijn zij niet verder gaan ontwikkelingen. Het is daarom volgens Staal bovenal belangrijk dat wij de cultuursector weer in een kader gaan plaatsen. Waarom wordt er subsidie toegekend aan cultuur? Wat is het belang er van? Deze vragen zou het ministerie zich, volgens hem, eerst moeten afvragen voor een nieuw speerpunt te formuleren voor de komende vier jaren.

4.2.4 Samenwerking tussen het ministerie van OCW en het ministerie van EZ

Zoals het voorgaande blijkt is dat er, zowel vanuit het ministerie van OCW, als vanuit de instellingen en het veld, door de decennia heen altijd behoefte is geweest aan een integrale samenwerking tussen het ministerie van OCW en EZ.

In 2005 zijn deze twee ministeries gestart met het samenwerkingsproject *Ons Creatieve Vermogen*. De brief die hierbij gepubliceerd werd had als doel de economische potentie van cultuur en creativiteit te versterken, door het creatieve vermogen van het Nederlandse

bedrijfsleven een impuls te geven. Hierdoor kreeg het bedrijfsleven meer zicht op de mogelijkheden die de creatieve sector biedt. Aan de andere kant werden de creatieve bedrijfstakken gestimuleerd meer oog te krijgen voor marktmogelijkheden. Uitgangspunt van het beleid is dat de randvoorwaarden om te ondernemen, net als voor andere sectoren en bedrijfstakken, op orde dienen te zijn. In de brief wordt aangegeven dat de overheid voor ondernemers al tal van maatregelen ter beschikking had. Deze maatregelen dienden ook goed te zijn aangesloten op de creatieve bedrijfstakken. De volgende actiepunten werden uitgezet:

1. Actief verbindingen leggen: tussen economie en cultuur. Dit gebeurde onder meer aan het begin van het programma met de *Creative Challenge Call*
2. Financiële condities voor creatieve bedrijven blijven versterken
3. De randvoorwaarden rondom intellectueel eigendom verbeteren
4. Internationalisering intensiveren
5. Cultureel management verder professionaliseren

Met deze brief werd door het kabinet de aftrap gegeven. Binnen de brief *Ons Creatieve Vermogen* is echter wel sterk de kentering in het denken over vormgeving al zichtbaar.^{xxix}

Toch is het project maar tijdelijk en zal er aan de hand van verder onderzoek gezien worden of de gewenste verbinding tussen creatieve bedrijfstakken en de economie een duurzaam karakter heeft.

4.2.5 Internationaal Cultuurbeleid

Een apart beleid waar de sector vormgeving, vooral de laatste jaren, een belangrijke rol vervuld is binnen het internationale cultuurbeleid. Dit komt onder meer door het internationale belang van *Droog Design*. Er bestaat dan ook, volgens designcriticus Gert Staal, sinds kort een echte lobby om Nederland als designland te presenteren. Staal, die naast designcriticus op dit moment ook plaats heeft in de beeldende kunst en vormgevingscommissie van de Raad voor Cultuur ziet dat veel instellingen die worden gesubsidieerd via de Cultuurnota door het ministerie van Buitenlandse Zaken bijna verplicht worden mee te werken aan marketingcampagnes voor de Nederlandse vormgeving in het buitenland.

De Raad voor Cultuur gaf in het advies *Internationaal Cultuurbeleid* onder meer aan de verhouding tussen vraag- en aanbodgericht beleid en eventuele uitbreiding van het aantal

prioriteitslanden behandelt. De volgende punten waren volgens Premssela van belang voor de sector vormgeving:

- het onderscheid tussen praktisch en strategisch internationaal cultuurbeleid
- de verantwoordelijkheid van sectorinstituten met betrekking tot internationaal cultuurbeleid, in het bijzonder de taak om “discussies te entameren over de wijze waarop de sector vorm kan geven aan de in belang toenemende internationalisering en de internationale profilering van de sector”
- de verwijzing naar good practices van het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en Gaudeamus
- het belang van samenwerking tussen sectorinstituten en fondsen
- de bevestiging van de keuze voor 13 prioriteitslanden, met vier kernlocaties; Berlijn, Londen, Parijs en New York
- het advies om een “regeringsbreed cultureel exportprogramma” op te zetten “met grotere betrokkenheid van het Ministerie van Economische Zaken”
- het advies om het internationale erfgoedbeleid te coördineren

Daarnaast heeft het ministerie van OCW een onderzoek laten verrichten door Reyn van der Lugt uit 2003 om zich te oriënteren op contracten, activiteiten en initiatieven in het vormgevingsveld in een aantal Europese landen en steden. De belangrijkste bevindingen waren:

- Nederlandse vormgeving heeft in het buitenland veel minder belang dan Nederlandse vormgevers denken
- Nederlandse vormgeving geldt bij een select gezelschap van buitenlandse vormgevers en opdrachtgevers als referentiepunt vanwege haar conceptuele en eigenzinnig karakter
- Nederlandse vormgeving heeft baat bij exportbevordering
- de eenzijdig “cultuurintrinsieke” oriëntatie van het internationale cultuurbeleid moet voor de vormgeving worden losgelaten
- op het gebied van vormgeving ontbreekt een internationaal referentiepunt vergelijkbaar met het *Holland Festival* en de *Architectuur Biennale*
- bij deelname aan beurzen als *Salone del Mobile* in Milaan moeten kwalitatieve beoordeling en selectie het uitgangspunt blijven voor financiële ondersteuning

- Premisela moet met voldoende mensen en middelen (afkomstig van de ministeries van OCW, Economische Zaken en Buitenlandse Zaken) worden toegerust om de “exporttaak” te vervullen
- Premisela moet intensief samenwerken met het “postennetwerk” van Buitenlandse Zaken

Een aantal van deze bevindingen waren ook al geconstateerd door belangrijke personen uit het veld die in het boek *All that Dutch* aangaven dat de beeldende kunst in Nederland zichtbaar zijn positie als voorloper had verloren en dat de Nederlandse kunstwereld teveel naar binnen gericht was, dat er te weinig nieuwsgierigheid naar buiten was en dat er scherpere keuze gemaakt diende te worden door de overheid in de internationale profilering van onze cultuur, in het bijzonder op sterke sectoren als vormgeving.^{xxx}

Ook in het recent gepresenteerde notitie *Kunst en leven, hoofdlijnen Cultuurbeleid* waarin de huidige minister van OCW nogmaals onderstreept wat het belang is van ons internationale cultuurbeleid.

Al hoewel de Nederlandse overheid steeds meer interesse krijgt in vormgeving onder meer vanwege de internationale potentie van Nederlandse vormgeving dient deze enigszins gerelativeerd te worden. Zo geeft Staal tijdens één van mijn meerdere stage- en scriptiegesprekken met hem aan dat het inderdaad zo is dat Droog Design bekend is in het buitenland, maar dat het vooral het imago is en niet zozeer de producten. Daarnaast is men, volgens hem, in het buitenland vaak in de veronderstelling dat alles wat Nederlandse ontwerpers produceren enkel en alleen productie à la *Droog Design* is. Nu de overheid, sinds de kentering in 2001, en dus na het verschijnen van het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, ook ontdekt heeft dat wij met onder meer met *Droog Design* en *Viktor & Rolf* (binnen de mode) bekend zijn en een naam hebben, waaronder in het buitenland, heeft zij de status van groot ontwerpland binnen, vooral, de Europese Unie toegeëigend en is zij in de veronderstelling dat zij iets unieks in handen heeft dat andere Europese landen niet hebben op het gebied van vormgeving. Volgens Staal bevinden wij ons echter in een wereld die meer en meer aan het globaliseren is en waarbinnen Nederland nu de pretentie heeft om onze naam als “Nederland Ontwerpland” te gaan vestigen. Waar volgens Staal daarnaast ook voor uitgekeken dient te worden is dat het achteraf mogelijk zeer tegen kan vallen omdat het veel van hetzelfde is en de verwachtingen van Nederlandse vormgeving door onder meer de overheid te hoog zijn. In reactie op de vraag of het ministerie dit ook zo

ervaart reageert Thijssen dat Nederland zeer kritisch is op zichzelf. Dit is natuurlijk wel goed, maar, zo zegt zij, het belang van vormgeving in het buitenland wordt nu eenmaal onderkend, dat betekent dat het er is, of het nu in kwantitatieve aantallen groot of klein is. Volgens Thijssen zitten wij op dit moment in de top en wij hebben een eigen signatuur en dat wordt volgens haar door vele buitenlanders ook zo erkend.^{xxxi}

4.3 Wat zijn de belangrijkste speerpunten van het Nederlandse vormgevingsbeleid?

Hoewel de sector vormgeving na de Tweede Wereldoorlog wel op de agenda van de verschillende ministeries, gericht op cultuur, heeft gestaan (OKW, CRM, WVC, OC&W, OCW), is men er zich vooral vanaf de eeuwwisseling sterker mee bezig gaan houden. In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog zijn enkele instituten en instellingen opgericht, zoals het SIV en het latere IIV, een instituut / stichting voor industriële vormgeving. Na opheffing van deze instituten werd halverwege de jaren tachtig het ION, Stichting Industrieel Ontwerpen Nederland, opgericht en in de jaren negentig het European Design Centre. De belangrijkste instellingen die na deze tijd zijn opgericht zijn het Vormgevingsinstituut en, na opheffing van dit instituut, de Premsela Stichting. Op het gebied van overheidsinitiatieven is er vanaf 1945 continu aansluiting gezocht met het ministerie van Economische Zaken. Dit omdat de sector vormgeving belangrijke banden met de economische sector heeft. Dit heeft uiteindelijk ook geleid tot het huidige samenwerkingsproject tussen het ministerie van OCW en EZ: *Ons Creatieve Vermogen*. Een voor de sector vormgeving belangrijke nota is het advies dat door de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving in 2001 is uitgebracht. In dit advies is een situatieschets van de sector gemaakt, waarin vervolgens de lacunes werden opgespoord en nieuwe alternatieven voor werden geboden. Vanuit dit advies is dan ook Premsela, platform voor design en vormgeving, opgericht. In februari 2007 is het nieuwe kabinet Bakenende IV aangetreden. De bewindsleden van het ministerie van OCW heeft na dit aantreden 100 dagen uitgetrokken om gesprekken te voeren met het veld. Op 22 juni jl. zijn de nieuwe hoofdlijnen van het cultuurbeleid door de minister van OCW gepresenteerd in *Kunst en leven, hoofdlijnen Cultuurbeleid*. De belangrijkste pijlers binnen deze notitie zijn excellentie, innovatie en e-Cultuur, participatie, mooier Nederland en een sterke cultuursector. In de laatste jaren is vormgeving veelvuldig geassocieerd met het internationale cultuurbeleid van Nederland. Nederlandse vormgeving heeft in het buitenland groot aanzien, onder meer vanwege *Droog Design*. Toch bleek zowel uit het rapport van Reyn van der Lugt en uit reacties van belangrijke personen uit het veld, gebundeld in het boek *All that Dutch*, dat onze rol te veel overschat werd en dat de Nederlandse beeldende kunst en vormgevingssector teveel naar binnen gericht was.

Al met al kan gesteld worden dat de sector vormgeving, na jarenlang een onderdeel te zijn geweest van de sector beeldende kunst, steeds meer een eigen gezicht krijgt. Dit onder meer door de eerder genoemde belangen in de economische sector en de groei die de sector

vormgeving op zichzelf heeft doorgemaakt. Er heeft een kentering plaats gevonden in de manier waarop er door de overheid gedacht wordt over vormgeving. Er wordt vanaf het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving steeds meer gewerkt naar een verbetering van de afnamekant van cultuurproducten en dat er dus meer gekeken wordt naar de bedrijfsmatige kant van die discipline.

5 Wat zijn volgens de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premisela Stichting de belangrijkste ontwikkelingen en speerpunten van het Nederlandse vormgevingsbeleid en de vormgevingsvakwereld?

Al sinds vele jaren is het gebruikelijk dat de overheid geen artistiek en inhoudelijk oordeel geeft over cultuur. Daarom worden beslissingen die de rijksoverheid neemt voorafgegaan aan een advies van het onafhankelijke adviesorgaan van de regering op het gebied van cultuur; de Raad voor Cultuur. Daarnaast bestaan er in Nederland enkele fondsen en stichtingen die geld ontvangen van het ministerie van OCW maar wel onafhankelijk subsidieaanvragen beoordelen. Het Fonds voor Beeldende Kunst, Vormgeving en Bouwkunst (Fonds BKVB) en de Mondriaan Stichting zijn hier, met betrekking tot de sector vormgeving, de belangrijkste voorbeelden van. De oprichting van fondsen om incidentele subsidies te kunnen verstrekken is mogelijk geworden door de Wet op het specifiek cultuurbeleid die op 16 april 1993 in werking trad. In de wet zijn bepalingen opgenomen omtrent de bekostiging van ‘cultuuruitingen’, door de overheid in de vorm van specifieke uitkeringen en subsidies. Tevens bevat zij een machtiging om voor de incidentele subsidieverlening op het gebied van cultuur fondsen op te richten.^{xxxii} Een ander belangrijk orgaan voor de sector vormgeving is de eerder besproken Premisela Stichting. Zij vervullen niet de rol van subsidieverstrekker maar wel van platform voor de vormgevingssector. Hoewel het onderscheid in doelstellingen tussen de verschillende instellingen op papier ogenschijnlijk duidelijk is, komt het in de dagelijkse praktijk, volgens het Fonds BKVB, toch voor dat er her en der sprake is van overlap van activiteiten. Dat heeft soms te maken met keuzes die in het verleden gemaakt zijn en waarvan de gevolgen zich toen niet direct lieten overzien, soms met de verruimde ambities van de instellingen zelf en soms met een veranderde werkelijkheid van de aanvragers die niet meer overeenkomt met die van het onderscheid tussen de fondsen. De fondsen zijn zich hier, volgens het Fonds BKVB, van bewust en proberen in voortgangsgesprekken tot hernieuwde onderlinge afstemming te komen.^{xxxiii} De genoemde instellingen zullen in het licht van praktijkgerichte instellingen in dit hoofdstuk besproken worden. Allereerst zal aan het begin van iedere deelvraag kort de werkwijze en ontstaan van de instelling besproken worden.

5.1 Welke adviezen en toekenningen heeft de Raad voor Cultuur van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?

5.1.1 Wat is de Raad voor Cultuur?

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het gebied van kunst, cultuur en media. De Raad is een onafhankelijk orgaan, ingesteld door de Nederlandse overheid, en adviseert, gevraagd en ongevraagd, over actuele beleidskwesties en over subsidiebesluiten. Zij is opgericht op 22 november 2001, tegelijkertijd met de opheffing van zijn vier voorgangers: de Raad voor Cultuurbeheer, de Raad voor de Kunst, de Mediaraad en de Raad voor advies voor Bibliotheekwezen en Informatievoorziening.^{xxxiv}

De Raad omschrijft haar taak als: *“Het is de taak van de Raad voor Cultuur om de regering en de beide kamers der Staten-Generaal te adviseren over algemeen bindende voorschriften of over het te voeren beleid van het Rijk op het gebied van Cultuur. De Raad kan op uitdrukkelijke wens van de Tweede Kamer rechtstreeks adviseren aan alle departementen, gevraagd en ongevraagd.”*

(Bron: http://www.cultuur.nl/overderaad_new.html?over_watisderaad.php)

De missie van de Raad is dat hij door het adviseren aan de regering de ontwikkeling van cultuur wil stimuleren, het behoud van een waardevol cultureel erfgoed wil bevorderen, de betrokkenheid bij cultuur wil vergroten en de vrijheid van expressie en communicatie wil waarborgen.

De Raad bestaat uit negen leden, die afkomstig zijn uit de culturele sector, de media en de wetenschap. Zij worden voor vier jaar benoemd door de koningin en het kabinet, op voorstel van een onafhankelijke benoemingscommissie. De commissieleden van de verschillende sectoren, waaronder beeldende kunst en vormgeving, adviseren de leden van de Raad over toekenningen, welke vervolgens door de leden van de Raad vertaald worden voor het zittende kabinet, binnen de op dat moment in werk zijnde Cultuurnota.

5.1.2 Adviezen van de Raad voor Cultuur over vormgeving

In de afgelopen jaren heeft de Raad voor Cultuur maar weinig adviezen uitgegeven waarin de vormgevingssector specifiek wordt besproken. Een advies dat specifiek gericht is op de sector vormgeving is het in 1999 uitgegeven advies *Onafhankelijke Productvormgeving*. Dit advies werd uitgegeven naar aanleiding van de gestelde vragen door staatssecretaris Rick van de Ploeg, over een eventuele weggelegde taak voor het cultuurbeleid om de onafhankelijke

productvormgeving⁴ te stimuleren en, mochten er op dit gebied leemten bestaan, hoe dit het beste aangepakt zou kunnen worden. Het uitgangspunt dat de Raad op dit gebied formuleerde was dat er op het gebied van vormgeving geen nieuwe instrumenten dienden te worden ontwikkeld voordat de toenmalige mogelijkheden, zowel bij het ministerie van OC&W als bij het ministerie van EZ, gericht waren onderzocht op toereikendheid, toepasbaarheid en effectiviteit. De Raad stelde daarom voor een consulent aan te stellen die een wegwijzerfunctie en een signalerende taak zou krijgen en na anderhalf jaar een rapportage zou geven over zijn bevindingen aan de hand van een aantal relevante praktijkgevallen. Daarnaast zou hij adviseren over de gewenste toepassingen of aanpassingen in het aanwezige instrumentarium.

Verder pleitte de Raad voor een aantal direct door te voeren aanpassingen in het bestaande instrumentarium die de onafhankelijke productvormgeving zou stimuleren. Zo moest het structurele begrotingstekort op het vormgevingsbudget bij het Fonds BKVB opgeheven worden en zouden er basisstipendia moeten worden opengesteld voor ontwerpers. De positie, systematiek en criteria van het Materiaalfonds voor Beeldende Kunst en Vormgeving zouden volgens de Raad moeten worden heroverwogen in het licht van het totale subsidiestelsel. En als laatste adviseerde de Raad de commissie Cultuur en Belastingen, ingesteld door de staatssecretaris van Cultuur en de staatssecretaris van Financiën, te laten rapporteren over de mogelijkheid van fiscale maatregelen ter stimulering van onafhankelijke productontwerpers. Het ging hierbij vooral om de fiscale aftrekbaarheid van risicodragend kapitaal. De Raad was van mening dat er een taak lag voor de overheid op dit terrein omdat onafhankelijke productvormgeving bij uitstek de neerslag is van de wens tot vernieuwing en verdieping in de vormgeving en in die zin essentieel zou zijn voor de culturele en economische vitaliteit, daarnaast kreeg de Nederlandse vormgeving volgens de Raad steeds meer aandacht in het buitenland en als laatste omdat een door de overheid gecreëerd stelsel van voorzieningen volgens de Raad in balans moest zijn en als totaal zo effectief mogelijk.^{xxxv}

5.1.3 Cultuurnota adviezen met betrekking tot vormgeving

De Raad voor Cultuur heeft daarentegen wel veel adviezen afgegeven rondom subsidieaanvragen voor de vormgevingssector. In het advies voor de Cultuurnota 2005-2008,

⁴ Onafhankelijke productvormgeving is vormgeving die vanuit een onafhankelijke, culturele visie tot stand is gekomen en niet a priori is bepaald door productietechnische beperkingen en / of marktoverwegingen. *Raad voor Cultuur "Onafhankelijke productvormgeving" Den Haag 1999, p. 2*

Spiegel van de Cultuur, constateerde de Raad dat voor een goede ontwikkeling van de vormgevingssector de basisvoorwaarden en –voorzieningen ontbraken en dat er gezocht moest worden naar nieuwe, in deze tijd passende, instrumenten. Hiertoe diende volgens de Raad de Premisela Stichting een rol te spelen als spil en aanjager. Al waren er minder instellingen en initiatieven op het gebied van vormgeving die een aanvraag hadden gedaan dan ten aanzien van beeldende kunst, toch maakte de Raad daarom geen onderscheid in de selectiecriteria. In de huidige Cultuurnota periode hebben *De Beyerd* en *Droog Design* een positief advies gekregen van de Raad omdat zij specifieke bijdragen leverden aan de (ontwikkeling van de) sector. Daarnaast adviseerde de Raad om in de Cultuurnota 2005-2008 de al jarenlange actieve en, volgens de Raad, effectieve *Young Designers & Industry* op te nemen. Over het plan dat Premisela in diende rondom het bouwen aan een nieuwe infrastructuur was de Raad eveneens positief. Omdat het bouwen van een nieuwe infrastructuur en de stichting op zichzelf volgens de Raad een hoge prioriteit had (en nu nog steeds heeft) was het volgens hem noodzakelijk vanwege de potentie van de sector. En, zo adviseerde de Raad zelfs, indien er extra middelen voorhanden waren moest dit bedrag structureel toe gekend worden. Verder adviseerde hij *NAGO*, Stichting Nederlands Archief Grafisch Ontwerpen, onder auspiciën van *De Beyerd* te laten functioneren betreffende grafische vormgeving. De aanvragen van *Fashion at Arnhem* en de *Dutch Fashion Foundation* werden niet gehonoreerd vanwege respectievelijk het feit dat zij zich nog niet hadden bewezen en dat zij onduidelijk waren ingebed.^{xxxvi} Al deze adviezen zijn door de staatssecretaris overgenomen, hoewel enkele instellingen als ondersteunende instellingen werden geclassificeerd door de staatssecretaris en subsidie kregen toegewezen voor één jaar.^{xxxvii}

In de voorgaande jaren gaf de Raad voor Cultuur ook al adviezen af aan individuele instellingen rondom subsidieaanvragen. Voor de Cultuurnota periode van 2001-2004 adviseerde de Raad positief over de aanvragen van *De Beyerd*, *Doors of Perception* en *Droog Design*. Over de overige aanvragen, te weten de *Designprijs Rotterdam* en het *Vormgevingsatelier VIVID*, was de Raad minder positief. Deze beoordelingen zijn overgenomen door de staatssecretaris en deze instellingen hebben voor de cultuurnota periode 2001-2004 een bedrag ontvangen.^{xxxviii}

Tijdens deze twee cultuurnota periodes heeft de Raad nog positief geoordeeld over een extra aantal adviezen omtrent vormgevingsinitiatieven. Zo heeft de toenmalige staatssecretaris van

Cultuur, Medy van de Laan, in 2003 het advies gevraagd van de Raad over een extra financiële injectie voor het project *Doors of Perception*, welke, weliswaar niet helemaal overtuigd, door de Raad positief werd beoordeeld.

De instellingen *Doors of Perception*, *Droog Design* en Premsele kregen ieder bij de adviezen over de vervolgsubsidies aan ondersteunende instellingen een positief oordeel. Bij de beoordeling van de aanvraag van *Doors of Perception* werd wel opgemerkt dat deze beter onder gebracht kon worden onder het Virtueel Platform omdat het concreet zou gaan om kennisuitwisseling en de ontwikkeling van nieuwe initiatieven op het gebied van e-Cultuur en bij de beoordeling van de aanvraag van *Droog Design* werd opgemerkt dat de Raad van mening was dat zij ten onrechte is gekwalificeerd tot ondersteunende instelling.

De Raad voor Cultuur heeft in maart 2007 het advies *Innoveren en participeren* uitgebracht. Dit naar aanleiding van de adviesaanvraag *Agenda Cultuurbeleid en Culturele Basisinfrastructuur*. Hierin werd door de vorige minister van OCW aan de Raad voor Cultuur gevraagd welke problemen er, gelet op de maatschappelijke trends en ontwikkelingen, met voorrang opgelost dienden te worden en werd de Raad in deze brief gevraagd een advies te geven over de invulling van een nieuwe subsidiesystematiek die de Cultuurnota moet gaan vervangen.^{xxxix} Innoveren en participeren zijn de belangrijkste uitgangspunten van het cultuurbeleid voor de komende jaren. In het tweede deel van het advies geeft de Raad een beeld van de culturele basisinfrastructuur. Daartoe behoren instellingen die onder directe ministeriele verantwoordelijkheid functioneren. De Raad benadrukt dat de minister verantwoordelijk blijft voor het gehele subsidiestelsel, dus ook voor de subsidies die door de fondsen worden verstrekt.^{xl} Op het gebied van deze laatste vraag, gericht op de basisinfrastructuur, gaf de Raad over de sector vormgeving (en beeldende kunst) aan dat het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en Premsele, de belangrijkste pijlers binnen deze sector, de werkelijke basis vormden van de infrastructuur. De Raad bepleitte verder een basisinfrastructuur waarin de werkplaatsen zijn ondergebracht en een aantal benoemde ondersteunende instellingen met specifieke kennis-, bemiddelings- en / of archieffuncties. Verder moest de basisinfrastructuur volgens de Raad plaats bieden aan een select aantal die structurele en van landelijk belang zijnde functies vervullen op het gebied van productie, presentatie, onderzoek, experiment en vernieuwing. Voor de presentatie-instellingen hangt het antwoord op de vraag binnen welk systeem ze zouden moeten functioneren volgens de Raad direct samen met de voorgestelde transformatie van de Geldstroom Beeldende Kunst en Vormgeving. Worden de daarin omgaande middelen gericht gedecentraliseerd, dan ligt het

meer in de rede dat de meeste presentatie-instellingen daaraan hun financiële basis ontleen, samen met het geld van het ministerie van OCW uit de Cultuurnota en van de gemeente waar zij zijn gevestigd.^{xli}

Verder geeft de Raad voor Cultuur in dit advies specifiek aan dat er meer aandacht is gekomen voor vormgeving. Onder meer door de oprichting van platforms in verschillende steden, die de behoefte aan citymarketing en grotere samenhang laat zien. Ontwerpers zijn volgens de Raad de afgelopen decennia ingesprongen op het beleidsthema Cultuur en Economie, toch wordt het idee van culturele innovatie nog te weinig erkend. De eenzijdige associatie tussen innovatie en technologie vormt daar volgens de Raad een groot obstakel bij. Culturele innovatie concentreert zich volgens de Raad niet op wat (technisch) mogelijk is, maar op wenselijke ontwikkelingsscenario's met een maatschappelijke en culturele urgentie.^{xlii}

Met het aantreden van het nieuwe kabinet zullen er ook op het gebied van cultuur dingen kunnen gaan veranderen. Tijdens een gesprek met Gert Staal, welke zelf sinds enige tijd actief is als commissielid binnen de Raad voor Cultuur, gaf hij aan dat er zaken gaan veranderen binnen het nieuwe cultuurbeleid van de minister van OCW, Ronald Plasterk. Dit is onder meer ter sprake gekomen in het eerder besproken advies van de Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren!*. Hierin wordt aangegeven dat de huidige taakverdeling toe is aan herziening, omdat het veld volgens de Raad wordt gehinderd door onduidelijke en onlogische afbakening van verantwoordelijkheden. Welke zaken er precies zullen gaan veranderen wordt pas duidelijk na de bekendmaking van het nieuwe cultuurbeleid en de uitvoering daarvan in de komende jaren, maar volgens Staal zou er misschien zelfs een mogelijkheid bestaan dat de Raad voor Cultuur in zijn huidige vorm opgeheven zal worden. Of dit ook daadwerkelijk zal gaan plaatsvinden is op het moment van verschijnen van deze thesis nog niet duidelijk.

5.2 Welke adviezen en toekenningen heeft het Fonds BKVB van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?

5.2.1 Wat is het Fonds BKVB?

In 1987 is de Stichting Fonds voor BKVB opgericht. Dit fonds nam de taak over van een commissie die vanaf 1984 rechtstreeks advies uitbracht aan de minister. Het tegenwoordige Fonds BKVB is geïnitieerd door de overheid als landelijk fonds voor de stimulering van de ontwikkeling van de Nederlandse beeldende kunsten, de vormgeving en de bouwkunst (Regeling Individuele Subsidies) en heeft als doelstelling het bevorderen van de beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst in Nederland door het verschaffen van financiële middelen aan kunstenaars. Beeldende kunstenaars en vormgevers kunnen bij het Fonds een aanvraag indienen voor startstipendia, werkbeurzen, studiebeurzen, reisbeurzen, projectsubsidies en presentatiesubsidies. Hij ziet zichzelf als het fonds dat de kwaliteit en diversiteit van het aanbod van individuele kunstenaars, vormgevers en architecten bevordert, volgens hem verhouden andere fondsen zich tot de vraag en daarmee tot de aanvragen van instellingen en rechtspersonen. Verder financiert het Fonds dezelfde kunstenaars als die ook door verschillende gemeentes en provinciale overheden, onder meer door de Geldstroom BKV, worden ondersteund. Hij is echter van mening dat zij al een goed landelijk gebied bestrijken en is van mening dat het geld van gemeentes en provincies wellicht op een andere manier aangewend zou kunnen worden.

5.2.2 Beleidsplannen Fonds BKVB 2001-2004 en 2005-2008

Het Fonds BKVB heeft in de periode van 2001 tot op heden twee beleidsplannen uitgebracht, te weten: *Beleidsplan 2001-2004* en *Beleidsplan 2005-2008*, welke dus parallel lopen aan de Cultuurnota periodes. Vóór deze periode heeft het Fonds ook, parallel aan de toenmalige kunstenplanperiode, een *Beleidsplan 1997-2000* uitgebracht. Echter in het licht van deze thesis zullen alleen de twee meest recente beleidsplannen besproken worden.

In het beleidsplan uit 2001 van het Fonds gaf de directeur, Lex ter Braak, aan dat hij ervan overtuigd is dat het, conform haar doelstellingen, een belangrijke rol gespeeld heeft in de stimulering en ontwikkeling van de toenmalige bloei, waarmee hij doelde op de doorbraak van Nederlandse kunstenaars en vormgeving in het buitenland en de steeds groter wordende

interesse van museale instellingen, de media en het publiek. In dit beleidsplan bepaalden twee hoofdstromen het beeld: Basissubsidies en Stimuleringsubsidies. Daarnaast werd een subsidiemogelijkheid voor bemiddelaars voorgesteld en een nieuwe commissie in het leven geroepen: de Commissie Innovatiesubsidies.

Het Fonds stelde in het licht van de Basissubsidies een regeling Basisstipendia voor dat concreet inhield dat een kunstenaar middels een rekening-courant systeem de beschikking had over een bedrag van F.60.000, -. Dat kon door hem over een periode van minimaal vier jaar naar behoefte in termijnen opgenomen worden. Hierdoor kon een kunstenaar of vrije vormgever in geval van een slechte financiële periode toch werkzaam blijven. De criteria voor de toekenning van een basisstipendium waren de beoordeling van het culturele ondernemerschap van de aanvrager en de betekenis van zijn werk voor de breedte en de diversiteit van de beeldende kunst in Nederland. De beoordeling aan de hand van de criteria en van de verslagen van de achterliggende periode zou bij elke aanvraag opnieuw plaatsvinden zodat er op geen enkele manier sprake was van een verkapte BKR-regeling⁵. Deze maatregel was wellicht ook een antwoord op het verzoek van de Raad voor Cultuur die in het advies *Onafhankelijke Productvormgeving* aan had gegeven dat er destijds voor het eerst een groep kunstenaars die geen aanspraak meer konden maken op de WIK, Wet Werk en Inkomen Kunstenaars, en er daarom verruiming van de mogelijkheden onderzocht moest worden.^{xliii}

De nieuwe subsidiemogelijkheid, Productiesubsidies, stelde kunstenaars in de gelegenheid geld aan te vragen om de productie van hun werk op basisniveau mogelijk te maken. Hierbij kan gedacht worden aan atelierhuur, materiaalkosten, maar ook de vervaardiging van een eenvoudige publicatie. Dit tot een bedrag van maximaal F20.000, - in vier jaar. Om in aanmerking te komen voor de productiesubsidie mocht het belastbare inkomen niet hoger zijn dan F37.000, -. Van deze subsidiemogelijkheid mocht geen gebruik gemaakt worden als de aanvrager een basisstipendium, startstipendium of werkbeurs ontving.

Onder Stimuleringsubsidies werden subsidies verstaan die de ontwikkeling van het werk van een beeldende kunstenaar, vormgever of architect op vruchtbare wijze kon stimuleren. Binnen

⁵ De BKR-regeling werd ingevoerd door het ministerie van WVC om kunstenaars van een inkomen te voorzien. Door vervaardigde kunst in te leveren bij overheidsinstanties kon de kunstenaar beroep doen op een uitkering. In 1987 werd de BKR-regeling officieel afgeschaft.

de Stimuleringsubsidies werden verschillende soorten subsidies onderscheiden, te weten: Investeringsubsidies, Startstipendia, Projectsubsidies, Werkbeurzen, “Bemiddelaars”-subsidies en Innovatiesubsidies. De criteria voor de toekenning van een Stimuleringssubsidie waren de bepaling van de kwaliteit van het werk van de aanvrager, indien van toepassing, zijn cultureel ondernemerschap en de motivatie en het plan van de aanvrager. Voor een overzicht van de laatst bekende toekenningen van subsidies in het licht van zowel de Basissubsidies, de Productiesubsidies en de Stimuleringsubsidies verwijs ik u naar de bijlagen^{xliv}. Opvallend is wel dat vormgevers vooral gebruik maken van de startstipendia. Er worden ongeveer 300 aanvragen op het gebied van vormgeving ingediend waarvan de helft een startstipendium aanvraagt.^{xlv}

De Commissie Innovatiesubsidies is een in 2001 gestart experiment en kreeg als rol de initiërende kant van het Fonds BKVB te belichamen. Zij kreeg tot taak zelf te stimuleren en te initiëren. Zij kon daarbij ingaan op discussies in de vakwereld en / of de wereld daarbuiten; zij kon daarbij gebruikmaken van dat wat in de commissies van het Fonds BKVB naar voren werd gebracht. Hierbij werd gedacht aan het stimuleren en initiëren van onderzoek, opdrachten, projecten en publicaties. In alle gevallen zou het om bijzondere en/of noodzakelijke onderwerpen gaan die zonder de stimulerende rol van de commissie geen doorgang zouden hebben.^{xlvi}

In het *Beleidsplan 2005-2008* is door het Fonds een evaluatie gemaakt van de in het voorgaande beleidsplan geformuleerde onderdelen van het subsidie-instrumentarium. In deze evaluatie is aangegeven dat het jaar 2001 ook voor het Fonds, net als op vele andere vlakken en bij vele andere instellingen, een jaar van grote vernieuwingen in heeft gehouden. Dit vanwege een veranderende tijd, om regelingen te vereenvoudigen, op flexibele wijze in te spelen op de wensen en noden van de aanvrager, een zakelijkere vorm van rekening en verantwoording ten aanzien van de subsidieverstrekingen te bewerkstelligen en, waar nodig, de effecten van de subsidieverstreking te kunnen meten. Daartoe zijn allereerst de Regelingen Individuele Subsidies en Basisstipendia veranderd tot de nieuwe Regelingen Stimuleringsubsidies en Basissubsidies. Tussen deze twee nieuwe regelingen is door het Fonds een dusdanige samenhang gecreëerd dat het op flexibele wijze en op meerdere niveaus aanvragers in staat zou stellen hun werk betekenisvol (verder) te ontwikkelen. Al met al hielden deze veranderingen in dat kunstenaars en vrije vormgevers, waar zij in het verleden slechts twee maal een basisstipendium aan mochten vragen, nu de mogelijkheid geboden

kregen eens in de vier jaar een basisstipendium toegekend te krijgen. Deze verruiming had ook tot effect dat bij de Regeling Stimuleringsubsidies het accent op projectsubsidies kwam te liggen en dat de werkbeurzen in aantal afnam en van karakter veranderde. De verruiming van de regeling heeft, zo laat de evaluatie zijn, haar uitwerking niet gemist. Voor het eerst sinds lange tijd was het budget voor de basisstipendia, in overeenstemming met de prognoses, weer volledig besteed. De grote groep van aanvragers bestond uit meerdere (deel)categorieën: zij die in het verleden al twee basisstipendia ontvangen hadden en nu een derde konden aanvragen, zij die anders een werkbeurs aangevraagd zouden hebben en nu op de bedoelde wijze van de Regeling Basissubsidies gebruik maakten, zij voor wie de WIK ophield en de nieuwe aanvragers. Voor de productiesubsidie bleek dat er veel minder aanvragen waren gedaan dan voor een basisstipendium. Reden hiervoor was dat er waarschijnlijk een grotere toeloop zijn komen vanaf 2003 omdat toen de looptijd van velen basisstipendia voorbij was. Het advies van het Fonds was dan ook de productiesubsidie in de Cultuurnota periode 2005-2008 te behouden.

Nieuw was de eerder aangegeven experimentele Commissie Innovatiesubsidies. Achteraf bleek uit de evaluatie van het Fonds in het *Beleidsplan 2005-2008* dat zij het Fonds versterkten en het deden aansluiten bij de zich steeds herformulerende eisen van de tijd. Een ander nieuw initiatief van het Fonds was dat alle subsidieaanvragen in eerste instantie voor negentig procent werden uitgekeerd en de overige tien procent pas na de verplichte inhoudelijke en / of financiële verantwoording, dit had als effect dat het Fonds hierdoor in de gelegenheid was aan effectmeting te doen.

Voor de periode 2005-2008 stelde het Fonds opnieuw een subsidie-instrumentarium vast.

Kort samengevat hield dit het volgende in:

Regeling Basissubsidie: de Regeling Basissubsidies is bestemd voor beeldende kunstenaars en vrije vormgevers en bestaat uit twee subsidiemogelijkheden: de basisstipendia en de productiesubsidies. Zij werden voortgezet met enkele aanvullingen bij de productiesubsidie.

Voor de Cultuurplanperiode 2005-2008 wilde het Fonds BKVB voorstellen het basisstipendium op dezelfde gronden en voorwaarden te continueren. De productiesubsidie werd gecontinueerd en vastgesteld op een vast bedrag van € 8.500. Zij is een tegemoetkoming in de beroepskosten en in principe bedoeld voor twee jaar. Ook kan zij aangewend worden voor de investering in noodzakelijke apparatuur (en wordt daarmee de versterking van de e-culture component op het niveau van de individuele kunstenaar) om de beroepspraktijk zinvol

verder te ontwikkelen. De investeringssubsidie kwam hiermee te vervallen en een gedeelte van die gelden zouden aan het budget van de productiesubsidie toegevoegd worden.

Regeling Stimuleringsubsidies: de Regeling Stimuleringsubsidies staat open voor beeldende kunstenaars, vormgevers en architecten. Om de algemene uitgangspunten recht te doen zou de regeling op onderdelen aangepast en gewijzigd worden. De voornaamste wijzigingen waren het voorstel om de werkbeurzen en de investeringssubsidies in de huidige vorm af te schaffen en over te laten lopen in respectievelijk de projectsubsidies en de productiesubsidies. Voor de vormgeving en de bouwkunst zouden zij dan onder de praktijksubsidie vallen. Dit heeft als gevolg dat de stimuleringsubsidies in deze vereenvoudigde opzet bestaan uit: startstipendia, projectsubsidies, publicatiesubsidies en praktijksubsidies.^{xlvii} Als laatste wordt in dit licht ook de pilotcommissie genoemd. Dit is een commissie die inspeelt op de lacunes in de kunst-, vormgeving- en bouwkunstwereld en denkt daar op in te moeten spelen, een voorbeeld hiervan is een project voor interculturele diversiteit.^{xlviii}

Hoewel het kwaliteitsbeginsel het belangrijkste criterium is bij de toekenning van subsidies geeft Anne Hoogewoning, coördinator bij het Fonds BKVB, wel aan dat er toch wel, met iedere cultuurplanperiode, andere speerpunten zijn waar het Fonds zich op richt. Onder Medy van der Laan, voormalig Staatssecretaris van Cultuur, werd erg ingezet op culturele diversiteit. Onder Rick van der Ploeg werd er vooral gelet op cultureel ondernemerschap. Al hoewel deze speerpunten ook onderhevig zijn aan ontwikkelingen in de maatschappij zijn het wel zaken die een extra gewicht in de schaal kunnen leggen bij toekenningen. Voor de komende periode denkt zij dat het kabinet zich vooral in gaat zetten voor veranderingen binnen het subsidiestelsel. Zij verwacht zelf dat de trend meer doorgezet gaat worden meer geld aan minder kunstenaars te besteden.^{xlix}

5.3 Welke adviezen en toekenningen heeft de Mondriaan Stichting van 2001 tot heden uitgebracht met betrekking tot vormgeving en welke ontwikkelingen constateren zij?

5.3.1 Wat is de Mondriaan Stichting?

De Mondriaan Stichting is in 1994 opgericht en is, evenals het Fonds BKVB, geïnitieerd door het Rijk en het kabinet om een bijdrage te leveren aan het cultuurbeleid van Nederland. Zij zijn opgericht door de Tweede Kamer en zij zullen dan ook altijd in opdracht van het kabinet werken. Hierdoor zijn zij voor een groot deel afhankelijk van de richtlijnen die het ministerie en het kabinet hen oplegt.¹ Zij is het stimuleringsfonds voor beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed. Sinds de oprichting ondersteunen zij kunstenaarsinitiatieven, aankopen, presentaties, evenementen, tentoonstellingen, boeken en tijdschriften, organiseren ze symposia en debatten en brengen ze publicaties uit. Het doel dat zij hiermee nastreven is de nationale en internationale publieke belangstelling voor en de afname naar beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed te vergroten en te verdiepen. De doelstellingen die zij hierbij geformuleerd hebben zijn:

1. De belangstelling voor hedendaagse beeldende kunst en vormgeving bevorderen en de vraag daarnaar versterken, door de ontwikkeling in, de presentatie van en de gedachtevorming over beeldende kunst en vormgeving te stimuleren en te ondersteunen.
2. De belangstelling voor cultureel erfgoed bevorderen, door de presentatie en overdracht daarvan te stimuleren en het behoud en aankopen te ondersteunen.
3. De internationale belangstelling voor hedendaagse beeldende kunst en vormgeving uit Nederland vergroten en de positie daarvan versterken, door presentaties in het buitenland te ondersteunen en te stimuleren.

De Mondriaan Stichting realiseert deze doelen door het verlenen van financiële bijdragen en het voeren van een actief beleid.

Stichtingen, instellingen en bedrijven uit binnen- en buitenland kunnen bij de Mondriaan Stichting financiële ondersteuning aanvragen. De Mondriaan Stichting maakt daarbij onderscheid tussen activiteiten op het gebied van beeldende kunst en vormgeving, cultureel erfgoed, internationale activiteiten en cultuureducatie. Op het gebied van beeldende kunst en vormgeving komen projecten, programmering, tijdschriften, publicaties en opdrachten in het onderwijs in aanmerking voor ondersteuning. Zij initieert en organiseert ook zelf activiteiten

om beeldende kunst, vormgeving en het cultureel erfgoed onder de aandacht te brengen. De stichting ondersteunt naast de eerder genoemde symposia, lezingen en debatten ook onderzoek en is samen met Fortis Bank de uitvoerder van de *KunstKoop*. Om internationale samenwerking en uitwisseling te stimuleren organiseert de Mondriaan Stichting oriëntatierizen voor in Nederland werkende kunstenaars, curatoren en journalisten. Buitenlandse professionals kunnen deelnemen aan het bezoekersprogramma dat hen in staat stelt kennis te maken met het Nederlandse veld. Ook is de Mondriaan Stichting verantwoordelijk voor de Nederlandse inzending van de *Biennale van Venetië* en andere statelijke manifestaties. Voor de Biennale van Venetië 2007 is gekozen voor het project *Citizens and Subjects*, in samenwerking met onder meer Aernout Mik. Curator is Maria Hlavajova, artistiek directeur van BAK, Basis Actuele Kunst in Utrecht. De Mondriaan Stichting ontvangt geld van het ministerie van OCW, vanuit de Cultuurnota, en op het gebied van internationalisering vanuit de HGIS-cultuurmiddelen (Homogene Groep Internationale Samenwerking) van de ministeries van OCW en Buitenlandse Zaken. Daarnaast ontvangt de Mondriaan Stichting ook specifieke doelsubsidies van beide ministeries, onder meer bedoeld voor educatie, gemeenschappelijk erfgoed en veiligheidszorg. Ook de Mondriaan Stichting werkt, evenals het Fonds BKVB, parallel aan de Cultuurnota periodes. Dus ook zij ontwikkelen per vier jaar nieuwe beleidsplannen. In het beleidsplan voor de periode 2005-2008 is gekozen voor een duidelijker, klantvriendelijker en flexibeler manier van werken die meer ruimte zou moeten bieden aan ontwikkelingen en aanvragers. Dit moest bewerkstelligd worden door de vermindering van regels die zij hadden doorgevoerd.^{li}

5.3.2 Beleidsplan Mondriaan Stichting 2005-2008

Het beleid van de Mondriaan Stichting staat in het teken van vijf prioriteiten: culturele diversiteit, internationalisering, e-Cultuur, cultuureducatie en expertisebevordering. Met culturele diversiteit doelt de Mondriaan op projecten die culturele diversiteit in de beeldende kunst, vormgeving en erfgoed zichtbaar maken. Diversiteit is volgens de Mondriaan Stichting namelijk cruciaal voor een levendige en dynamische ontwikkeling voor cultuur. Om een extra impuls te geven aan het ontwikkelen en realiseren van publieksaanbod heeft de Mondriaan Stichting een Stimuleringsprijs Culturele Diversiteit in het leven geroepen. Hier zal verderop nog meer aandacht aan besteed worden. De Mondriaan Stichting ondersteunt projecten die in ons land internationale trends laten zien, dit om Nederlandse kunstenaars en andere personen zich een beeld te laten vormen van de

buitenlandse ontwikkelingen in de kunst en erfgoed. Bob Fooij, projectcoördinator van de Mondriaan Stichting, gaf ook in een interview met hem aan dat bijvoorbeeld Nederlandse vormgeving een belangrijke positie heeft in het buitenland.^{lii}

e-Cultuur is een redelijk nieuw fenomeen in de Nederlandse cultuursector van de afgelopen jaren. Nieuwe media zijn binnen korte tijd ingeburgerd. Om de mogelijkheden voor de erfgoedsector te vergroten ondersteunt de Mondriaan Stichting het ontwikkelen van innovatieve functies, producten, (presentatie)vormen en diensten.

De cultuureducatie is al sinds lange tijd een belangrijk beleidsonderdeel van zowel het kabinet als van fondsen. Dit is ook het geval bij de Mondriaan Stichting. Hoe eerder men in aanraking komt met cultuur, hoe groter de kans dat je er van gaat houden, is de mening van de Mondriaan Stichting. Zij hebben, samen met het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten extra budget ontvangen van het kabinet voor cultuureducatie.

Expertisebevordering is van belang volgens de Mondriaan Stichting omdat voor veel activiteiten in de beeldende kunst, vormgeving en erfgoed specifieke expertise nodig is. Zij ondersteunen daarom projecten voor expertisebevordering die het individuele belang overstijgen.

Daarnaast onderscheidt de Stichting drie aandachtsgebieden. Dit zijn thema's die direct verband houden met de taakopvatting van de Stichting en die verder ontwikkeld worden aan de hand van de maatschappelijke en politieke omstandigheden. Deze aandachtsgebieden zijn: opinievorming, cultuur en economie en vernieuwing.

Het stimuleren van opinievorming is volgens de Mondriaan Stichting van belang om aansluiting te garanderen bij belangwekkende ontwikkelingen in het binnen- een buitenland. Zij gaf daarom in het *Beleidsplan 2005-2008* aan dat zij gecommitteerd is om lezingen en bijeenkomsten te steunen, te initiëren en te organiseren en een platform voor debat, uitwisseling en reflectie te bieden.

Onder Cultuur en Economie wordt door de Stichting enerzijds het culturele ondernemerschap bevorderen binnen de cultuurinstellingen zelf verstaan, anderzijds doelen zij op verbindingen en netwerken realiseren tussen bedrijven en de culturele sector.

Daarnaast gaf de Mondriaan Stichting in haar jaarverslag aan zich in te willen zetten voor vernieuwing en experiment, aanvragen worden bij de Mondriaan Stichting dan ook vaak beoordeeld op basis hiervan. Dit is verder om een vrije ruimte in een domein te creëren dat niet volledig door de markt wordt bepaald.

Projecten die de Mondriaan Stichting onder andere heeft toegekend op het gebied van beeldende kunst en vormgeving zijn de *Artotheek Den Haag* van het Stedelijk Museum Ypenburg, *War Rushes* van het BAK (Basis voor Actuele Kunst) Utrecht en het project *François Morellet* van het Centrum Kunstlicht in de Kunst uit Eindhoven geweest. Wat betreft de ontwikkelingssubsidies hebben het Chabot Museum met *Live & Die* uit Rotterdam, *In the Neighbourhood* en *Attitudes* videowerken uit Marokko van de Veemvloer uit Amsterdam en het *Dutch Carribean Art Diary 2007* van Fundashon di Artista uit Curaçao subsidies toegekend gekregen. Zie tevens bijlage 4.^{liii}

5.3.3 Stimuleringsprijs voor de Culturele Diversiteit

De Stimuleringsprijs voor de Culturele Diversiteit is een prijs die het afgelopen jaar veelvuldig in het nieuws is gekomen. De winnaar van deze eerste Stimuleringsprijs was het Van Abbemuseum in Eindhoven voor het plan *Be(com)ing Dutch* welke hiermee een bedrag van 500.000 euro ontvingen. Het doel van de Mondriaan Stichting met de Stimuleringsprijs was om een reflectie te stimuleren van moderne kunstmusea op de eigen positie binnen een culturele diverse samenleving. Negen musea, waaronder het Museum Boijmans Van Beuningen, het Centraal Museum en het Gemeentemuseum in Den Haag dienden een plan in waarin de nadruk lag op stimulering, de prijs was niet bedoeld als een erkenning voor een bestaande reputatie of werk van een museum. Er is veelvuldig kritiek gekomen op de vorm die is gekozen voor de prijs, namelijk de vorm van een prijsvraag. Kritieken waren onder meer dat culturele diversiteit te belangrijk was voor een competitie en er zou vermeende politieke bemoeienis met het beleid van musea tot resultaat hebben gehad. Verder was men het er niet mee eens dat het volledige bedrag naar één museum ging. Uiteindelijk hebben als deze discussies er volgens de Mondriaan Stichting wel toe geleid dat er nu een debat gaande is over de rol van musea in de huidige tijd.^{liv}

5.4 Welke ontwikkelingen constateert de stichting Premsele?

Omdat het ontstaan en de doelstellingen van de Stichting Premsele al in het eerste hoofdstuk uitgebreid zijn behandeld in het licht van het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving is besloten hierbij niet nogmaals het ontstaan van de Stichting te behandelen. Wel zal hieronder, wellicht ten overvloede, nog even kort de positie en doelstelling van Premsele besproken worden.

5.4.1 Wat is Premsele?

Premsele in eind 2002 opgezet als platform voor Nederlandse vormgeving. Ten tijde van het verschijnen van het laatste beleidsplan van Premsele, te weten *Aanvullingen beleidsplan 2006-2008*, heeft het ministerie van OCW te kennen gegeven om te komen tot een sectorinstituut. Zowel Premsele als het ministerie van OCW, ziet dit in de praktijk als een model waarin aspecten van platform en instituut elkaar aanvullen en versterken. Daarin is zij vergelijkbaar met het NAI, die voor de architectuursector dezelfde rol vervullen en vormen een schakel tussen de overheid en de sector^{lv}. Zij blijven daarbinnen de rollen van initiator, makelaar, adviseur en regisseur vervullen, waarmee onder meer bedoeld wordt op projecten als *Streetlab Festival*, *100% Tokio*, advies aan de Nederlandse ambassades over het vormgevingsprogramma en het vormgevingserfgoed. De prioriteit is door Premsele gelegd op het herstel van een evenwichtige ontwikkeling, de voortdurende inspanning om de culturele kwaliteit te onderhouden en te verbeteren is daarvoor volgens Premsele een voorwaarde.

Binnen het veld waarin Premsele actief is zijn, op het gebied van de vormgeving, nog twee andere spelers actief: de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB. Premsele ziet twee mogelijkheden in relatie tot deze fondsen: kennis- en informatie-uitwisseling en / of inhoudelijke samenwerking op basis van doelstellingen en complementariteit. Gespecificeerd ziet Premsele zijn samenwerking met het Fonds BKVB vooral voor zich als een mogelijkheid tot het uitwisselen van kennis en informatie. Dit omdat Premsele van mening is dat de regelingen van het Fonds BKVB niet aansluiten bij de projecten van Premsele. Met de Mondriaan Stichting zou Premsele de samenwerking willen intensiveren, in het bijzonder op de terreinen van cultureel erfgoed en internationalisering.^{lvi}

Na een moeizame start is heeft de stichting zich ondertussen geïmplementeerd tussen het culturele en het economische potentieel van de vormgeving in. Via een publiekprivate constructie werkt PremSela op dit moment ook gericht mee aan de ontwikkeling van *Platform 21*. Dit is in samenwerking met de ING Bank en de Gemeente Amsterdam. *Platform 21* is een nieuw centrum voor design dat een internationale ontmoetingsplaats dient te worden voor publiek, ontwerpers en het bedrijfsleven aan de Amsterdamse Zuidas en moet in 2009 gereed zijn. De bedoeling is vooral om op een internationale manier een podium te bieden aan verschillende disciplines binnen de vormgeving, waaronder design en mode.^{lvii} Door een samenwerking aan te gaan met een commercieel bedrijf als ING Bank boort PremSela nieuwe manieren van financieren aan, die voor culturele instellingen vaak alleen mogelijk geacht werden door steun van de overheid. Het feit dat deze ontwikkeling gaande is, is al een verandering binnen de sector op zich.

5.4.2 Ontwikkelingen volgens PremSela van 2001 tot heden; vormgevingsbeleid

PremSela heeft de afgelopen jaren, tijdens haar bestaan, vaak uitgehaald naar de subsidiestructuren binnen het Nederlandse vormgevingsbeleid. Aan het einde van de Cultuurnota periode 2001-2004 heeft PremSela bijvoorbeeld een analyse gemaakt van het vier jaar lang gevoerde overheidsbeleid. Daarin gaven zij onder meer aan dat meerdere instanties, waaronder de Raad voor Cultuur geregeld aan bleef sturen op meer ondersteuning voor de vormgevingssector maar dat het er jaren lang niet van kwam; pas na de invoering van het Actieplan Cultuurbereik⁶ van staatssecretaris Rick van der Ploeg werd er meer aandacht geschonken, zo werden de criteria voor de toekenningen aangescherpt en kreeg deze ontwikkeling een vervolg door in te zetten op de opbouw en facilitering van de infrastructuur.^{lviii} Wat volgens PremSela opvallend aan de Cultuurnota 2001-2004 is geweest is dat de vormgeving een bijwagen voor de beeldende kunstbeleid was. Dit hield in dat in veel gevallen de reguliere instrumenten ook opengesteld of beschikbaar waren voor ontwerpers, dit waren onder meer het ondersteunen van publicaties en het faciliteren van aankopen. Het vermoeden bestond echter dat ontwerpers er maar weinig gebruik van maakten omdat er amper aandacht werd besteed aan het vormgevingsbeleid. Het was daarom voor PremSela noodzakelijk om het bestaande beleidsinstrumentarium voor ontwerpers toegankelijker te maken. Er werd namelijk in de meeste nota's geen zelfstandige ruimte voor het vormgevingsbeleid ingeruimd. Dit kon volgens PremSela aan verschillende oorzaken liggen:

⁶ De inzet van het Actieplan Cultuurbereik 2005-2008 is cultuur bij een breder publiek op de agenda te krijgen. Hiertoe werkt het ministerie van OCW samen met de dertig grote gemeenten en alle provincies.

de ambtenaren en het bestuur waren niet bekend genoeg met de noden en wensen van ontwerpers, of werd vanuit het veld het belang van overheidssteun te weinig en niet frequent genoeg gearticuleerd, of wellicht had het veld ook helemaal geen behoefte aan overheidssteun. Er waren echter volgens Premssela te weinig concrete uitwerkingen plaats gevonden om te kijken welke ontwikkelingen er precies plaats hadden gevonden binnen het vormgevingsbeleid.^{lix}

Ook hebben zij een analyse gemaakt waarin naar voren kwam dat de fondsen (BKVB en de Mondriaan Stichting) alleen oog hadden voor vormgevers die zichzelf als (beeldend) kunstenaar beschouwden. Een tweede groep was volgens Premssela die vormgevers die opereren vanuit een ambachtelijk besef van hun beroep. Volgens Premssela had de eerste groep zich buiten spel en buiten de vormgevingswereld gezet en had de vormgevingswereld enkel oog voor de tweede groep vormgevers die geen artistieke pretenties hadden en die werkten vanuit door derden gegenereerde opdrachten. Dit alles zou er volgens Premssela toe hebben geleid dat er een malaise in de vormgeving bestaat. Naar aanleiding van een, door Premssela georganiseerd debat, bleek dat het veld volledig anders aankeek tegen de bevindingen van Premssela. Ook het Fonds BKVB was het niet eens met deze aantijgingen. Zo gaf Lex ter Braak, directeur van het Fonds, in de eerder genoemde nieuwsbrief aan dat er andere criteria werden gehanteerd bij de toekenningen dan bij beeldende kunst aanvragen en dat de commissies samengesteld werden door vormgevers uit alle disciplines.^{lx}

Verder gaven zij in hun *Beleidsplan 2005-2008* aan dat bij de Mondriaan Stichting, het Fonds BKVB en SFA, Stimuleringsfonds voor de Architectuur, vormgeving over de periode 2001-2003 14% uit maakt van de totale subsidies, tegenover architectuur 18% en beeldende kunst 68%. Omdat het aandeel van de subsidies aan vormgeving nergens boven de 20% kwam, was het volgens hen lastig om binnen de fondsen expertise van vormgeving op te bouwen en regelingen efficiënt en doelmatig in de praktijk te brengen. Doordat de criteria voor de vormgeving bij de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB zijn afgeleid van de beeldende kunst, komen professionele, economische en maatschappelijke ontwikkeling nauwelijks aan bod.^{lxi} Dingeman Kuilman geeft verder aan, in een aantal aan hem voorgelegde vragen, dat hij vooral twee belangrijke ontwikkelingen heeft gezien bij de overheid. Dat zijn aandacht voor internationalisering en Cultuur en Economie. Dit zijn eveneens punten die voor Premssela een belangrijke rol spelen. Zij kijkt, voor de verbetering van het Nederlandse designklimaat naar

verschillende richtingen: cultuur en economie, ambacht en industrie, ontwerpers en fabrikanten, opdrachtgevers en gebruikers, amateurs en professionals, binnen- en buitenland.

5.4.3 Ontwikkelingen volgens Premesla van 2001 tot heden; vormgevingsvakgebied

In het voorwoord van het jaarverslag 2006 welke Kuilman als toevoeging op zijn antwoorden heeft toegestuurd begint hij met de vraag: wat is er nodig om een vakgebied of sector duurzaam te laten groeien? Daarna wordt duidelijk dat Premesla voor de vormgeving drie bepalende factoren ziet: openheid, identiteit en het vermogen te leren en te evolueren. Daar zijn onder meer de eerder genoemde projecten een voorbeeld van. Daarnaast geeft hij in zijn antwoorden aan dat belangrijke ontwikkelingen op dit moment binnen het vormgevingsvakgebied onder meer een groeiende realiteitszin, ofwel, interesse in klanten, opdrachten en markt ontstaat, de mondialisering van zich doet spreken, waarmee nieuwe invloeden, kansen en bedreigingen ontstaan, wij bovenop een nieuwe ecologische golf zitten en we de opkomst beleven van een nieuw soort rijkdom, die volgens hem mede verantwoordelijk is voor de opkomst van de luxury industry.^{lxii}

5.5 Second Opinion – over beeldende kunstsubsidies in Nederland

Onlangs hebben de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB samen een boek uitgebracht waarin essays gebundeld zijn over de kunstsubsidies in Nederland: *Second Opinion – over beeldende kunstsubsidies in Nederland*. Naast bijdrage van de directeur van de Mondriaan Stichting, Gitta Luiten en het Fonds BKVB, Lex ter Braak, zijn er in een groot aantal essays op genomen van verschillende auteurs uit het binnen- en buitenland, onder meer van museumdirecteuren, galeriehouders, critici en kunstenaars. Er is gelijk veel reactie gekomen op het verschijnen van dit boek, vooral omdat het initiatief is genomen door twee directeuren die zelf aan het hoofd van een fonds staan en die dus verantwoordelijk zijn voor subsidieverstrekking. In de inleiding van het boek wordt het huidige systeem van subsidiëren contraproductief genoemd. Het heeft de Nederlandse kunst niet bevorderd, maar juist gemarginaliseerd en internationaal te weinig zichtbaar gemaakt. Dit wordt mede verwijt aan het systeem van beoordelingscommissies, bestaande uit professionals, dat volgens de auteurs heeft geleid tot middelmatigheid en consensus. Een systeem waarin de ene helft van Nederland oordeelt over de andere helft. De gulle subsidiëring, toch een idee gestoeld op sociaal-democratische principes, heeft niet geresulteerd in kunstgenot voor een groter publiek. En de commissies met experts hebben de kunst niet op een hoger niveau weten te tillen. Luiten en ter Braak denken daarbij zelf aan het vervangen van de commissies die nu de subsidies toekennen door intendanten die met naam en toenaam verantwoordelijk zouden moeten worden voor hun keuzen. Daarnaast willen ze minder kunstenaars en kunstinstituten meer geld geven en dus openlijker kiezen voor kwaliteit.^{lxiii} Al hoewel deze publicatie toch vooral is gericht op de beeldende kunst sector, en volgens Hoogewoning, niet direct te vertalen is naar de vormgevingssector, kan met deze publicatie wel gezegd worden dat het een nieuwe tendens is binnen de culturele sector.

Echter volgens Staal ligt het toch enigszins anders dan door Hoogewoning en de betreffende directeuren in *Second Opinion* wordt geschetst. Volgens Staal, die zelf een lange tijd in de commissie bij het Fonds BKVB heeft gezeten, is het juist wel noodzakelijk om de basislaag te blijven subsidiëren. Hij is het op dit vlak eens met Sjarel Ex, directeur van Museum Boijmans van Beuningen, die in de publicatie eveneens aangeeft de basislaag te blijven subsidiëren, daar je anders geen achtergrond meer hebt om de toplaag tegen af te zetten. Door de fondsen zich enkel op de top van de vormgevingswereld te laten richten wordt het moeilijk te rechtvaardigen waarom zij de top van de vormgevingswereld zijn. Op dat moment gaan er

volgens Staal andere factoren meespelen die beslissen welke ontwerpers tot de top behoren, waaronder 'medialisering', welke in het volgende hoofdstuk toegelicht wordt.

5.6 Welke ontwikkelingen en speerpunten constateerden de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premisela Stichting?

Al hoewel de verschillende instellingen zich allen bezig houden met de sector vormgeving hebben zij allemaal een andere werkwijze en een ander manier waarop zij een bijdrage leveren aan de vormgevingssector. De Raad voor Cultuur is het adviesorgaan voor het kabinet. Hij is geïnitieerd door het kabinet maar heeft een onafhankelijke adviesfunctie over kunst en cultuur en daarbij ook over de sector vormgeving. Zij hebben vooral advies over de vormgevingssector uitgegeven op het gebied van de Cultuurnota. Naast de adviezen over toekenningen en afwijzingen hebben zij weinig andere onderzoeken of adviezen uitgegeven op uitzondering van het advies *Onafhankelijke Productvormgeving*. Daarin adviseerde hij het kabinet over een eventuele weggelegen taak voor hen op het gebied van onafhankelijke productvormgeving. Zij waren vooral van mening dat de vormgevingssector zeer veel potentie heeft, ook op internationaal gebied, maar dat er nog te weinig innovatie plaats vindt. Het Fonds BKVB richt zich met haar beleid vooral op individuele kunstenaars en daarbij ook op vormgevers en ontwerpers. Zij subsidiëren deze kunstenaars door middel van startstipendia, werkbeurzen, studiebeurzen, reisbeurzen, projectsubsidies en presentatiesubsidies. Hij ziet zichzelf als het fonds dat de kwaliteit en diversiteit van het aanbod van individuele kunstenaars, vormgevers en architecten bevordert. Anne Hoogewoning, coördinator bij het Fonds BKVB, constateerde vooral dat recentelijk ambachtelijkheid en cross-overs tussen verschillende disciplines belangrijke ontwikkelingen binnen de vormgevingssector zijn.

De Mondriaan Stichting daarentegen subsidieert de sector vormgeving op allerlei soorten vlakken, zij ondersteunen onder meer kunstenaarsinitiatieven, aankopen, presentaties, evenementen, tentoonstellingen, boeken en tijdschriften, ze organiseren symposia en debatten en ze brengen publicaties uit. Bedoeld om de nationale en internationale publieke belangstelling voor en de afname naar beeldende kunst, vormgeving en cultureel erfgoed te vergroten en te verdiepen. Bob Fooij, projectcoördinator bij de Mondriaan Stichting, ziet naast ambachtelijkheid, ook meer aandacht voor duurzaamheid en de potentie van vormgeving in het buitenland.

De Premisela Stichting, uiteindelijk, is een instelling die tussen deze verschillende instellingen en het vormgevingsvakgebied instaat. Zij fungeren als platform en zijn gericht op het herstel

van een evenwichtige ontwikkeling en de voortdurende inspanning om de culturele kwaliteit te onderhouden en te verbeteren is daarbij een vereiste.

Ondermeer door het verschijnen van de publicatie *Second Opinion* is recent de discussie op gang gebracht door onder meer de directeur van het Fonds BKVB, Lex ter Braak en de directeur van de Mondriaan Stichting, Gitta Luiten, over het Nederlandse kunstsubsidiestelsel. Volgens hen is het noodzakelijk dat de fondsen meer subsidies aan minder kunstenaars verlenen en hiermee indirect een top willen financieren. Het nadeel wat Staal hier echter in een gesprek tegen over stelde, net als Ex in zijn betoog in de publicatie *Second Opinion* afgeeft, verlies je op deze manier de achtergrond om deze top tegen af te zetten en zijn er, volgens hem, geen goede afwegingsredenen om iemand wel of niet te subsidiëren. De meningen van de personen die gesproken zijn in het kader van dit onderzoek zijn verdeeld of deze essaybundel ook van toepassing zou kunnen zijn op de vormgevingssector.

Al deze instellingen samen zijn eigenlijk een middenkader tussen het kabinet en het vakgebied. Omdat het kabinet zich afhoudt van een inhoudelijk waardeoordeel zijn deze instellingen aangesteld om te zorgen dat het kabinet de mogelijkheid houdt de vormgevingssector te blijven ondersteunen. Toch hebben al deze instellingen een onafhankelijk beleid en hebben zij daarbij vaak ook een eigen mening over het vormgevingsbeleid zoals gevoerd door de Nederlandse overheid, al vormen zij daar met z'n allen een groot onderdeel van. Een goed voorbeeld daarvan is de eerder aangehaalde publicatie *Second Opinion*. Het opvallende aan deze bundel is dat de instellingen met deze publicatie hun eigen functioneren aan de kant zetten en dit wellicht ook plaatsens in de veranderende ontwikkelingen binnen het cultuurbeleid van het huidige kabinet.

Al met al zou gesteld kunnen worden dat alle besproken instellingen van mening zijn dat er veranderingen gaande zijn in de vormgevingssector, onder meer in de manier van denken, maar ook in de manier waarop de overheid omgaat met de vormgevingssector. En daarnaast ook in de manier waarop het nieuwe cultuurbeleid wellicht ook hun manier van werken tegen het licht gaat houden en daar veranderingen in aan zal gaan brengen.

6 Hoe beziet de vormgevingsvakwereld zelf de ontwikkelingen en het daarbij gekozen beleid van de Nederlandse overheid?

Na een onderzoek over de verschillende standpunten van het kabinet en door het kabinet geïnitieerde instellingen is het wellicht ook nuttig om te kijken hoe het vormgevingsvakgebied het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid beoordeelt. Zij zijn namelijk de belangrijkste groep die met de beslissingen van dit beleid veelal dagelijks te maken krijgen. Het is daarom interessant om te kijken wat de verschillende meningen zijn over het huidige vormgevingsbeleid. Dit hoofdstuk zal dus vooral bestaan uit meningen vanuit het veld. Vooraf dient dan ook aangegeven te worden dat de meningen besproken in dit hoofdstuk niet per definitie de mening hoeft te zijn van alle personen die betrokken zijn binnen dit vormgevingsvakgebied, waarbij gedacht kan worden aan kunstenaars, ontwerpers, vormgevers, opdrachtgevers, designcritici en nog vele anderen.

6.1 Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen binnen de vormgevingsvakwereld?

Om de ontwikkelingen binnen het Nederlandse vormgevingsbeleid een plaats te kunnen bieden is het noodzakelijk om daar tegenover de ontwikkelingen binnen het vormgevingsvakgebied te plaatsen. De eerste studies die daar over terug te vinden zijn, zijn vooral gemaakt in opdracht van de Nederlandse overheid en pas vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw zijn er situatieschetsen van de sector geprobeerd te maken. Wellicht zijn er voor die tijd ook onderzoeken uitgevoerd door het opgeheven Vormgevingsinstituut, echter tijdens de opheffing zijn vele onderzoeken verloren gegaan en daardoor niet meer te traceren. Omdat de vormgevingssector een sector is van verschillende lagen en disciplines is het ook moeilijk geweest om daar een goed en overzichtelijk beeld van te krijgen. Door verschillende onderzoeken naar deze gecompliceerde sector te combineren zal getracht worden een duidelijker beeld te maken van de ontwikkelingen die binnen deze sector hebben plaats gevonden.

6.1.1 Situatieschets door de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving

De Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving heeft omwille van het advies over de sector vormgeving geprobeerd om een duidelijke situatieschets van deze sector te maken. Dit advies behandelt de sector van voor het jaar 2000. Volgens de Tijdelijke Adviescommissie

Vormgeving kent Nederland relatief veel goede ontwerpers. Hoe succesvol zij zijn hangt volgens de commissie af van de wijze waarop zij worden beoordeeld. Zo zijn Nederlandse ontwerpers op het gebied van publiciteit, presentatie en imago zeer succesvol. Verder zijn Nederlandse ontwerpers ook op het gebied van internationale vernieuwing zeer sterk. Dit zijn volgens de commissie echter vooral vormen van media-exposure en aandacht vanuit de culturele sector. Het probleem volgens de commissie is namelijk dat deze successen slechts sporadisch worden gecommercialiseerd, ofwel; de producten zijn niet of nauwelijks te koop en een groot deel van de Nederlandse bevolking heeft slechts door welke status Nederlandse vormgeving internationaal heeft en daarmee wordt ook te weinig gebruik gemaakt van de maatschappelijke en strategische kwaliteiten die vormgeving te bieden heeft.

Dit komt er volgens de commissie dus op neer dat vormgeving zeer veel potentie heeft maar dat er onvoldoende gebruik van gemaakt wordt. Nederlandse ontwerpers dragen te weinig bij aan innovatie terwijl er vele malen meer mogelijk is. Dit komt onder meer omdat bedrijven design vaak nog niet als bedrijfs onderdeel zien die bij kan dragen aan innovatie. Volgens de commissie is dit ontstaan omdat er verschillen bestaan in achtergrond en benadering van klanten, tussenpersonen en distributiekanaalen. Het bestaande netwerk van kleine distributeurs en producenten is zeer klein waardoor slechts een klein aantal ontwerpers de mogelijkheid geboden krijgt te ontwerpen. Een gevolg hiervan is dat hoog opgeleide ontwerpers naar het buitenland vertrekken en nieuwe ontwikkelen. Instellingen die hier iets aan probeerden te doen waren volgens de commissie het opgeheven Vormgevingsinstituut en het project *Young Designers + Industry*, hetgeen onder meer media-aandacht genereerde.

Een ander kenmerk van de vormgevingssector die de commissie naar voren bracht in haar advies was de hokjesgeest en versnippering. De sector vormgeving is bij uitstek een sector waarin veel verschillende deeldisciplines in actief zijn en juist tussen deze disciplines zouden er volgens de commissie grote kloven bestaan en zou iedere discipline zijn eigen wereld op zich zijn, met eigen activiteiten, organisaties, groepen en initiatieven. Hierdoor weten potentiële opdrachtgevers de ontwerpers vaak niet te vinden. Het schortte volgens de commissie dan ook bovenal aan informatie, communicatie, coördinatie en continuïteit. Het voormalige Vormgevingsinstituut probeerde dit probleem op te lossen door verschillende partijen rondom één thema, zoals duurzaamheid, bij elkaar te laten komen.

Als laatste werd door de commissie, maar vooral vanuit het veld, aangegeven dat het onderzoek dat gedaan is binnen deze sector te gefragmenteerd is en dat er overzicht ontbreekt.

Vanuit de ontwerpvelden een tekort gemeld aan reflectie en aan (inter)nationale breedte in het kritische discours. En er mist, naast combinatieonderzoeken en –studies van verschillende invalshoeken, bovenal een overzicht van welke onderzoeken er daadwerkelijk gehouden zijn.^{lxiv}

6.1.2 Situatieschets door Gert Staal voor het Fonds BKVB

Op verzoek van het Fonds BKVB heeft Gert Staal in 2004 zijn blik geworpen op tien jaar vormgevingssubsidies. Aan hem was door het Fonds de vraag voorgelegd te kijken of er in de loop van de jaren verschuivingen hadden plaatsgevonden in de toekenningen, of er sprake was geweest van diversiteit of juist niet, of er zich golfbewegingen voor hadden gedaan en of er richtingen buiten de boot waren gevallen. Toch is de analyse die Staal heeft gemaakt meer van toepassing op de ontwikkelingen binnen de vormgevingssector dan op het gebied van de subsidiestromen voor de vormgeving. Hieronder kort de bevindingen van Staal.

Staal opende zijn betoog met de opmerking dat de discussie over de rol van de overheid op het gebied van cultuur vooral het laatste decennium (gezien vanaf het jaar 2004) weer was ontstaan. Juist binnen de kunstwereld zelf zorgde overheidsbemoediging, volgens hem, voor een taaie discussie. Er viel volgens ontwerpers en andere mensen uit het vakgebied namelijk niet meer te spreken van kunstsubsidie maar van subsidiekunst. Tegenstanders van het subsidiestelsel waren van mening dat kunstenaars en ontwerpers die door gebruik van de politiek correcte jargon en die zich bewogen in de juiste kringen de meeste kans zouden maken op subsidie. Hij of zij maakte volgens hen wat voldeed aan de richtlijnen van de subsidiënt en legde hierin niet een eigen idee of motivatie. Vaak zagen deze tegenstanders van overheidssubsidies, overheidssteun als een kwantiteitsinstrument dat werkelijke culturele expansie eerder in de weg stond dan stimuleerde.

De jaren 1994 tot 2004 zijn tot dan toe vooral jaren geweest waarin de vormgeving zich voornamelijk binnen het klimaat van het Nederlandse kunst- en cultuurbeleid ontwikkelde. Design, zo is Staals mening, is de afgelopen jaren Hollandse kost geworden: stampot voor culturele fijnproevers in binnen- en buitenland. Vooral naar het buitenland toe heeft Nederlands design grote furore gemaakt. Het jaar 1994 is niet alleen het beginpunt geweest voor het Fonds voor BKVB, maar tevens ook voor het Vormgevingsinstituut, waar Staal, samen met John Thackara en nog een aantal anderen, wilde proberen de Nederlandse vormgeving in overheidsopdracht de goede kant op te duwen. In deze tijd vouwde de

ontwerpwereld zich als een accordeon open, *Viktor & Rolf* en *Droog Design* zijn hier sprekende voorbeelden van. Er ontstonden nieuwe vak uitoefeningen die eerder niet bekend waren vanwege de ingesleten dogma's van de verschillende ontwerpdisciplines, onder meer door ontwerpers van *Droog Design*. Ook de rol van digitale technieken en digitale media nam vanaf de jaren tachtig steeds meer toe, allereerst in de werkprocessen van de ontwerpers maar later was digitale media ook een terrein op zich geworden voor de zogenaamde 'interaction designers'. Het palet, zo schrijft Staal, werd zienderogen breder en de ruimte om eigen strategieën te ontwikkelen (van politiek radicale tot commercieel interessante) nam navenant toe. Daarnaast begonnen de verschillende disciplines ook steeds meer naar elkaar toe te trekken, zo ontwierp een juweelontwerper sieraden voor de show van Viktor & Rolf en werd mode door Nederlandse ontwerpers leesbaar gemaakt voor ontwerpers uit andere disciplines. Wat de periode volgens Staal zo bijzonder maakte was: *“de co-existentie of liever nog de synergie tussen de plooien en de ribben van de trekzak. Er werden geen stellingen betrokken om andere stellingen onderuit te halen. In de luwte van de naden werden bijna diapositieve beelden zichtbaar maar die leken geen moment in concurrentie met de vakpraktijken van de gevestigde instituties op het gebied van met name de grafische en industriële vormgeving. Op eigen kracht verrijkten ze het landschap van de Nederlandse vormgeving en wisten ze ook in het buitenland de herkenning te veroorzaken die lange tijd alleen door ‘klassiekers’ als Rietveld, Zwart, Crowwel en Dumbar in stand werd gehouden.”* (Bron: Fonds BKVB Nieuwsbrief 06, *De Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving*, Amsterdam 2004, p. 4)

Binnen dit scala aan nieuwe initiatieven hebben volgens Staal het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting een belangrijke rol gespeeld. Zij profileerden en ondersteunden nieuwe oeuvres in de Nederlandse vormgeving. Staal geeft dan ook aan dat hij, tijdens zijn vier jaar als commissielid van het Fonds BKVB, heeft ontdekt dat zoiets als subsidiekunst niet bestaat, en dat het eveneens onjuist is dat alleen politiek correcte projecten zich wisten te manifesteren en dat zeker niet alleen de kunstenaars onder de vormgevers subsidie toegekend zouden krijgen. Wat de late jaren negentig volgens Staal zo kwetsbaar maar fascinerend maakte was: *“dat de dogmatiek van het categorisch onderscheid in de ontwerpwereld verviel. Ingesleten zekerheden wankelden en het was vermoedelijk te danken aan de economische voorspoed van het moment dat die instabiliteit als kracht werd herkend.”*

(Bron: Fonds BKVB Nieuwsbrief 06, *De Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving*, Amsterdam 2004, p. 4)

Het principe van een accordeon is hierin terug te vinden: waar deze zich in de jaren negentig ontvouwde, werd hij halverwege de eerste tien jaar van de éérentwintigste eeuw weer samengeperst. De ontwerpwereld trekt zich volgens Staal steeds meer terug op zijn vertrouwde stellingen. Het uitsluiten van risico's en het accentueren van de typische eigenheid van de verschillende vakgebieden tegenover elkaar lijkt deel uit te maken van een restauratiebeweging die door beroepsorganisaties, uitgevers en prijsverleners wordt gedragen. Niet door de overheid en haar normen- en waardeoffensief, maar uit vrije keuze.^{lxv} Hij eindigt zijn betoog dan ook met de opmerking: *“Een bescheiden vakgebied raakt de laatste jaren weer razendsnel verkaveld in deelbelangen, elk met een eigen parochiekerk en misdienaars. De ongelovigen staan even buitenspel. Zij kunnen hooguit voor zichzelf een alternatieve route bepalen. Geen fonds of subsidiënt kan daar op korte termijn verandering in aanbrengen. In het gunstigste geval blijven zij initiatieven ondersteunen die de gangbare hoofdstroom in twijfel trekken, vanuit de kunst, de technologie of het maatschappelijk-economisch perspectief. Het zal de melodie zijn die uiteindelijk bepaalt wanneer de kerken weer leeg zullen stromen en de Nederlandse vormgeving aan een nieuwe renaissance kan beginnen.”* (Bron: Fonds BKVB Nieuwsbrief 06, *De Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving*, Amsterdam 2004, p. 4)

6.2 Wat zijn de meest recente ontwikkelingen?

In de eerste jaren van de ééentwintigste eeuw hebben er zeker een aantal ontwikkelingen plaats gevonden binnen het vormgevingsvakgebied. Het probleem echter met nieuwe ontwikkelingen is dat er, op het moment dat ze gaande zijn, nooit over kan worden geoordeeld wat hun bijdrage en invloed is voor de groep mensen die er mee te maken heeft. De ontwikkelingen die hieronder genoemd worden zouden dan ook over een aantal jaar minieme gevolgen kunnen hebben gehad voor de vormgevingssector. Toch zijn het op dit moment zaken die ter sprake komen en die daarom de moeite waard zijn binnen deze thesis besproken te worden.

Opvallend is dat na gesprekken⁷ met medewerkers van het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting zowel verschillende als overeenkomstige ontwikkelingen worden genoemd binnen de vormgevingssector. Zo zijn zowel Hoogewoning, van het Fonds BKVB als Fooij, van de Mondriaan Stichting, van mening dat ambachtelijkheid een aspect binnen de vormgevingswereld is, die terug aan het komen is. Het conceptuele à la *Droog Design* is meer naar de achtergrond geschoven en het bewust kijken naar het productieproces is iets dat bij meer ontwerpers een rol speelt volgens hen. Daarnaast is het beide medewerkers eveneens opgevallen dat er meer cross-overs ontstaan tussen de verschillende disciplines binnen de vormgeving. Ook volgens Staal is ambachtelijkheid een ietwat grotere rol gaan spelen, maar is ambachtelijkheid volgens hem in Nederland altijd aan de orde geweest daar wij nooit een echte industrie in Nederland hebben gehad en ontwerpers daarom soms uit noodzaak gebruik diende te maken van ambachtelijkheid.

Een andere ontwikkeling waar zowel binnen als buiten de vormgevingssector meer aandacht voor is gekomen is het behoud van de aarde en daarbij horende duurzame productie, iets dat onder meer door Fooij, en Kuilman wordt aangehaald. Door verhoogde koolstofdioxide-uitstoot door de ontwikkelde westerse landen en landen als China, is de aarde steeds meer en sneller aan het opwarmen. Dit heeft tot gevolg dat de ijskappen smelten, de zeespiegel stijgt en het uiteindelijk tot gevolg kan hebben dat een groot deel van Nederland onder water komt te staan als wij er niets aan veranderen. Een aantal kunstenaars uit Nederland heeft zich dit fenomeen persoonlijk aangetrokken en ontwerpt vanuit een ecologisch verantwoord

⁷ Zie bijlagen; bijlage 4: interview met Anne Hoogewoning, bijlage 6: interview met Bob Fooij

perspectief. Deze geëngageerde aanpak is er één die ook terug te vinden is in het modernistische gedachtegoed. Naast internationale projecten als *Cradle to Cradle* (waarin producten ontworpen worden die door de natuur ook afgebroken kunnen worden en als voedsel dienen voor nieuwe producten) zijn er ook in Nederland initiatieven terug te vinden die zich hier intensief mee bezig houden. Een voorbeeld hiervan is de instelling Utrecht Manifest, die van 2005 tot 2013 iedere twee jaar een biënnale organiseert waarin bronnenonderzoek naar dit fenomeen wordt getoond, gesprekken worden gevoerd met bedrijven en er tentoonstellingen worden ingericht met ontwerpers die duurzame producten ontwikkelen.⁸ Ook in het nieuwe beleid van het huidige kabinet Balkenende IV is het begrip duurzaamheid een speerpunt geworden. Ook de Nederlandse overheid is zich gaan realiseren dat het niet mogelijk is om door te gaan op de huidige voet. Om het goede voorbeeld naar het Nederlandse volk te tonen maken zij bijvoorbeeld vooral gebruik van duurzaam gemaakte bureauartikelen, zoals bureaustoelen, bureaus en andere aanverwante artikelen. Verder is het begrip vormgeving vooral belangrijk in het beleid van het ministerie van VROM. Niet opmerkelijk, want de minister van VROM, Jacqueline Cramer, is al vele jaren een voorstander van duurzaamheidstechnologieën. Toch plaatst Staal hier tijdens één van onze gesprekken vraagtekens bij of het wel echt zo'n grote rol speelt op dit moment in de vormgevingssector. Hij gaf daarentegen wel aan dat mocht dit kabinet er op een dwingende manier op in gaan spelen het wel een groot item kan worden binnen de sector, omdat hierdoor de bewustwording van de ontwerpers groter gemaakt zou kunnen worden.

Volgens Staal is echter op dit moment de belangrijkste ontwikkeling 'medialisering'. Voor een lange tijd werden ontwerpers volgens hem gezien als suffe bureauontwerpers, echter door het postmodernisme en het yuppiedom werd design steeds meer gezien als een levensstijl en zijn design en ontwerpers door de media het onderwerp van belangstelling geworden. Dit heeft daardoor de positie van een ontwerper veranderd in die van een ster. Voorbeelden van zo'n sterrencultus zijn onder meer *Viktor&Rolf* en *Marcel Wanders*. Volgens Staal was dit tien jaar geleden zeker niet aan de orde dat mensen de namen van ontwerpers kenden.

⁸ Zie ook de scriptie van Claudia Cuypers, masterstudente Kunstbeleid en -Management 2006-2007

6.3 Hoe ziet de vormgevingsvakwereld het Nederlandse vormgevingsbeleid?

Tijdens één van de gesprekken met Staal is gevraagd naar zijn mening, als designcriticus, over het Nederlandse vormgevingsbeleid. Hij gaf tijdens dat gesprek aan dat hij het riskant vond wat de Mondriaan Stichting en het Fonds BKVB voorstelden in de publicatie *Second Opinion*. Door geen gebruik meer te maken van commissies, maar van intendanten, welke volgens hem de kans op vriendjespolitiek binnen de toekenningen eerder zouden vergroten dan verkleinen, en de basislaag aan ontwerpers niet meer te subsidiëren, in combinatie met de ‘medialisering’ ontwikkeling die op dit moment gaande is binnen de vormgevingssector, zouden er volgens hem uiteindelijk alleen nog maar ontwerpers gesubsidieerd worden die via de media groot zijn geworden. De fondsen hebben namelijk geen kader meer om de toptalenten tegen af te zetten en volgens hem betekenen de ontwerpen van deze toptalenten, die door de media in een iconenwereld zijn geplaatst, over tien jaar vrij weinig meer. Het komt er dus op neer dat Staal van mening is dat dit de stimulering van vormgevingstalent in Nederland op den duur meer kwaad zou kunnen doen dan goed.

In het eerder genoemde boek *Second Opinion* dat in 2007 is gepubliceerd staat een artikel van de kunstenaar Willem de Rooij. Ook hij geeft, naast 25 andere curatoren, critici en verzamelaars zijn mening over het Nederlandse kunstsubsidiestelsel. Een zin die zeer opvalt uit zijn stuk is: “ik zie het niet als mijn taak me uit te spreken over het al dan niet afbreken van het subsidiesysteem, simpelweg omdat mij daar de kennis en het overzicht voor ontbreken.” (*Second Opinion* 2007, p. 80) Uit deze zin zou kunnen worden afgeleid dat de vormgever zelf persoonlijk niet zo heel erg bezig is met wat het beleid en de studies over vormgeving allemaal inhouden. Dat is het gevoel dat ik ook krijg als ik met Staal spreek, welke mij een zelfde idee over de ontwerpers en vormgevers voorschotelt –kijk bijvoorbeeld naar zijn opmerking over het belang van duurzaamheid bij ontwerpers-, maar ook wanneer men kijkt naar het onderzoek van Cuypers waaruit naar mijn idee naar voren komt dat ontwerpers zich er wel mee bezig houden, maar niet omdat de studies en de overheid daar om vragen, dat komt dan meer uit eigen belang. De vraag die dan ook gesteld zou kunnen worden of het vormgevingsbeleid voor kunstenaars niet meer is dan enkel een manier om aan subsidies te komen.

6.4 Hoe beziet de vormgevingssector het Nederlandse vormgevingsbeleid in samenhang met de belangrijkste ontwikkelingen binnen de vormgevingssector?

De eerste getraceerde situatieschets van de sector vormgeving is gemaakt in het kader van het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving. Voor deze tijd is er vanuit sectorinstellingen of de overheid nooit een onderzoek uitgevoerd naar de sector zelf. De belangrijkste kenmerken van de sector zijn volgens deze commissie dat vormgeving internationale potentie heeft, dat Nederland veel goede ontwerpers kent, maar er wordt te weinig gebruik gemaakt van de maatschappelijke en strategische kwaliteiten die vormgeving te bieden heeft. Een ander kenmerk van de vormgevingssector die de commissie naar voren bracht in haar advies was de hokjesgeest en versnippering. En er werd te weinig onderzoek gedaan naar de sector. Gert Staal heeft op verzoek van het Fonds BKVB in 2004 eveneens een situatieschets gemaakt van de vormgevingssector. Zijn belangrijkste opmerkingen waren dat er in de vormgevingssector in de jaren negentig van de twintigste eeuw meer samenwerking ontstond tussen de verschillende disciplines, maar dat deze aan het begin van de éénnentwintigste begon af te nemen (nu recent beginnen deze cross-overs weer vaker plaats te vinden). Daarnaast begon het internationale belang van vormgeving ook steeds meer toe te nemen, onder meer door het besef van de overheid dat Nederlands design bekend was in het buitenland. Meer recent zijn de meest opvallende ontwikkelingen die de afgelopen jaren vorm hebben gekregen binnen de vormgevingswereld de termen duurzaamheid en het daarbij behorende milieu, de ambachtelijkheid die meer is terug gekomen en bovenal de 'medialisering'. Vooral deze laatste heeft er voor gezorgd dat de positie van een ontwerper veranderd is, nu hij is het onderwerp en niet meer zijn ontwerp. Dit betekent dat daar vanuit de overheid ook rekening mee dient te worden gehouden. Dit is pas voor het eerst uitgevoerd. Een verandering in het subsidiestelsel zou er, volgens designcriticus Staal, juist toe leiden dat alleen nog maar de meest bekende ontwerpers op die manier tot de topontwerpers worden gerekend. Afgevraagd kan worden of de ontwerpers zelf, waar het beleid van de overheid en de instellingen toch vaak op wordt afgesteld, zich hier wel zo bewust van zijn. Of zij zich bewust zijn van de ontwikkelingen die op dit moment plaatsvinden en hun veranderende positie. Dat zal echter in de toekomst moeten worden bekeken.

7 Hoe ziet het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid er van 2001 tot heden uit en hoe verhoudt het zich tot de ontwikkelingen binnen het Nederlandse vormgevingsvakgebied van 2001 tot heden?

In 2001 heeft de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving een advies uitgebracht naar aanleiding van het negatieve advies van de Raad voor Cultuur over het Vormgevingsinstituut. Er werd geadviseerd het Vormgevingsinstituut op te heffen vanwege de verouderde beleidsuitgangspunten en de specifieke invulling die was gegeven aan enkele statutaire doelstellingen. Omdat de Raad voor Cultuur het echter wel van belang achtte dat er onder verantwoordelijkheid van de Nederlandse overheid een vormgevingsinstituut functioneerde werd de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving opgezet om de mogelijkheden hiertoe te onderzoeken. Het advies dat daarop is uitgebracht heeft er toe geleid dat er een kentering plaats heeft gevonden in de manier waarop er naar vormgeving gekeken wordt, door zowel de Nederlandse overheid als binnen de vormgevingssector zelf.

Vanaf het verschijnen van dit advies, maar ook al enigszins voor deze tijd, is de Nederlandse overheid zich meer en meer bewust geworden van de potentie van vormgeving. Design werd vanaf het postmodernisme steeds meer een levensstijl en raakte steeds meer betrokken bij de maatschappij. Ook is vormgeving één van de weinige sectoren die directe banden heeft met de economische sector. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het ministerie van cultuur –in de loop van decennia onder meerdere namen bekend- al vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog samenwerking probeert de initiëren met het ministerie van Economische Zaken (EZ). Recent hebben het ministerie van OCW en EZ de brief *Ons Creatieve Vermogen* gepresenteerd waarin zij inzetten op de sectoren Cultuur & Economie.

Daarmee hangt samen dat de Nederlandse overheid de reputatie van Nederlandse vormgeving en design heeft ontdekt en zij zet de (vooral in de cultuurnota gesubsidieerde) vormgevingsprojecten en -instellingen, in samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken (BuZa), dan ook steeds meer in om de Nederlandse vormgeving in het buitenland te promoten. Op 22 juni jl. heeft de minister van OCW, Ronald Plasterk, zijn hoofdlijnen gepresenteerd voor het nieuwe cultuurbeleid. Naast de inzet op toptalent, is ook één van de belangrijkste doelstellingen Nederland aan de internationale top te houden en vormgeving is dan ook, naar mijn idee, één van de ‘paradepaardjes’ van het ministerie.

De belangrijkste instellingen die zich op het gebied van vormgevingsbeleid bewegen zijn de, eerder genoemde, Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Premisela Stichting. Dit zijn allen instellingen die zich met het Nederlandse vormgevingsbeleid bezig houden, maar allen in een andere vorm en op een andere manier. De Raad voor Cultuur is het adviesorgaan voor de Tweede Kamer op het gebied van cultuur. Zij is geïnitieerd door de Tweede Kamer maar geeft onafhankelijk, gevraagd en ongevraagd, advies over onderwerpen die betrekking hebben tot cultuur. Zij hebben de afgelopen jaren in hun nota's veelvuldig aangegeven dat vormgeving een sector is waar veel potentie in zit, toch werd er echter vaak de kanttekening bij geschetst dat er nog te weinig geïnnoveerd werd. Dit heeft volgens de Raad onder meer te maken met het feit dat vormgeving nog te veel als artistiek goed gezien wordt door, bovenal, bedrijven en design maakt vaak nog geen vast onderdeel uit van het productieproces in fabrieken. Toch is daar naar mijn mening met de vernieuwde samenwerking tussen het ministerie van OCW en EZ wel een nieuwe aanzet toe gegeven.

Het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting zijn de twee belangrijkste uitvoerende instellingen, beide eveneens geïnitieerd door de overheid. Deze twee instellingen merkten beide op dat binnen het Nederlandse vormgevingsbeleid de internationale potentie toch wel een speerpunt is van de overheid. Maar met iedere beleidsperiode en met iedere nieuwe staatssecretaris of minister zijn er toch altijd weer specifieke gebieden waar deze persoon zich tijdens zijn ambtsperiode op richt. Zo zette Medy van der Laan van D66 sterk in op culturele diversiteit en Rick van der Ploeg van de PvdA meer op het cultureel ondernemerschap. Ik ben het hier in eens met Anne Hoogewoning, coördinator bij het Fonds BKVB, die tijdens een gesprek opmerkte dat dit wél vaak samenhang met de ontwikkelingen die op dat moment gaande waren binnen de maatschappij.

Het beleid van deze twee instellingen zal, ondanks dat zij onafhankelijk mogen beslissen over subsidieaanvragen, altijd afhankelijk zijn van het beleid van de Nederlandse overheid. Zij zijn opgericht door de Nederlandse overheid en zij werken in dienst van de overheid die hen daarom altijd richtlijnen op zal kunnen leggen. Zij zijn daarom ook voor een groot deel afhankelijk van de beslissingen die door de Tweede Kamer genomen worden. Een goed voorbeeld hiervan is de verandering in het subsidiestelsel die Plasterk in zijn ambtsperiode als minister van OCW wil doorvoeren. De directeurs van het Fonds BKVB, Lex ter Braak, en de Mondriaan Stichting, Gitta Luiten, hebben daar weliswaar zelf ook een aanzet toe gegeven in de recent verschenen essaybundel *Second Opinion*.

De Premisela Stichting is een instelling die is opgericht naar aanleiding van het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving. Zij zijn nu enkele jaren actief en zij beginnen zich steeds meer als een sectorinstituut te ontpoppen, ook op verzoek van het ministerie. Zij vormen een scharnier tussen de sector en de overheid. Zij hebben dan ondertussen ook al vele onderzoeken uitgevoerd naar een aantal disciplines binnen de vormgeving, zoals mode, onder meer in samenwerking met het ministerie van OCW. Ook Premisela ziet dat de overheid steeds sterker inzet op internationalisering en merkt ook op dat het project gericht op de sectoren Cultuur & Economie ook steeds sterker voet aan grond krijgt.

Ook binnen de vormgevingssector op zich hebben er de afgelopen jaren een aantal ontwikkelingen plaats gevonden die veranderingen teweeg hebben gebracht in de sector zelf. De belangrijkste ontwikkelingen zijn de aandacht voor duurzaamheid en de, door designcriticus Gert Staal omschreven ontwikkeling, 'medialisering'. Deze eerste verandering hangt vooral samen met maatschappelijke ontwikkelingen en gebeurtenissen. Door onder meer de opwarming van de aarde is duurzaamheid weer een aandachtspunt geworden waar de vormgevingssector zich langzaam bewust van aan het worden is en, mocht de overheid dit willen stimuleren, sterker zal worden naarmate er meer aandacht aan wordt geschonken vanuit de overheid. De tweede ontwikkeling hangt meer samen met het Nederlandse overheidsbeleid. Door de opkomst van design als levensstijl zijn ontwerpers en design zelf steeds meer het onderwerp van belangstelling geworden. Dit houdt in dat niet meer het product, maar het gezicht en de werkwijze achter het product steeds belangrijker is geworden. Echter wanneer dit in verband wordt gebracht met het verzoek van de fondsen en de opmerking van het ministerie in het nieuwe hoofdlijnenbeleid -welke in willen zetten op meer geld naar minder projecten en daarmee de top te stimuleren- zou er de mogelijkheid bestaan dat subsidiëring van deze ontwerpers of projecten steeds meer een kwestie van bekendheid zal worden. Natuurlijk zal het niet zo zwart-wit zijn, echter afgevraagd kan worden of het de objectiviteit, die nu zo sterk wordt aangehangen, dan nog wel gegarandeerd kan blijven. Door de basislaag minder te subsidiëren is er minder achtergrond waar deze top tegen af gezet kan worden. Wat worden dan de nieuwe criteria waarop deze top wordt gekozen zou men zich dus kunnen afvragen.

Wanneer ik kijk naar het vormgevingsbeleid van de overheid, naar de uitvoerende en adviserende instellingen en de sector zelf ben ik tot de volgende conclusie gekomen. Het Nederlandse overheidsbeleid heeft zeker meer aandacht gekregen voor de sector vormgeving.

Echter dit beperkt zich in sterke mate tot de potentie en het imago van Nederlandse vormgeving in het buitenland en de banden die het heeft met de sector economie. De ontwikkelingen die echter een rol spelen in de vormgevingssector op zich worden hier eigenlijk nauwelijks in mee genomen. Dit is al sterker naar mate er gekeken wordt naar de adviserende en uitvoerende instellingen. Naar mijn idee is heeft Prensela de meest sterke banden met zowel de vormgevingssector als met de overheid, daar zij niet, zoals het Fonds BKVB en de Mondriaan Stichting, een uitvoerende instelling van de overheid is en ook geen directe adviesfunctie enkel naar de overheid toe hebben, zoals de Raad voor Cultuur. Deze drie laatst genoemden hebben hun werkgebied meer gericht op de sector vormgeving omdat zij daar toe opdracht hebben gekregen door de Tweede Kamer.

Maar ook als ik kijk naar de banden en samenhang die de vormgevingssector heeft is deze niet zo intens als dat ik verwacht zou hebben. Het is een op zichzelf staande sector, meer dan de beeldende kunst sector naar mijn idee, die zeker op het gebied van uitvoering weinig van doen hebben met het vormgevingsbeleid van de Nederlandse overheid. Naar mijn idee is één van de weinige banden die de vormgevingssector heeft met het vormgevingsbeleid vooral die van de subsidiëring. Wanneer er echter veranderingen in het beleid doorgevoerd worden zullen ontwerpers en kunstenaars, maar ook projecten, daar in veel mindere mate iets van merken dan de instellingen die zich bewegen op het vormgevingsterrein. Al met al zou dan ook gesteld worden dat het beter gaat met het Nederlandse vormgevingsbeleid, er komt meer individuele aandacht voor een sector die al jaren gelijk wordt gesteld aan de beeldende kunst sector en de trein die vormgeving genoemd wordt begint steeds beter te lopen, zowel in Nederland als in het buitenland. Hiertoe hebben de Raad voor Cultuur, het Fonds BKVB, de Mondriaan Stichting en de Prensela Stichting een belangrijke functie. Zij vormen de samenhang tussen deze twee uit elkaar liggende gebieden en het zal daarom interessant blijven te kijken hoe de veranderingen in het subsidiebestel zich zullen manifesteren.

7.1 Aanbevelingen

Naar aanleiding van dit onderzoek ligt wordt aanbevolen in de komende jaren, tot 2009, te onderzoeken wat de veranderingen zullen zijn binnen het subsidiebestel en hoe dit zijn uitwerking gaat krijgen op de vormgevingssector.

8 Literatuurlijst

- Bavelaar, H., Het modernistische gedachtegoed, Utrecht 2007 (ongepubliceerd)
- Bhaskaran, L., Design, geschiedenis van design en de invloed van stijlen en stromingen op de hedendaagse vormgeving, Kerkdriel 2006
- Federatie van Kunstenaarsverenigingen, *Ontwerp voor infrastructuur*, Amsterdam 1988
- Fonds BKVB, Beleidsplan 2001-2004, Amsterdam 2000
- Fonds BKVB, Beleidsplan 2005-2008, Amsterdam 2004
- Fonds BKVB, Jaarverslag 2005, Amsterdam 2006
- Ministerie van OC&W, Cultuurnota 01-04: Cultuur als Confrontatie, Rijswijk 2000
- Ministerie van OCW, Internationaal Cultuurbeleid Koers Kiezen, Den Haag 2006
- Ministerie van OCW, Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid, Den Haag 2007
- Ministerie van WVC, Beleidsnota vormgeving (concept), Rijswijk 1990
- Ministerie van WVC, Brief over het kunstbeleid, Rijswijk 1987
- Ministerie van WVC, Brief over het vormgevingsbeleid, Rijswijk 1992
- Mondriaan Stichting, Jaarverslag 2006, Eindhoven 2007
- Nederlandse Staatswetten / Tjeenk Willink, Wet op het specifiek cultuurbeleid, Zwolle 1995
- Olm, E.J.G. van, En nu Deventer nog..., (scriptie), Specialisatie Kunstbeleid en Management van de Rijksuniversiteit Utrecht, 1998
- Raad voor Cultuur, 'Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid', Raad voor Cultuur (2007) persbericht
- Premsele Stichting, Aanvulling Beleidsplan Premsele, Amsterdam 2006
- Premsele Stichting, Beleidsplan 2005-2008 Verhoudingsgewijs, Amsterdam 2004
- Premsele Stichting, Beleidsplan Premsele 2005-2008, Amsterdam 2005
- Premsele Stichting, Premsele 2003 uitgangspunten en activiteiten, Amsterdam 2003
- Premsele Stichting, Trekker of bijwagen: analyse Cultuurnota 2001-2004, Amsterdam 2004,
- Premsele, Jaarverslag 2006 van Premsele, Amsterdam 2007
- Raad voor Cultuur, Advies Cultuurnota 2005-2008 Spiegel van de Cultuur, Den Haag 2004,

- Raad voor Cultuur, Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid, Den Haag 2007
- Raad voor Cultuur, Onafhankelijke Productvormgeving, Den Haag 1999
- Raad voor Cultuur, Van de schaarste ende overvloed. Advies Cultuurnota 2001-2004. Deel 4: Beeldende Kunst en Vormgeving, 2000, Den Haag
- Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, Advies Vormgeving 2001, Den Haag 2001
- TNO Informatie- en Communicatietechnologie, Vormgeving in de creatieve sector, Delft 2005
- Staal, G., ‘Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving’, Fonds BKVB Nieuwsbrief (2004) nr. 6, 3-4
- ‘Durf te kiezen voor kwaliteit in de kunst’, Volkskrant, 21 mei 2007
- http://nl.wikipedia.org/wiki/An_Inconvenient_Truth, geraadpleegd op: 30-05-2007, Utrecht
- <http://www.premsele.org/overpremsela/-/nl>, geraadpleegd op 30-05-07, Utrecht
- <http://www.edc.nl>, geraadpleegd op: 04-06-2007, Hoofddorp
- http://www.cultuur.nl/overderaad_new.html?over_watisderaad.php, geraadpleegd: 10-06-07, Hoofddorp
- <http://www.cultuurnota.nl/cn20052008/zoekbijlage/resultaatbijlage.php>, geraadpleegd: 10-06-07, Hoofddorp
- <http://www.designws.com/pagina/1platform21.htm>, geraadpleegd: 22-06-2007, Hoofddorp

9 Bijlage

9.1 Bijlage 1

Interview met Marlou Thijssen, senior beleidsmedewerker bij het ministerie van OCW, directie Kunsten. Specifieker gericht op: beeldende kunst, vormgeving en nieuwe media
26 juni 2007

Wat zijn de veranderingen die het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving volgens u hebben teweeggebracht bij 1) de vakwereld 2) de fondsen en stichtingen 3) Bij de overheid?

Ik zat zelf in die adviescommissie. De veranderingen zijn dat de doelstellingen van het vormgevingsbeleid zijn bijgesteld. De belangrijkste verandering is dat er naar een maatschappelijk en economisch draagvlak toegewerkt wordt. Zonder de culturele belangen te verkwanselen. En daar zijn we aardig mee op weg, vrij succesvol tot nu toe.

Is daar de samenwerking met het ministerie van Economische Zaken ook een voorbeeld van?
Ja, dat klopt ja.

Bent u van mening dat het advies van de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving een kentering is geweest in het denken over vormgeving / het vormgevingsbeleid?

Ja, het hing zeer zeker in de lucht, het komt toch ook ergens vandaan. Vooral in de groep van beroepsbeoefenaars heeft dat wel geleid tot een kentering in het denken, het is marktgerichter.

Doelt u daarmee op de manier van denken van de ontwerpers of wellicht ook van de fondsen?

Nou de manier van denken van de fondsen loopt er meer achteraan. De ontwerpers zullen het in hun werk niet zo snel tot uitdrukking brengen maar wel dat de beroepsgroep open staat voor relaties leggen met andere sectoren en met andere partijen in het veld. Ze kijken verder over hun eigen beroepsgroep heen.

Klopt het dat er voor de Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving er eigenlijk nooit een situatieschets van de sector is gemaakt?

Er zijn wel beleidsnota's geschreven in het verleden. In samenwerking met Prensela zijn er wel onderzoeken geweest, onder meer naar de modesector. Maar voor 2001 dat weet ik niet

precies. Er zijn wel onderzoeken geweest van het Vormgevingsinstituut, toen is er flink ingezet op ruimtelijke vormgeving en voor zover ik het weet heeft het Vormgevingsinstituut geparticipeerd in internationale onderzoeken, maar waar dat is gebleven, met de opheffing daarvan zijn er ook dingen verloren gegaan. Er zijn wel onderzoeken geweest, op tal van terreinen.

Is de sector vormgeving een belangrijker onderwerp op de beleidsagenda geworden? Vanuit welke standpunten of ontwikkelingen is hiertoe besloten?

Ja, het is belangrijker geworden, in de hele cultuurpolitiek is een kentering tot stand gekomen. Dat kun je ook teruglezen in de hoofdlijnen, er wordt toch gezocht naar een verbetering van de afnamekant van cultuurproducten in zijn algemeenheid. Wat je in het vormgevingsbeleid zeker ziet is dat er gezocht wordt naar de knelpunten in de communicatie in de creatieve en de bedrijfsmatige kant van die discipline. En met de bedrijfsmatige kant zijn dan de marktpartijen.

Vanaf wanneer is die kentering ingezet?

Het ministerie van OCW en EZ hebben samen een beleidsbrief opgezet, Cultuur en Economie, daarin zit die kentering eigenlijk al beschreven, dat is ook iets wat al aan de gang is. In de hoofdlijnennotitie van minister Plasterk staat het weer. Het is gewoon een trein die loopt en daarin worden nu de accenten wat uitvergroot, dat komt niet zomaar uit de lucht vallen.

Ook vanwege de internationale potentie van vormgeving?

Ja, die is echt de motor geweest achter die hele kentering. Nou ja, de motor, de zichtbaarheid van de meerwaarde van zo'n vormgevingssector wordt zeker zichtbaar in het internationale beleid, het wordt in ieder geval nadrukkelijk naar voren gebracht in het internationale beleid.

De meningen over het internationale belang van Nederlandse vormgeving wordt door sommigen in twijfel gebracht?

Ja, Nederland is altijd erg kritisch te kijken wat het nu eigenlijk inhoudt. Als je kritisch zou kijken naar advertenties, als je maar lang genoeg schrijft dat Heineken de beste pils is gaat iedereen Heineken drinken. Zo doet die discussie over of het wel echt waar is of niet waar is minder toe. Imago opbouwen waar je iets aan hebt is belangrijk. Maar het is ook niet zo dat het niet zo is. De ranking van Nederlandse ontwerpers internationaal is erg hoog. En dat is

gewoon door vele buitenstaanders op die manier geformuleerd of neergezet. En dan kun je zeggen: is dat nou wel zo? Ja, dat is zo, zo wordt het neergezet. En er wordt ook gezegd dat wij de beste opleiding hebben. We hebben een eigen signatuur in die hele vormgeving en die wordt toch herkend. Ik vind het altijd wel leuk als mensen zeggen: is het nou echt zo? Ja, het is zo, zolang mensen het zeggen.

Misschien kwantitatief gezien is het weinig?

Ja, het is misschien wel klein, maar de internationale aandacht voor wat op vormgevingsgebied presteren is aanhoudend. En de grootste moeite die wij ons moeten getroosten is om op dat peil te blijven. En of dat nou grootschalig of kleinschalig is dat doet er niet toe. We zitten in die top, en we moeten zorgen dat we in die top blijven en misschien ook die top versterken. En zorgen dat die hele sector daar van kan leren en profiteren. Wij zijn altijd heel erg goed in onszelf af te kraken en dan komen er buitenlanders en die zeggen dan dat ze niet begrijpen waarom wij zo kritisch zijn op onszelf.

Wat zijn volgens u de belangrijkste trends en ontwikkelingen binnen de vormgevingssector geweest van 2001 tot heden?

De kentering is dat er op een constructieve manier met EZ om de tafel gezeten wordt. In de algemene politiek vormgeving gezien wordt als een middel om het imago te versterken in het buitenland. De vormgeving wordt breder gezien, dus niet alleen maar als een product, zeg maar de kaft van het boek, maar het hele proces wordt gezien. Het besef groeit dat vormgeving in alle sectoren van de samenleving terug te vinden is en er een rol in kan spelen. Niet dat ze een rol toegewezen krijgen maar het bewustzijn groeit.

Speelt het ministerie van OCW in op deze ontwikkelingen? Hoe houden jullie de trends bij?

En op welke manieren spelen jullie er op in?

We doen niets anders met ons vormgevingsbeleid. We proberen om dat onder de aandacht te brengen en tegelijkertijd de kwaliteit te faciliteren. Vandaar dat wij ook van het ene ministerie naar het andere gaan.

Zou u zelf willen zeggen dat OCW met haar beleid initieert of reageert? Reageert zij dus op ontwikkelingen in het veld of probeert zij wellicht nieuwe ontwikkelingen te initiëren?

Nou faciliteren en stimuleren. We kunnen moeilijk iets insinueren dat niet leeft. We kunnen wel de dingen aanmoedigen en stimuleren,

Onder meer door subsidies, of is het meer door onderzoeken?

Door relaties aan te knopen, door partijen bij elkaar te brengen, door die boodschap die wij hebben in het vormgevingsbeleid uit te dragen bij andere platforms. Ook door subsidiering, op individueel en instellingsniveau. Door samen te werken met andere ministeries.

Is er vanuit het ministerie al gereageerd op het verschijnen van de publicatie Second Opinion?

Nee, officieel niet, maar dat gaat ook niet over vormgeving maar over beeldende kunst. Die fondsen zit voor een deel subsidiering voor vormgeving vast. Maar de kritiek die in Second Opinion wordt aangedragen, ik heb het helemaal gelezen, het gaat over beeldende kunst. En de instellingen die binnen de beeldende kunst figureren, het gaat over galeries en over musea. Natuurlijk kom je daar vormgeving tegen, maar zoals dit geconcipieerd is, de redactie en de mensen die geconsulteerd zijn, zijn allemaal mensen die zich tot de beeldende kunst verhouden en er zit niets in wat gericht is op de vormgeving. Je kunt het je ter harte nemen, dat is iets anders. Het vormgevingsbeleid was al van vrij autonome invalshoek af. We zijn al meer marktgericht, we zijn al met de afname bezig en met die internationalisering.

Welke beleidsbeslissingen hebben nieuwe mogelijkheden voor vormgevers opgeleverd?

Die beleidsbrief Cultuur en Economie. En nu met het nieuwe beleidsstuk van Plasterk waarin hij zegt dat hij gaat inzetten op sectorinstituten. Dat houdt in dat Prensela een schaalvergroting kan doormaken. De beslissing om überhaupt te beginnen met de Prensela Stichting was een schakelbureau voor partijen. Een heel nieuwe manier van beleid uitzetten geweest. Dat we niet meteen terug zijn gevallen op een instituut, maar dat we gezocht hebben naar een scharnierfunctie, makelaarsfunctie, stimuleringsfunctie in een heel kleinschalig bureautje. Dat is binnen het totale cultuurbeleid iets heel nieuws geweest.

Kunt u iets zeggen over het cultuurbeleid dat het nieuwe kabinet aan hangt?

Nou, nee, dat is zo beknopt, daar ben je zo door heen. Hij heeft een paar pijlers uitgezet waarin hij zich toe wil gaan houden. Internationalisering, kwaliteit verbetering, hij wil inzetten op innovatie, nou dan zit je bij vormgeving ook goed, cultuurparticipatie. Voor een instelling als Prensela is dat zij officieel tot sectorinstituut worden benoemd, dat houdt in dat schaalvergroting tot de mogelijkheden behoort. De fondsen, door de Raad voor Cultuur is aangegeven dat de fondsen op het gebied van vormgeving wat veranderingen moeten doorvoeren. Of dat op korte of lange termijn gaat gebeuren kan ik niet zeggen. De minister heeft wel aangegeven dat hij het beeldende kunst beleid wil herzien, onder meer door alle kritieken die er nu komen. Maar dat zal allemaal een iets langere tijd in beslag nemen en daar kan ik me dus ook nog niet over uit spreken. Hoe die pijlers structureler ingevuld zullen worden dat weet ik nog niet. Dat moet tussen nu en 2009 (het begin van de nieuwe cultuurnota periode) uitgevoerd worden. Er zijn wel aanknopingspunten in de hoofdlijnen. Waar hij bijvoorbeeld dat hij zegt dat hij een netwerk van presentatie instellingen wil hebben, dat gaat dan meer over beeldende kunst, maar je kunt ook zeggen dat iets voor vormgeving kan gaan betekenen. De geldstroom naar andere overheden wordt herzien, en daar zit ook een deel vormgeving in, over het hele land. Maar hoe en wat dat weten we niet, de initiatieven moeten ook ergens vandaan komen, als niemand zich er de moeite voor doet. Want wat voor ontwikkelingen er op dit moment in het veld zitten is echt spannend om te volgen, het hangt af van de periode tussen nu en 2009.

9.2 Bijlage 2

Naam instelling	Sector	Subsidie 2001-2004	Gevraagde subsidie 2005-2008	Advies Raad voor Cultuur 2005-2008 (incl. aanvullend advies)	Basisbedrag subsidie 2005-2008	Verschil Basisbedrag subsidie 2005-2008 t.o.v. advies Raad voor Cultuur 2005-2008	Verschil Basisbedrag subsidie 2005-2008 t.o.v. subsidie 2001-2004	Motivatie
Doors of Perception	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	94.455	144.520	75.000	75.000	0	-19.455	Ondersteunende instelling, subsidie voor 1 jaar
Droog Design	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	146.231	217.956	146.250	146.250	0	19	Ondersteunende instelling, subsidie voor 1 jaar
Dutch Fashion Foundation	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	0	386.812	0	0	0	0	Conform advies Raad voor Cultuur
Fashion at Arnhem	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	0	250.000	0	0	0	0	Conform advies Raad voor Cultuur
KIS (Kunst in Serie)	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	0	54.000	0	0	0	0	Conform advies Raad voor Cultuur
Premsele	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	1.400.000	2.068.760	1.657.750	1.600.000	-57.750	200.000	Ondersteunende instelling, subsidie voor 1 jaar
Vereniging Virtueel Platform	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	95.183	454.787	345.250	95.183	-250.067	0	Ondersteunende instelling, subsidie voor 1 jaar
Vormgevingsgalerie VIVID	Beeldende kunst, bouwkunst, vormgeving/Vormgeving	0	150.000	0	0	0	0	Conform advies Raad voor Cultuur

De bedragen in de kolom basissubsidie 2005-2008 zijn afgerond op bedragen van € 250,-. In de uiteindelijke beschikkingen aan de instellingen zullen de bedragen afwijken door afronding, door loon- en prijsbijstellingscomponenten en door een incidentele korting van 0,8% in 2005.

Bij de sector 'Musea' zijn in de periode 2001-2004 de huisvestingskosten van de Rijksmusea niet opgenomen. Bij het basisbedrag 2005-2008 zijn de huisvestingskosten wel meegerekend. Hierdoor vallen de bedragen in de kolom 'verschil basisbedrag subsidie 2005-2008 t.o.v. subsidie 2001-2004' bij de Rijksmusea veel hoger uit dan de bedragen bij de overige instellingen.

Fig. 1 Cultuurnota 2005-2008, Bijlage Toekenningen Vormgeving

aanvragen	subsidie ultimo 99 (x 1.000 gld.)	gevraagd subsidie (x 1.000 gld.)	raadsadvies (x 1.000 gld.)	raadsadvies t.t.v. Actieplan (x 1.000 gld.)	raadsadvies indien extra geld (x 1.000 gld.)	subsidie 2001 - 2004 (x 1.000 gld.)	subsidie 2001 - 2004 (x 1.000 Euro)
vormgeving							
Nederlands Vormgevingsinstituut ⁵⁵	3.438	4.615					
nieuwe aanvragers							
Beurs van Berlage		250					
De Best Verzorgde Boeken		83					
De Beyerd, Centrum voor beeldende kunst		900		800		800	363
Designprijs Rotterdam		90					
Doors of Perception		800		200		200	91
Droog Design		422	310			310	141
Grafische Cultuurstichting		67					
Kunst in Serie		100					
Vormgevingsgalerie Vivid		99					
amateurkunst/kunsteducatie							
Artisjok/Nultwintig ⁵⁶	277	837	315			315	143
Beeldende Amateurkunst	1.182	1.519	1.290			1.290	585
Buitenkunst	251	375	351			351	159
Cococon	113	207					
Culture Coalition ⁵⁷	107	226	107			107	49

⁵⁵ subsidie wordt beëindigd; daarna adviseert speciale commissie over nieuw vormgevingsbeleid

⁵⁶ evaluatie na 1 jaar, extra subsidie voor project 'Peer Educatie'

⁵⁷ alleen voor producties

⁵⁸ bezien in kader project Cultuur en School

⁵⁹ onder voorbehoud nader raadsadvies; 2 ton extra vanwege overheveling van Fonds Scheppende Toonkunst

Fig. 2 Cultuurnota 2001-2004, Bijlage Toekenningen Subsidies Vormgeving

9.3 Bijlage 3

2.2 OVERZICHT AANVRAGEN EN TOEKENNINGEN

<u>aanvragen 2005</u>	
positief advies basistipendium	205
positief advies productiesubsidie	16
negatief advies basistipendium	314
negatief productiesubsidie	31
subtotaal	566
<u>herbeoordelingen/</u>	
<u>hertoetsingen na 8 jaar</u>	
positief advies na herbeoordeling	1
negatief advies na herbeoordeling	8
positief advies na 8 jaar toets	1
negatief advies na 8 jaar	1
subtotaal	11
totaal uitgebrachte	
adviezen	577
<u>formele afwijzingen</u>	6
<u>positieve adviezen</u>	
basistipendium 1e toekenning	93
basistipendium 2e toekenning	30
basistipendium 3e toekenning	51
basistipendium 4e toekenning	32
subtotaal	206*
<u>productiesubsidie</u>	16
totaal	222

* inclusief herbeoordeling

Fig. 3 Aanvragen en toekenningen basissubsidies en productiesubsidies bij Fonds BKVB

VORMGEVING							
startstipendia	honoreringaantallen			percentage			totaal aantal
	2005	2004	2003	2005	2004	2003	aanvragen uitgesplitst
positief	48	48	51	32,5%	32%	31%	50%
negatief	99	102	111				
totaal	147	150	162				
projectsubsidies (tot 1 augustus 2005)							
positief	37	23	25	49%	30%	32%	25,5%
negatief	38	54	52				
totaal	75	77	77				
bijdrage werkbudget (flexibel) (per 1 juni 2005)							
positief	8			27,5%			10%
negatief	21						
totaal	29						
bijdrage werkbudget (standaard) (per 1 juni 2005)							
positief	5			50%			3%
negatief	5						
totaal	10						
praktijksubsidies							
positief	14	9	15	42%	47%	50%	11%
negatief	19	10	14				
totaal	33	19	29				
publicatiesubsidies (tot 1 april 2005)							
positief	1	1	2	100%	14%	25%	0,5%
negatief	-	6	4				
totaal	1	7	6				
totaal honoreringspercentage							
positief	113	92	104		38%	32%	32%
negatief	182	197	217				
totaal	295*	289**	321**				

* incl. 5 herzieningen, waarvan 1 positief is geworden
** inclusief werkbeurzen nieuwe stijl en investeringssubsidies die niet in dit overzicht zijn opgenomen

Fig. 4 Overzicht en toekenningen stimuleringssubsidies bij Fonds BKVB 2005

9.4 Bijlage 4

Interview met Anne Hoogewoning, Fonds BKVB

20 juni 2007

Wat is uw functie?

Mijn functie is coördinator vormgeving en bouwkunst. Bij ons heb je de directeur, en een directeur voor juridische zaken en daarnaast heb je de coördinatoren beeldende kunst, vormgeving en basissubsidies. En ik ben van de stimuleringsubsidies. Je hebt twee poten, dat zijn de basissubsidies en de stimuleringsubsidies. Dat zijn twee heel verschillende subsidievormen. De basissubsidies zijn voornamelijk bedoeld voor beeldend kunstenaars en vrije vormgevers, dat zijn kunstenaars die autonoom werken, die zelf initiatieven nemen om te ontwerpen en niet in opdracht van iemand iets maken. En die subsidie is bedoeld om je beroep uit te kunnen oefenen door de jaren heen, daar kun je twee tot vier jaar gebruik van maken en het is een soort opnamesysteem. Je kunt geld opnemen. De toetsing van de basissubsidies zijn ook van een iets ander niveau, daarbij gaat het meer om erkenning. Als je nooit exposeert als kunstenaar of vormgever dan heb je dus gauw een lage erkenning. En bij de stimuleringsubsidies worden vaker subsidies toegewezen aan kunstenaars, vormgevers of architecten die meer projectmatig werken. En zij vragen vaak een startstipendium aan. Het is meer iets voor één of twee jaar, of voor een project, of het is als starter. Als starter word je anders beoordeeld dan iemand die al twintig jaar in het vak zit.

Zie je dus ook meer aanvragen van ontwerpers binnen de stimuleringsubsidies?

Ja, over het algemeen zul je meer ontwerpers vinden binnen de stimuleringsubsidies en dat is ook onderverdeeld, bij de basis heb je kunstenaars en vrije vormgevers die één ding samen vormen en bij ons heb je een bouwkunstcommissie, een vormgevingscommissie en een beeldende kunstcommissie. En ik val onder de vormgeving en bouwkunst. En bij de vormgeving heb je twee werkgroepen die elke drie weken vergaderen. En dat zijn twee commissies die identiek zijn samengesteld, gevormd uit specialisten met een bepaalde deskundigheid. Er zit ook altijd een beschouwer bij, een criticus, een productvormgever, meestal iemand van mode, grafisch. Dat zijn de grote sectoren. En daarnaast heb je ook illustraties, strips, theatervormgeving, sieraden, keramiek, accessoires. Er zit een vaste groep van vijf commissieleden en als er iemand voor bijvoorbeeld theatervormgeving dan wordt er een specialist bij gehaald omdat dat zo specialistisch is. Maar als je binnen product, grafisch

en mode werkt heb je ook wel een redelijk beeld van wat er daarbuiten speelt. Daarnaast hebben we nog oeuvreprijzen, iedere twee jaar voor iedere disciplines. Verder hebben we nog studiereizen, die we voornamelijk op het gebied van architectuur organiseren maar die ook voor vormgevers en beeldend kunstenaars toegankelijk zijn. We hebben de publicatiecommissie, samen met de Mondriaan Stichting, we hebben pilotprojecten, dat is een commissie die lacunes in de kunst- of vormgevings- of bouwkunswereld ziet en denkt dat daar iets mee gedaan moet worden. Voorbeeld hiervan is wat wij laatst met interculturele diversiteit hebben gedaan.

En wat houdt de coördinatiefunctie in?

Dat is een beleidsmatige functie enerzijds, mede het beleid bepalen voor de discipline waar je verantwoordelijk voor bent. Dat betekent ook naar dingen gaan van bijvoorbeeld Premesla. Dus meer het gezicht naar buiten toe. En intern wil dat zeggen dat als jij denkt dat er op dat moment iets gebeurd op het gebied van vormgeving waar ik iets aan kan bijdragen, of als jij vindt dat het belangrijk is dat het fonds daar iets aan doet dan breng ik dat in en dan hebben we het daarvoor.

Hoe houden jullie bij welke ontwikkelingen er in de sector spelen?

Nou, de directeur wordt natuurlijk ontzettend veel gevraagd, hij schrijft zelf ook veel. Vorig jaar is hij met Medy van der Laan naar China geweest, samen met andere personen. En zo'n reis geeft natuurlijk ontzettend veel voeding. Oh, dat ben ik vergeten te zeggen, we hebben ook buitenland ateliers. En zo'n reis naar China is voor ons belangrijk omdat wij zo contact hebben met Medy van der Laan, al is zij nu natuurlijk al weer weg. Maar goed, waar wij dan vooral naar kijken is hoe wij in kunnen spelen in en land als China, bijvoorbeeld met onze buitenlandateliers, wat is een goede plek om naar toe te gaan, er worden allerlei contacten gelegd. Op het gebied van vormgeving worden wij bijvoorbeeld gebeld door Droog Design die zeggen: wij willen misschien iets doen in China, kunnen jullie ons daarbij helpen. Je hebt een heel netwerk waar je deel van uitmaakt en als je dan iets hoort waar je dan op in kunt spelen. En in de commissie pilotprojecten zitten mensen uit alle disciplines en die kijken om zich heen en die zitten midden in het werkveld.

Bestaat deze commissie dan vooral uit kunstenaars, of critici?

Op dit moment bestaat het voornamelijk uit beschouwers, ofwel critici. Maar in de reguliere commissie is er vaak één criticus en de rest is vaak zelf vormgever of ontwerper.

Bij de beoordelingen van de aanvragen, waar wordt vooral rekening mee gehouden, met het kwaliteitsbeginsel en zijn er nog meer factoren?

Nou het kwaliteitsbeginsel is de belangrijkste factor bij ons, kwaliteit is een zeer moeilijk begrip, maar in de kunstwereld is het een gangbaar begrip en daar wordt ook veel over gesproken. En wij hebben nooit echt gebruik gemaakt van een lijstje, maar dat is heel ingewikkeld. Maar we hebben natuurlijk in ons hoofd ook een aantal punten. De commissieleden zitten ook vaak in het onderwijs, die dus ook studenten moeten beoordelen. Dus wij hoeven hen geen lijstje te geven, dat is zoiets inherent aan je werk. Wij gaan niet vragen, vind je het werk oorspronkelijk. De kwaliteitstoets willen wij dus ook zo niet noemen, je kunt een aantal dingen opschrijven die belangrijk zijn, maar kruisjes zetten niet.

Maar kan het aan trends onderhevig zijn? Of vanuit ontwikkelingen uit het veld of vanuit het beleid van de overheid?

Een voorbeeld van het laatste is de interculturele diversiteit, dat door Medy van der Laan ingezet is. Daarvan is echt gezegd dat de fondsen daar ook iets mee moeten doen. Dus naast een heel project, het intendantenproject. Maar binnen de commissies zeggen wij wel, als bijvoorbeeld een Nederlands-Surinaamse kunstenaar die iets in Suriname wil doen wat heel veel betekenis heeft voor de lokale cultuur, dan melden we dat wel bij de commissieleden. Kijk er goed naar wat het belang is. En dat zijn dingen die wel door de overheid wordt gestuurd, en zij leggen daar accenten op. Bijvoorbeeld ook op amateurkunst, hoewel wij daar niets mee doen. Maar dat wordt je dus opgelegd. We hebben echt van die periodes: Medy van der Laan is multi-culti, Rick van der Ploeg zette echt in op het cultureel ondernemerschap. Dat wil zeggen dat je je als vormgever het ondernemerschap aanmeet. Dat je niet afwachtend bent, maar dat je actief bijdraagt aan je eigen ondernemerschap. Dat betekent niet dat je commercieel moet zijn, maar dat je dus wel iets moet doen aan het marktgericht zijn. En dat is nu ook wel vanuit de commissie opgemerkt, dat de vormgevers zich iets meer de markt gelegen laten. En dat hele conceptuele dat je aan het begin van de jaren negentig zag, zo werd ook Dutch Design door de buitenwereld, het was heel conceptueel, heel grappig maar toch ook introvert. Door zo'n vraagstuk dat Rick van de Ploeg dan opwerpt dat sluipt hier ook door.

Dat blijft wel doorlopen dus...

Ja

Het is dus niet zo dat wanneer een staatssecretaris aftreedt...

Nee, je bedoelt dat je het dan weer uit kan wissen, nee, het zou raar zijn als we nu zeggen: dat multi-culti daar doen we niets meer mee. Dat soort signalen zijn natuurlijk ook maatschappelijke signalen dus daar kan je als Fonds niet over zeggen dat het ons niets aangaat. Tenzij het iets is, nou daar zou onze directeur dan wel voor strijden, waar wij echt niet mee uit de voeten kunnen. Zoiets komt meestal toch niet uit de lucht vallen. Dat multiculturele, er zijn zo weinig gekleurde vormgevers. Dus als je daar iets aan kunt doen op een positieve manier, dan willen wij daar wel aan bijdragen.

Heb je enig idee hoe de komende periode er uit zou kunnen komen te zien, behalve dan de amateurkunst waar het nieuwe beleid zich heel erg op richt?

Nou ik denk dat het wel, wat onze directeur ook wel op heeft ingezet met Second Opinion, dat piramidemodel wat er nu is, je hebt een brede onderlaag, die bij ons ook wel een rol speelt. Als er mensen vanuit het buitenland bij ons komen dan merken zij op dat wij best wel veel mensen subsidiëren. Dat zal waarschijnlijk vernauwd worden en dat bovenste piramidedeel dat zal dan weer verbreed worden. Dat wil zeggen dat de intentie nu is dat die brede onderlaag wat smaller zal worden en dat de bovenlaag, dat toptalent, dat excellente vormgevers, dat die waar meer gestimuleerd gaat worden. En dat er dus meer geld naar minder vormgevers gaat. Het is wel zo dat die hele discussie vooral gericht is op de beeldende kunst en ik vind zelf dat het niet echt een directe vertaling voor de vormgevingswereld is, dat is toch wel echt anders. Dat zou ik niet zo direct willen vertalen maar dat is wel een algemene tendens.

Blijven jullie ook vormgevers subsidiëren die al voet aan wal hebben of richten jullie je met je beleid meer op nieuwe ontwerpers?

Nou de stimuleringssubsidies zijn natuurlijk tweeledig, die startstipendia maken wel een heel groot deel uit van ons subsidie-instrumentaria. Dat is tot vier jaar na het afstuderen, dus dat is voor het jonge veelbelovende talent. En dat is bij vormgeving bijvoorbeeld zo'n kleine 300 aanvragen per jaar, daarvan is ongeveer de helft aanvragen die startstipendia betreffen. Dus dat is bij vormgeving een duidelijk en groot deel. Dus dat is wel heel erg gericht op de jonge generatie die wij een kans willen bieden. Je kunt dus twee keer een startstipendium aanvragen binnen vier jaar. En daarnaast heb je de gevestigde vormgevers, de grote namen zoals Marcel Wanders en Jurgen Bey, wij vinden Viktor&Rolf altijd wel een goed voorbeeld. Zij hebben heel erg in het begin een startstipendium aangevraagd, ze hebben heel veel projectsubsidies

gekregen, je kunt projectsubsidies ieder jaar aanvragen, wij hebben heel erg het gevoel dat wij hun heel erg, zij brengen het weliswaar niet zo naar buiten, maar zij hebben ontzettend op het Fonds gesteund. Die steun heeft, denken wij, ontzettend veel zin gehad omdat vooral de modewereld heel moeilijk is om daar je eigen label op te zetten.

Monitoren jullie ook projecten naar verloop van tijd?

Sinds ik hier werk, hebben wij een evaluatie gedaan naar studiereis en studiereizen die we hebben gehouden, wat is daar de betekenis van geweest en we hebben een evaluatie gedaan naar de buitenlandateliers omdat dat eigenlijk twee dingen zijn die we graag willen voortzetten en uitbreiden. Sinds 2001, dat ik hier werk, hebben we geen evaluaties uitgevoerd naar de werkzaamheid binnen de stimuleringsubsidies. Dat is ook een groot en ingewikkeld onderzoek. Je vraagt dan wat de betekenis is geweest van een subsidie en vaak is het niet de enige factor en dat is ook heel moeilijk toetsbaar. Dat merk je nu ook met die discussie over Second Opinion er worden heel veel uitspraken gedaan over dat subsidies dat extreem lui maakt en er wordt te veel gepamperd en daardoor komt er weinig ontwikkeling met de introverte wereld. Maar je ziet ook dat de meningen daar ook heel erg verdeeld over zijn omdat het heel moeilijk toetsbaar is. Je kunt wel aan Viktor&Rolf vragen wat de betekenis van subsidies voor hen is geweest, misschien valt het gevoelsmatig voor hen wel mee. Dat is ook weer zo verschillend. Dat zijn wel onderzoeken die we zo nu en dan doen maar recent zijn alleen de buitenlandateliers geëvalueerd omdat we daar de nadruk op willen leggen binnen de stimuleringsubsidies.

En zijn het positieve evaluaties geweest?

Bij de buitenlandateliers, dat had een evaluatief karakter met de vraag of wij dat verder uit moeten breiden, is dat zinvol? En daar is wel positief advies uit naar voren gekomen. Want dat wilden we ook doen, omdat we daarna hebben gezegd dat we dat sterker in moeten zetten en wij spreken ook alle mensen die naar het buitenland gaan, we hebben bijvoorbeeld Pesedina voor grafische vormgevers in Amerika en daarnaast spreek je als secretaris van zo'n werkgroep, ik doe dan een atelier in Canada, spreek je mensen altijd daarna over wat de betekenis nou is. En dat hou je dus wel bij maar dat overzicht heb je niet. Maar door dat rapport bleek wel dat het vooral voor de internationalisering van de Nederlandse cultuur van groot belang is.

Op het gebied van contacten leggen in het buitenland?...

Ja en op het gebied van reikwijdte en het beeld van buitenlanders over Nederlandse vormgeving. Er zijn nu drie grafische vormgevers naar Pesedina geweest, zij houden ook lezingen over hun werk, ze geven daar les. Dus het is niet zo dat iemand zich opsluit in zijn atelier en de buitenwereld verder niet ziet. Maar het zijn heel vaak plekken waar een netwerk is, daar kijken we ook heel erg naar en waar bijvoorbeeld een exposeermogelijkheid is of een docentschap. Dus dat draagt heel erg bij, op zo'n universiteit van Pesedina, als vormgevers dan een lezing geven over hun werk, dat heeft natuurlijk enorme impact.

Denk je dat het belang van Nederlandse vormgeving in het buitenland overdreven wordt, of is het echt zo belangrijk als sommigen doen overkomen, bijvoorbeeld Dutch Design en Droog Design?

Ik denk dat Nederland een hele goede reputatie heeft op het gebied van vormgeving. Ik was op de Meubelbeurs in Milaan afgelopen april. En wat ik daar heel erg goed vind, vormgevers uit allerlei landen zich presenteren en dus niet zozeer als Nederlander of als Zweed. Maar heel veel jonge ontwerpers staan daar met hun werk en dan zie je dat Nederlanders het daar ontzettend goed doen, ze steken er met kop en schouders boven de rest uit. En dat is een beetje moeilijk om dat generaliserend te zeggen maar het viel ons telkens weer op, en als je dan onbevooroordeeld kijkt naar dat soort presentaties, kwalitatief is het heel erg goed werk, je moet dan toch een behoorlijke naam hebben. Het kan dan misschien ook iets zijn dat je als Nederlander aanspreekt. Maar we spreken ook veel vormgevers en dan horen we dat ze daar heel veel opdrachten weghalen daar. De beste presentatie was bijvoorbeeld van Marcel Wanders die daar een enorme hal in had gericht. Dat is het beste dat ik daar heb gezien. Dus ik denk dat Nederlanders een goede reputatie hebben en dat dat ook gerechtvaardigd is. En Droog Design speelt daar natuurlijk een grote rol. Maar ook in Amerika is nu een grote manifestatie, dat organiseert het Nederlandse consulaat en dat is ook met Nederlandse kunstenaars en vormgevers. En zeker in New York worden Nederlandse vormgevers ontzettend veel gevraagd. En dat is toch niet iets dat alleen dankzij hun reputatie is ontstaan of echt op basis van kwaliteit en dan denk ik echt het laatste.

Zijn er trends of ontwikkelingen binnen de vormgevingssector die jullie zijn opgevallen?

Ik denk dat je hier de laatste tijd weer wat meer de ambachtelijkheid ziet in het werk. Bijvoorbeeld binnen de mode wordt sinds jaren weer gepunnikt en gehaakt. Dat zag ik ook bij Marcel Wanders, hele grote lampen waren gepunnikt. Dat zie je ook in de vormgeving,

producten worden weer veel meer ambachtelijk gemaakt. Ik heb zelf het idee dat het conceptuele wat meer naar de achtergrond is gedrongen, dat was ook wel heel erg conceptueel. Het imago van Nederlands design was echt dat het alleen maar grappen en grollen waren. En dat is wel wat meer weg. En dat ambachtelijke komt er wat meer voor in de plaats. Maar dat vind ik heel moeilijk.

En spelen maatschappelijke ontwikkelingen een rol? Dat dit een rol heeft gespeeld voor vormgevers? Misschien meer individualisering?

Dat durf ik niet te zeggen, ik zie in de beeldende kunst wel een soort engagement, maar voor de vormgeving durf ik dat niet echt te zeggen. Dat individuele, ik heb toch ook wel weer het gevoel dat er meer cross-overs zijn. Maar dat zouden wij dan moeten onderzoeken. Maar dan nog hebben wij maar 300 aanvragen en dat is niet echt een afspiegeling. Dat zou ik ingewikkeld vinden om dat zo te benoemen. Maar die cross-overs heb ik wel wat meer gevonden. En dat duurzame, ecologische, milieubewust, dat is echt iets van nu, in het materiaalgebruik zie je dat wel, een beetje alternatieve methoden, maar in hoeverre dat echt spreekwoordelijk...

9.5 Bijlage 5

Interview Bob Fooij, Mondriaan Stichting

20 juni 2007

Wat is uw functie?

Op dit moment ben ik tijdelijk projectcoördinator, voor deze periode ben ik vanaf het begin van de oprichting van de Mondriaan Stichting tot vorig jaar mei projectleider geweest.

Projectcoördinator zijn houdt in dat wij alle aanvragen voor projecten die binnen komen, voor alle deelreinen waar wij mee bezig zijn, naast elkaar leggen en probeerden de rode draad erin aan te brengen en dat af te zetten tegen de doelstellingen van de stichting.

In het beleidsprogramma 2005-2008 van de Mondriaan Stichting wordt aangegeven dat er voor een andere manier van werken is gekozen? Wat zijn de redenen daar voor geweest?

Ik weet niet of dat echt veranderd is, maar het belangrijkste uitgangspunt van de Mondriaan Stichting is en blijft natuurlijk het stimuleren van publieke belangstelling voor beeldende kunst, vormgeving. Dat is eigenlijk het belangrijkste. Een andere werkwijze is meer gericht op het interne beleid van de stichting.

Wat zijn daarbinnen de belangrijkste mogelijkheden voor de vormgevingssector?

Nou het aanvragen voor ondersteuning van projecten die de publieke belangstelling voor vormgeving proberen te stimuleren.

En daar dienen vormgevers ook voornamelijk aanvragen voor in?

Nee, wij subsidiëren eigenlijk alleen projecten, de enige uitzondering is dat we ontwerpbureaus die bijvoorbeeld een presentatie in het buitenland maken subsidiëren, omdat dat ook een vorm van stimulering van de belangstelling voor vormgeving, heel specifiek uit Nederland. Alleen bureaus, niet individuele aanvragen. We hadden het over presentatie, onze voorkeur gaat uit naar een inzet in de organisatie die de presentatie gaat verzorgen. We hebben twee belangrijke evenementen, Milaan en Parijs voor de modevormgeving.

Wat denkt u dat de afgelopen jaren de belangrijkste toekenningen zijn geweest?

Oh dat weet ik niet, dat zou je voor jezelf uit moeten maken door het jaarverslag te bekijken.

Merkt u dat er veel verschil zit in de mogelijkheden tussen beeldende kunst en vormgeving?

Nee

Dat wordt dus hetzelfde bekeken en beoordeeld?

Het gaat om uitingen op het gebied van hedendaagse beeldende kunst en vormgeving, daar zit eigenlijk niet echt een groot verschil in.

En wat voor rol speelt de Mondriaan Stichting voor de vormgevingssector?

Financiële ondersteuning en werkt aan promotie van belangstelling

En vindt u dat u daarin een onderscheidende rol in vergelijking met andere fondsen als u kijkt naar welke fondsen zich in het veld bevinden, zoals het Fonds BKVB?

Zij hebben er direct mee te maken omdat zij individuele vormgevers subsidiëren.

En de Mondriaan Stichting is wel het enige fonds die op deze manier subsidieert?

Ja, via organisaties.

Hebben jullie ook veel contacten met bijvoorbeeld Premisela?

Er zijn wel contacten ja, Premisela heeft een eigen afdeling. Zij richten zich meer op het veld vormgeving.

Zijn er grote veranderingen geweest in het subsidiestelsel van de overheid. Zijn daar naar u idee grote veranderingen in geweest?

Nou niet in de concrete uitvoering daarvan, het beleid zelf is wel hetzelfde gebleven, wel in het denken erover. En of deze manier van subsidiëren wel de goede manier is. Ook in verband met effectiviteit.

Dus eigenlijk doelt u wat door mevrouw Luiten in de publicatie Second Opinion wordt aangedragen?

Ja en door Lex ter Braak.

En is dat ook het uitgangspunt van de Mondriaan Stichting? Of alleen van haar?

Nou het is een discussiepunt, het is een punt van bezinning. En er komt straks weer een nieuwe beleidsplanperiode aan...

Denkt u dat er dan veel veranderingen voor de Mondriaan Stichting zullen plaats vinden?

Er worden wel voorstellen gedaan die voor de nodige verschuivingen zullen zorgen. Maar daar kan ik nog niet meer over zeggen.

Heeft dat invloed op de Mondriaan Stichting zelf, op de werkwijze? Of ook voor de sector?

Nou voor de sector niet denk ik. De vormgevingssector is niet groter wat ons betreft, vormgeving is per definitie een sector die zich zelf aardig kan bedruipen, financieel gezien, dat zich vaak heel goed kan bedruipen zelfs. Het zijn alleen de experimenten, de extremen zal ik maar zeggen, waar ondersteuning echt op zijn plaats is.

Zijn de criteria die gesteld worden voor de projecten, zijn die afhankelijk van het cultuurbeleid dat uitgedragen wordt door het ministerie?

Die worden vastgesteld aan de hand van het beleid dat is vastgesteld door het ministerie. De criteria veranderen niet veel, de factor van publieke belangstelling is wel belangrijker geworden, vroeger werd meer gelet op de intrinsieke kwaliteit van de vormgevingsproducten, dat is wel veel meer verschoven.

Heeft u het idee dat er bepaalde trends te ontdekken zijn binnen de vormgevingssector vanaf de periode 2001?

Dat gaat van de experimentele vormgeving a la Droog Design en dat gaat tot wat nu meer gaat tot de duurzame vormgeving. Dat merk ik dat heel goed waarneembaar is, in alle disciplines van de vormgeving.

Overigens gaat die verschuiving van de experimentele vormgeving en technocratische vormgeving wel maar naar ambachtelijke vormgeving. Daar is wel weer meer aandacht voor dan vijf a tien jaar geleden.

Denkt u ook dat er meer cross-overs te ontdekken zijn?

Ja, ook daar zie je duidelijke verschuivingen in. Kunstenaars die vroeger autonoom te werk gingen, om het even plat te zeggen, houden zich nu ook met andere soort producten bezig.

Terwijl ik toch ook een artikel van een designcriticus las dat het halverwege de jaren negentig meer was en dat het juist nu weer meer aan het individualiseren is...

Dat zou kunnen, als je kijkt naar de ambachtelijke aspecten dat krijg je juist een verschuiving de andere kant op, dan laat je het kunstachtige los laat en je meer richt op het materiaal en hoe dat geproduceerd wordt.

Speelt de Mondriaan Stichting daar op in?

Ja zeker, wij spelen daar niet zo zeer op in door de criteria's te veranderen maar wel door de samenstelling van adviescommissies en die een onderdeel zijn van de actuele stand van zaken,

Hoe zien de commissies er bij jullie uit? Met mensen uit het veld...

Ja met mensen uit het veld, met theoretici, publicisten, wetenschappers, van alles.

Zij wisselen om de zoveel jaar?

Ja in beginsel ieder jaar

Richt de Mondriaan Stichting zich vooral op nieuwe projecten?

Wij richten ons op projecten die niet zo zeer vernieuwend zijn, dan wel die elders gewoon weinig kans maken, dus met experimenten. Het hoeft niet zo zeer vernieuwend te zijn, maar het moet wel op zoek zijn naar grenzen.

Maar het maakt dus verder niet uit of dat door een gevestigde groep ingediend wordt zoals met Droog Design?

Nee, nee

Het gaat gewoon echt om het idee...

Nou Droog Design is een beetje een verhaal apart omdat zij het vlaggenschip naar buiten zijn. Maar velen weten niet eens dat ze een mooie winkel hebben.

Wat is uw mening over onze positie in het buitenland? Zijn wij echt zo groot?

Nou met die experimentele vormgeving a la Droog Design zijn we wel heel bekend in het buitenland, maar kwantitatief gezien is het niet echt heel veel, je hebt ook veel in Amerika en Italië.

Ook bijvoorbeeld op de Meubelbeurs in Milaan..?

Ja, zeker, meubelvormgeving is echter niet de sterkste kant van Nederland, het zijn interieurproducten, experimentele dingen, de tijd van Gispen is wel echt voorbij. Gispen is echt een Nederlands iets, dat in het buitenland heel bekend maar ze zullen het nooit zo gauw met Nederland associëren omdat het zo lang geleden is. Een belangrijke periode van de Nederlandse vormgeving is bijvoorbeeld de avant-garde van de jaren '20.

Heeft u het idee dat het gedachtegoed van het modernisme terug komt?

De nieuwe zakelijkheid, nou dat kun je moeilijk zeggen. Als men zich meer gaat richten op de maatschappelijke context waarin de vormgeving moet functioneren, maar dan laat je dat wel meer los. De avant-garde heeft wel een bepaalde opvatting, form follows function. Dat is iets wat nu wel speelt, wat doet het, wat hebben we eraan, wat draagt het bij? Als men bijvoorbeeld kijkt naar een kopje, naast de functie wordt ook gekeken naar hoe het is gemaakt etc.

En denkt u ook dat het samenhangt met ontwikkelingen in de maatschappij?

Ja, dat denk ik wel. Dat speelt een rol, het heeft ook te maken met het hele culturele klimaat. Die politieke gebeurtenissen die meer bij de beeldende kunst spelen, dat zijn momenten, beeldende kunst is vluchtiger. Maar als je een product gaat ontwerpen, dat neemt veel meer tijd in beslag.

Hoe houdt de Mondriaan Stichting de ontwikkelingen bij?

Door de projectmedewerkers, die proberen zo veel mogelijk te volgen wat er gaande is, met literatuur en onderzoeken, door oriëntatie in het buitenland. We proberen de trends wel in de gaten te houden, maar we verzinnen ze zelf niet hoor.

Maar denkt u dat dat ook samenhangt met de publicatie die nu is uitgebracht en zal dat invloed hebben op het cultuurbeleid?

Ja, dat denk ik wel en dat kan ook invloed hebben, het is namelijk niet alleen de Mondriaan Stichting die dat denkt, maar er zijn ook andere spelers uit het veld die daar een mening over hebben en het ministerie zelf ook wat betreft het overheidsbeleid.

Waar denkt u dat dit kabinet zich de komende jaren zich op zal gaan richten?

Op verdieping. Op theoretische verdieping... nou dat denk ik ook. Minister Plasterk is ook een wetenschapper. En minder op productie, want wat de overheid tot nu toe erg heeft ondersteund is productie voor kunst en vormgeving en ik denk dat dat wel anders gaat worden. Dat zal denk ik wel een nieuwe tendens zijn.

En neemt de Mondriaan Stichting dat ook alle jaren mee?

Nou we krijgen bepaalde richtlijnen. In het huidige beleid is een uitgangspunt culturele diversiteit, en de hele internationalisering. Nu is educatie weer heel erg belangrijk. De regelgeving wordt wel die richting uitgeduwd. En educatie is iets dat goed binnen de uitgangspunten van de Mondriaan Stichting past, met betrekking op het stimuleren van de publieke belangstelling. Daar kun je beter mee beginnen als je jong bent dan wanneer je bejaard bent.

En voor de criteria?

Nou er vinden wel wat verschuivingen plaats, maar de criteria veranderen niet echt, er komen eerder criteria bij.

En als jullie richtlijnen op den duur ook veranderen?

Als dat op den duur veel verschuivingen te weeg brengt, dan moet dat goedgekeurd worden. Als er iets gebeurt waarvan het ministerie denkt dat de Mondriaan Stichting het helemaal verkeerd doet, dan houdt het even op. Maar dat gaat niet zo snel.

Dus jullie zijn wel onafhankelijk in de toekenningen, maar jullie krijgen wel richtlijnen mee?

Ja zeker, dat is onze achtergrond. In feite moet je de Mondriaan Stichting en ook het fonds BKVB zien als uitvoerders van het beleid. Dat is de kern. Maar omdat het ministerie niet overall even goed van op de hoogte is moet je het ministerie soms op de hoogte brengen van dingen die beter anders kunnen of die plaats vinden. En dan verandert het meestal rondom de nieuwe cultuurperiode.

Kunt u daar misschien een voorbeeld van geven?

Een jaar of zes a zeven geleden was er een kamerlid die zei: we moeten meer geld geven aan uitingen van nieuwe media. En dat werd doorgevoerd en toen moesten we heel snel nieuwe

regelingen opstellen. Omdat de politiek zei dat er iets aan gedaan moest worden en toen zijn er uiteindelijk drie regelingen voor opgesteld.

9.6 Bijlage 6

Toezeggingen 2006

Beeldende kunst en vormgeving Nederland	Aantal aanvragen	Aantal gehonoreerd	Percentage gehonoreerd	Besteding MS × 1.000	Percentage tot. bijdrage budget
Projecten	200	62	31%	1.981	11,6%
Projecten Antillen en Aruba	6	4	66,7%	135	0,8%
Kunstprojecten onderwijs	10	10	100%	393	2,3%
Matching fund kinderboekillustraties	6	6	n.v.t.	9	0,1%
Programma's	31	14	45,2%	1.417	8,3%
Publicaties	21	10	47,6%	166	1%
Tijdschriften	9	5	55,6%	279	1,6%
Investerings hard- en software	1	1	n.v.t.	135	0,8%
Flexibel budget	1	1	n.v.t.	50	0,3%
Intensivering culturele diversiteit	1	1	n.v.t.	500	2,9%
Totaal	286	114		5.065	

Fig. 5 Toezeggingen Beeldende Kunst en Vormgeving van de Mondriaan Stichting^{lxvi}

Ontwikkeling ondersteuning 2002–2006

Beeldende kunst en vormgeving Nederland	2002		2003		2004		2005		2006	
	Aantal	Besteding × 1.000	Aantal	Besteding × 1.000	Aantal	Besteding × 1.000	Aantal	Besteding × 1.000	Aantal	Besteding × 1.000
Projecten	40	1.296	42	1.330	69	2.371	82	2.287	62	1.981
Projecten Antillen en Aruba							3	66	4	135
Kunstprojecten onderwijs	8	322	9	507	15	948	7	379	10	393
Matching fund kinderboekillustraties	1	5			2	3	11	21	6	9
Programma's	17	874	17	986	21	2.532	19	2.000	14	1.417
Publicaties	15	193	11	149	12	119	19	246	10	166
Tijdschriften	7	211	7	181	9	251	3	101	5	279
Investerings hard- en software	15	1.285	1	65					1	135
Opdrachten	33	954	23	592	36	1.293				
Projecten nieuwe media	16	515	18	479					1	50
Flexible besteding									1	500
Intensivering culturele diversiteit										
Totaal	152	5.655	128	4.289	164	7.517	144	5.100	114	5.065

Fig. 6 Ontwikkeling en Ondersteuning 2002-2006 van de Mondriaan Stichting^{lxvii}

9.7 Bijlage 7

Vragen aan Dingeman Kuilman, Premsele

22 juni 2006

Kunt u in uw eigen woorden aangeven hoe men Premsele het beste kan plaatsen binnen het veld van ontwerpers / vormgevers, het beleid en de stichtingen / fondsen?

Premsele werkt sinds 2002 aan de verbetering van het Nederlandse designklimaat. Daarbij kijken we in verschillende richtingen. Want design en mode hebben te maken met cultuur en economie, ambacht en industrie, ontwerpers en fabrikanten, opdrachtgevers en gebruikers, amateurs en professionals, in binnen- en buitenland.

In beleidstermen is Premsele een sectorinstelling i.o. – qua positie vergelijkbaar met NAI.

Premsele geeft in het beleidsplan 2005-2008 aan dat zij willen fungeren als platform voor vormgeving. In de aanvullingen voor de periode van 2006-2008 wordt verder aangegeven dat jullie de rol van initiator, makelaar, adviseur en regisseur willen vervullen. Wat zijn hier concrete voorbeelden van?

Enkele voorbeelden (er zijn er veel meer): Initiator: Streetlab festival (streetlab.nl), Makelaar: 100% Tokyo (i.o.v. de EVD), Adviseur: advies aan NL ambassades over vormgevingsprogramma, Regisseur: vormgevingserfgoed

Welke rol vindt u dat Premsele het meeste vervult voor de vormgeving?

Niet te beantwoorden. Het gaat steeds om een combinatie van rollen.

Wat zijn volgens u de belangrijkste manieren voor Premsele om vormgeving te stimuleren, zowel gezien de kwaliteit als de mogelijkheden voor vormgevers? Kunt u hier enkele voorbeelden van geven?

Zie voorwoord van ons Jaarbericht (bijlage)

Bent u van mening dat Premsele nieuwe mogelijkheden heeft geboden voor vormgevers? Zo ja, op welk vlak en hoe?

Ja, maar dat is niet ons eerste doel. Grofweg: de BNO is er voor de vormgevers, Premsele voor de vormgeving. Toch een voorbeeld: onze activiteiten in Tokio en Milaan bieden vormgevers nieuwe kansen voor publiciteit en distributie.

Wat zijn volgens Prensela de belangrijkste ontwikkelingen binnen het vormgevingsvakgebied in de periode 2001 tot heden? Welke ontwikkelingen ziet u dat er op dit moment gaande zijn binnen het vormgevingsvakgebied?

We zien bij de beroepsgroep een groeiende realiteitszin, c.q. interesse in klanten, opdrachten, markt. Daarnaast (o.a.):

- doet de mondialisering zich gelden: nieuwe invloeden, kansen en bedreigingen;
- zitten we bovenop een nieuwe ecologische golf;
- beleven we de opkomst van een nieuw soort rijkdom, die mede verantwoordelijk is voor de opkomst van de luxury industry.

Heeft Prensela een mening over het vormgevingsbeleid dat aangehangen wordt door de Nederlandse overheid?

In zekere zin beantwoorden we die vraag in ons beleidsplan, waarvan de inleiding te lezen valt als een kritiek op het staande beleid.

Op grond van de tussentijdse ervaringen zouden we nog meer nadruk willen leggen op samenwerking tussen betrokken ministeries (OCW, EZ, BuZa).

Zo ja, wat is goed en wat moet veranderd worden? Sluit het voldoende aan op de ontwikkelingen binnen het veld?

Zie beleidsplan.

Wat zijn volgens Prensela de, voor de vormgeving, belangrijkste speerpunten uit het cultuurbeleid van de jaren 2001 tot heden? Welke beleidsbeslissingen hebben volgens u belangrijke veranderingen teweeg gebracht in het vakgebied? Zowel op goede als slechte wijze.

Aandacht voor:

- Internationalisering
- Cultuur en Economie

Spelen speerpunten uit het cultuurbeleid een belangrijke rol bij het functioneren van Prensela?

Ja – zie, vorig antwoord.

Hoe denkt u dat het cultuurbeleid van het nieuwe kabinet er uit zal komen te zien?

Zie hoofdlijnennota van Plasterk.

Hoe denkt u dat dit de rol van het Premiera zou kunnen beïnvloeden? Denkt u dat er sowieso veranderingen zullen optreden voor jullie?

We verwachten dat onze positie versterkt zal worden. Op grond van beleidsprioriteiten en voortschrijdend inzicht zullen er accentverschuivingen zijn wat betreft functies en thema's. In onze werkwijze streven we naar meer samenhang tussen projecten en activiteiten, onder meer door het ontwikkelen van meerjarige programma's.

9.8 Bijlage 8

Voorwoord jaarverslag Prensela 2006, behorende bij bijlage 6

Voorwoord

De Prensela Stichting werkt sinds 2002 aan de verbetering van het Nederlandse designklimaat. Je zou een vergelijking kunnen maken met het kunstklimaat of het ondernemingsklimaat. Ook daar draait het om de vraag: wat is er nodig om een vakgebied of sector duurzaam te laten groeien?

Voor vormgeving zien we drie bepalende factoren: openheid, identiteit, en het vermogen om te leren en te evolueren. Openheid vertalen we in samenwerking met andere disciplines en sectoren, en internationale samenwerking en oriëntatie. Zo probeerden we in onze beurspresentatie op 100% Design Tokyo culturele én economische doelstellingen te realiseren. We wilden een beeld geven van de unieke Nederlandse vormgevingscultuur én de Aziatische markt beter toegankelijk maken. Ook ons straatmodeproject Streetlab gaat over het verschuiven en verdwijnen van grenzen. Streetlab is een podium voor jonge amateurs en professionals die bezig zijn op gebieden als mode, muziek en theater. Bovendien is het project een ‘melting pot’ van gevestigde cultuur, immigrantencultuur en subculturen.

De identiteit van Nederlandse vormgeving of van Nederland als designland is gelukkig niet eenduidig. Zij is in elk geval veel (contrast)rijker dan het internationale imago van ‘Dutch Design’ doet vermoeden. Om te kijken hoe dat beeld van inventiviteit en individualiteit zich verhoudt tot het verleden hielden we in het voorjaar de Beste Nederlandse Design verkiezing. Samen met NRC Handelsblad vroegen we het publiek om zijn favoriete ontwerp uit de vorige eeuw te kiezen. De top drie bestond uit de slaapbank van Martin Visser, het 50 guldenbiljet ‘zonnebloem’ van Hans Kruit en Ootje Oxenaar, en - als grote winnaar – de Fokker F27 Friendship van het ontwerpteam van Fokker onder leiding van H.C. van Meerten. Ondanks hun verscheidenheid lijken deze ontwerpen voort te komen uit een gedeelde overtuiging. Wars van alle trends bepleiten ze een fijnzinnige balans tussen functionaliteit en symboliek.

Hoe kunnen we ervoor zorgen dat de vormgeving blijft leren en evolueren? Dat ontwerpers, opdrachtgevers en gebruikers nieuwsgierig blijven naar vernieuwing? Samen met het Nederlands Architectuurinstituut hebben we Spacesoup bedacht, een online-lesprogramma

voor middelbare scholen. En we maken twee keer per jaar Morf, een tijdschrift-op-zakformaat voor designstudenten. Maar ook buiten het reguliere onderwijs willen we vragen formuleren, dogma's onderzoeken en experimenteren. Daarom hebben we, samen met ING Group en de Gemeente Amsterdam, de stichting Platform 21 opgezet. We herkennen ons in de woorden van de kunstenaar Olafur Eliasson: "Ik ben niet geïnteresseerd in voorwerpen, alleen in hoe we ons tot hen verhouden, en hoe we ons verhouden tot de context waarin we ze waarnemen."

In 2007 werken we gestaag verder. Met onderzoeken, lezingen, debatten en tentoonstellingen, en in de hoop op de betrokkenheid en medewerking van iedereen die ons optimisme deelt over de grote kansen van Nederland als designland.

Dingeman Kuilman

- ⁱ Bhaskaran, L., *Design, geschiedenis van design en de invloed van stijlen en stromingen op de hedendaagse vormgeving*, Kerkdriel 2006, p. 216 t/m 220
- ⁱⁱ Bavelaar, H., *Het modernistische gedachtegoed*, Utrecht 2007 (ongepubliceerd), p. 1+7 t/m 9
- ⁱⁱⁱ http://nl.wikipedia.org/wiki/An_Inconvenient_Truth - 30 mei 2007, Utrecht
- ^{iv} Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 7+8
- ^v Federatie van Kunstenaarsverenigingen, *Ontwerp voor infrastructuur*, Amsterdam 1988, p. 6
- ^{vi} <http://www.premsele.org/overpremsela/-/nl - 30 mei 2007>, Utrecht
- ^{vii} Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 43+44 / Ministerie van WVC, *Beleidsnota vormgeving (concept)*, Rijswijk 1990, p. 12+13
- ^{viii} Olm, E.J.G. van, *En nu Deventer nog...*, Utrecht 1998, p. 10
- ^{ix} www.edc.nl geraadpleegd op: 04-06-2007, Hoofddorp
- ^x Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 43+44
- ^{xi} Raad voor Cultuur, *Van de schaarste ende overvloed. Advies Cultuurnota 2001-2004*. Deel 4: Beeldende Kunst en Vormgeving, 2000, Den Haag, p. 11+12
- ^{xii} Ministerie van WVC, *Brief over het kunstbeleid*, Rijswijk 1987, p. 13
- ^{xiii} Ministerie van WVC, *Brief over het vormgevingsbeleid*, Rijswijk 1992, p. 2+3
- ^{xiv} Ministerie van OC&W, *Cultuurnota 01-04 Cultuur als Confrontatie*, Rijswijk 2000, p. 24+80
- ^{xv} Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 18
- ^{xvi} Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 16+17
- ^{xvii} Zie bijlage: interview met Marlou Thijssen, 26 juni 2007
- ^{xviii} Premsele Stichting, *Premsele 2003 uitgangspunten en activiteiten*, Amsterdam 2003, p. 6
- ^{xix} Premsele Stichting, *Premsele 2003 uitgangspunten en activiteiten*, Amsterdam 2003, p. 8+9
- ^{xx} Premsele Stichting, *Beleidsplan Premsele 2005-2008*, Amsterdam 2005, p. 6
- ^{xxi} Premsele Stichting, *Beleidsplan Premsele 2005-2008*, Amsterdam 2005, p. 14
- ^{xxii} TNO Informatie- en Communicatietechnologie, *Vormgeving in de creatieve sector*, Delft 2005, p. 2 t/m 6
- ^{xxiii} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 5 t/m 7
- ^{xxiv} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 11
- ^{xxv} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 14
- ^{xxvi} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 18
- ^{xxvii} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 21
- ^{xxviii} Ministerie van OCW, *Kunst van Leven – Hoofdlijnen Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 25 t/m 27
- ^{xxix} Zie bijlage: interview met Marlou Thijssen, 26 juni 2007
- ^{xxx} Ministerie van OCW, *Internationaal Cultuurbeleid Koers Kiezen*, Den Haag 2006, p. 3
- ^{xxxi} Zie bijlage 1: Interview met Marlou Thijssen, 26 juni 2007
- ^{xxxii} Nederlandse Staatswetten / Tjeenk Willink, *Wet op het specifiek cultuurbeleid*, Zwolle 1995, p. XV
- ^{xxxiii} Fonds BKVB, *Beleidsplan 2005-2008*, Amsterdam 2004, p. 7
- ^{xxxiv} http://www.cultuur.nl/overderraad_new.html?over_watisderraad.php, geraadpleegd: 10-06-07, Hoofddorp
- ^{xxxv} Raad voor Cultuur, *Onafhankelijke Productvormgeving*, Den Haag 1999, p. 1 t/m 4
- ^{xxxvi} Raad voor Cultuur, *Advies Cultuurnota 2005-2008 Spiegel van de Cultuur*, Den Haag 2004, p. 6, 9+10
- ^{xxxvii} Zie bijlage 2: Cultuurnota 2005-2008, Bijlage Toekenningen Vormgeving (<http://www.cultuurnota.nl/cn20052008/zoekbijlage/resultaatbijlage.php>), geraadpleegd: 10-06-07, Hoofddorp)
- ^{xxxviii} Zie bijlage 2: Cultuurnota 2001-2004, Bijlage Toekenningen Subsidies Vormgeving, Ministerie OC&W, *Cultuurnota 01-04 Cultuur als Confrontatie*, Rijswijk 2000, p. 80
- ^{xxxix} Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 3
- ^{xl} Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid*, Raad voor Cultuur (persbericht) 06-03-2007
- ^{xli} Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 42
- ^{xlii} Raad voor Cultuur, *Innoveren, participeren! Advies Basisinfrastructuur en Agenda voor het Cultuurbeleid*, Den Haag 2007, p. 80
- ^{xliii} Raad voor Cultuur, *Onafhankelijke Productvormgeving*, Den Haag 1999, p. 4
- ^{xliv} Zie bijlage 3: Cultuurnota 2005-2008, Bijlage Toekenningen Vormgeving en Overzicht en toekenningen stimuleringsubsidies bij Fonds BKVB 2005 (Fonds BKVB, *Jaarverslag 2005*, Amsterdam 2006, p. 9+24)
- ^{xlvi} Zie bijlage 4: Interview Anne Hoogewoning, Fonds BKVB, 20 juni 2007
- ^{xlv} Fonds BKVB, *Beleidsplan 2001-2004*, Amsterdam 2000, p. 4+16 t/m 19
- ^{xlvii} Fonds BKVB, *Beleidsplan 2005-2008*, Amsterdam 2004, p. 19 t/m 21 + 29 + 38 t/m 39
- ^{xlviii} Zie bijlage 4: Interview Anne Hoogewoning, Fonds BKVB, 20 juni 2007

-
- ^{xlix} Zie bijlage 4: Interview Anne Hoogewoning, Fonds BKVB, 20 juni 2007
- ¹ Zie bijlage 5: Interview met Bob Fooij, Mondriaan Stichting, 20 juni 2007
- ^{li} Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2006*, Eindhoven 2007, p. 9, 11
- ^{lii} Zie bijlage 5: Interview met Bob Fooij, Mondriaan Stichting, 20 juni 2007
- ^{liii} Zie bijlage 6: Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2006*, Eindhoven 2007, p. 21+22
- ^{liv} Zie bijlage 6: Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2006*, Eindhoven 2007, p. 44+45
- ^{lv} Zie bijlage 1: Interview met Marlou Thijssen, ministerie van OCW, 26 juni 2007
- ^{lvi} Prensela Stichting, *Aanvulling Beleidsplan Prensela*, Amsterdam 2006, p. 3+5
- ^{lvii} <http://www.designws.com/pagina/1platform21.htm>, geraadpleegd: 22-06-2007, Hoofddorp
- ^{lviii} Prensela Stichting, *Trekker of bijwagen: analyse Cultuurnota 2001-2004*, Amsterdam 2004, p. 5
- ^{lix} Prensela Stichting, *Trekker of bijwagen: analyse Cultuurnota 2001-2004*, Amsterdam 2004, p. 7 t/m 9
- ^{lx} Fonds BKVB Nieuwsbrief 06, *De Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving*, Amsterdam 2004, p. 4
- ^{lxi} Prensela Stichting, *Beleidsplan 2005-2008 Verhoudingsgewijs*, Amsterdam 2004, p. 9
- ^{lxii} Zie bijlage 7+8: Beantwoorde vragen door Dingeman Kuilman, Hoofddorp 22-06-2007 en Prensela, *Voorwoord Jaarverslag 2006 van Prensela*, Amsterdam 2007
- ^{lxiii} 'Durf te kiezen voor kwaliteit in de kunst', *Volkskrant*, 21 mei 2007
- ^{lxiv} Tijdelijke Adviescommissie Vormgeving, *Advies Vormgeving 2001*, Den Haag 2001, p. 10 t/m 12
- ^{lxv} Fonds BKVB Nieuwsbrief 06, *De Grote Restauratie - Gert Staal blikt terug op 10 jaar Nederlandse vormgeving*, Amsterdam 2004, p. 4+5
- ^{lxvi} Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2006*, Eindhoven 2007, p. 15
- ^{lxvii} Mondriaan Stichting, *Jaarverslag 2006*, Eindhoven 2007, p. 16